

ENFLASYON VERGİSİ

73 457

İlkay Öner

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İktisadi Gelişme Anabilim Dalı

Danışman: Doç.Dr. İlyas Şıklar

T 73457

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Mart, 1998

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ

ENFLASYON VERGİSİ

Öğr.Grv. İlkay Öner

İktisadi Gelişme Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mart 1998

Danışman: Doç.Dr. İlyas Şıklar

Türkiye’de 1980’li yılların başından itibaren önem kazanmaya başlayan en önemli ekonomik sorun enflasyondur ve Türkiye’de enflasyonun en önemli nedeni kamu kesimi finansman açıklarıdır. Kamu kesimi açıklarının finansmanında ise en kolay ve en sık başvurulan yöntem ise parasallaştırmadır. Parasallaştırma yoluyla devlet enflasyon vergisi geliri elde etmektedir.

Yapılan çalışmada, Anand ve van Wijnbergen Modeli esas alınak Türkiye’de 1987-1997 döneminde, hükümetin elde ettiği enflasyon vergisi gelirini maksimize eden enflasyon oranı ve bu dönemde elde edilen enflasyon vergisi gelirleri hesaplanmıştır.

Türkiye’de 1987-1997 döneminde enflasyon vergisi gelirini maksimize eden enflasyon oranı %58’dir ve enflasyon vergisi gelirlerinin GSMH’ya oranı %2-4 arasındadır. Ayrıca yapılan araştırmada Türkiye’de Toplam Vergi Gelirlerinin %20’si enflasyon vergisi kanalıyla elde edilmektedir.

Yapılan incelemenin sonucunda, enflasyona ilişkin veriler göz önünde bulundurularak yapılan analizlerle, devletin enflasyondan sanıldığı kadar yarar sağlamadığı görülmüştür. Çünkü elde edilen gelirin tamamı devlete akmamaktadır. Devletin enflasyondan elde ettiği gelir, enflasyonun neden olduğu toplumsal maliyetle karşılaştırılamayacak kadar azdır.

Enflasyon vergi sistemini bozmakta, vergi yükü ve dağılımını adaletsiz hale getirmektedir. Diğer taraftan yüksek enflasyon; gelir-kaynak dağılımını bozmakta, iktisadi büyüme ve ödemeler dengesi üzerinde negatif etki oluşturmaktadır. Bu nedenle, Türkiye’de makro ekonomi politikalarının temel amacı, ekonomik istikrar için enflasyonla mücadele olmalıdır.

ABSTRACT

In Turkey, inflation is the most important economic problem which arised at the begging of 1980's and grew gradually up until now. It is generally claimed that the main factor that accelerates the inflationary pressures is the public sector's fiscal deficit in Turkish economy. In financing above mentioned deficits the easiest and, therefore, mostly used way is monetization. Depending on monetization, government collects some additional revenue, so called "inflation tax."

In this study, inflation tax revenue and the rate of inflation that maximizes this revenue are calculated for the period 1987-1997, using the model developed by Anand and van Wijnbergen.

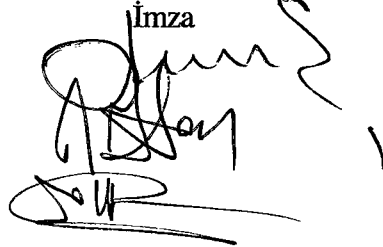
During the period under consideration, the inflation rate that maximizes the revenue from money creation is 58 percent in a year. In Turkey the ratio of inflation tax to gross national product varies between 2 and 4 percent a year. Empirical results obtained for Turkey, however, show that 20 percent of the total tax revenue comes from inflation created via excess monetary growth.

Obtained results depending upon the data on inflation and other related variables display that public sector in Turkey does not acquire the funds from inflation tax as much as generally accepted to be high. The main reason for such a result is that collected inflation tax revenue mainly goes to private rather than public sector. Consequently, the revenue that government gets from inflation is incomparably less than the social cost that the society endures.

While inflation destroys the tax system in the country, it also produces an uneven tax burden and its distribution in the economy. The high inflation rates lived every year for a long period of time in Turkey also demolish income-resource distribution and have negative effects on economic growth and balance of payments. In order to stabilize the Turkish economy, therefore, the principal objective of macro economic policies is to struggle against inflation.

DEĞERLENDİRME KURULU VE ENSTİTÜ ONAYI

Danışman : Doç.Dr. İlyas ŞIKLAR
Üye : Prof.Dr. Ergül HAN
Üye : Yrd.Dr.Dr. Erol KUTLU

İmza

Tezin kabul edildiği tarih: 30/4/98

Tez'in, ilgili yasa ve yönetmeliklerin öngördüğü teknik ve bilimsel koşulları karşıladığı ve adayın "İktisadi Gelişme Anabilim Dalı"nda Yüksek Lisans derecesi almaya hak kazandığı anlaşılmıştır.

Prof.Dr. Enver ÖZKALP

Anadolu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖNSÖZ

Kamu kesimi finansman açıkları sorunu; 1970'lerin ortasından itibaren gelişmiş ülkelerde, 1980'lerin başından itibaren de Türkiye'de yoğun olarak gündemde olan bir konudur. Bu durum, kamu kesimi açıklarının enflasyonun en önemli nedenlerinden biri olmasından ve bu nedenin uzun yıllardan beri liberal çevrelerce ideolojik olarak sürekli vurgulanmasından ileri gelmektedir.

Başlangıç kısmında kamu kesimi gelir ve giderleri ile, kamu kesimi açığı ve açığın finansman yöntemlerine yer veren bu tez, hükümetlerin yüksek düzeylerde seyreden kamu kesimi açıklarını kapatabilmek için, parasal tabanı genişleterek reel kaynaklar üzerinde nasıl egemenlik kurduğunu ve yaratılan para sonucunda artan enflasyonun kamu gelirlerini dolaylı yoldan ne şekilde artırdığını teorik bilgiler ışığında sunmaktadır. Ayrıca 1987-1997 yılları arasında Türkiye'de kamu kesiminin enflasyonist finansmana ne ölçüde başvurduğunu da resmi rakamları kullanarak hesaplamaktadır.

Tezin ortaya konmasında ve hazırlamasında görüş, öneri ve yayın desteğini esirgemeyen danışman hocam Sayın Doç.Dr. İlyas Şıklar'a, tezimin yazımında bana yardımcı olan Filiz Duttibi'ne, tezimin hazırlanmasının her safhasında ilgilerini ve yardımlarını esirgemeyen Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Test Araştırma Birimi öğretim elemanı arkadaşlarıma, maddi ve manevi destekle her zaman yanımda olan aileme sonsuz teşekkürler ederim.

İlkay ÖNER

ÖZGEÇMİŞ

İlkay Öner

Yüksek Lisans-İktisadi Gelişme Anabilim Dalı

İktisat

Eğitim

Lisans	1995	Anadolu Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi (İİBF), İktisat Bölümü
Lise	1991	Gönen Ömer Seyfettin Lisesi, Matematik Bölümü
Ortaokul	1988	Gönen Ömer Seyfettin Ortaokulu
İlkokul	1985	Gönen Şehit Rahmi İlkokulu

İş/İstihdam

1996 Öğretim Görevlisi, Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi, Test
Araştırma Birimi.

Kişisel Bilgiler

Doğum Yeri ve Yılı: 20 Mart 1974, Gönen /Balıkesir

Cinsiyet: Bayan

Yabancı Dil: İngilizce

ÇİZELGELER LİSTESİ

	Sayfa
Çizelge 1: Başlıca Ekonomik Göstergeler (1991-1996)	12
Çizelge 2: Kamu Kesimi Gelir-Harcama ve Açıkları (1975 ve 1993)	47
Çizelge 3: Kamu Kesimi Genel Dengesi (1987-1997)	49
Çizelge 4: Kamu Kesimi Genel Dengesi (GSMH'ya Oranlar) (1987-1997)	50
Çizelge 5: Kamu Kesimi Borçlanma Gereğinin Bütçe Türlerine Göre Dağılımı (GSMH'ya Oranlar) (1987-1997)	52
Çizelge 6: Konsolide Bütçe Dengesi (1987-1997)	56
Çizelge 7: Konsolide Bütçe Dengesinin GSMH'ya Oranı (1987-1997) ...	57
Çizelge 8: Türkiye'de 1987-1997 Döneminde Enflasyon Vergisi Gelirleri	65

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1: Enflasyon Vergisi Geliri ve Enflasyon Oranı	24
Şekil 2: Reel Para Talebi ve Beklenen Enflasyon Oranı	31
Şekil 3: Enflasyon Vergisi ve Beklenen Enflasyon Oranı	33

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZ	ii
DEĞERLENDİRME KURULU VE ENSTİTÜ ONAYI.....	iii
ÖNSÖZ	iv
ÖZGEÇMİŞ	v
ÇİZELGELER LİSTESİ	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ	vii
GİRİŞ	1

BÖLÜM I

KAMU KESİMİ AÇIKLARI VE AÇIĞIN FİNANSMANI

1.1. Kamu Gelirleri	3
1.1.1. Vergiler	3
1.1.2. Harçlar	4
1.1.3. Resimler	5
1.1.4. Şerefîyeler	5
1.1.5. Parafiskal Gelirler	6
1.1.6. Para ve Vergi Cezaları	6
1.1.7. Mülk ve Teşebbüs Gelirleri	7
1.1.8. Borçlanma Gelirleri	7
1.1.9. Diğer Gelirler	8
1.2. Kamu Harcamaları	8
1.2.1. Cari Harcamalar	8
1.2.2. Yatırım Harcamaları	9

1.2.3. Transfer Harcamaları	10
1.3. Kamu Kesiminde Açık ve Açığın Finansman Şekilleri	10
1.3.1. İç Borçlanma	13
1.3.2. Dış Borçlanma	15
1.3.3. Parasallaştırma	18

BÖLÜM II

PARASALLAŞTIRMA YOLUYLA ELDE EDİLEN GELİRLER

2.1. Senyoraj Geliri	21
2.2. Enflasyon Vergisi	21
2.3. Senyoraj ve Enflasyon Vergisi Ayrımı	24
2.3.1. Kamu Açıklarına Bağlı Olarak Yapılan Ayrım	25
2.3.2. Bailey-Friedman-Phelps ve van Ewijk'in Tanımlarına Göre Yapılan Ayrım	27
2.4. Enflasyon Vergisini Hesaplama Yöntemleri	29
2.4.1. Anand ve van Wijnbergen Yöntemi	30
2.4.2. Bailey Yöntemi.....	34
2.4.3. Mankiw Yöntemi.....	36
2.4.4. Optimal Vergileme Teorisi ve CET (Cukierman- Edwards-Tabellini) Yöntemi	38
2.4.5. Diğer Çalışmalar	41
2.5. Enflasyon Vergisi Gelirini Etkileyen Etmenler	42
2.5.1. Tanzi Etkisi	42
2.5.2. Nakit İkamesi	43
2.5.3. Zorunlu Karşılık Oranları	44

BÖLÜM III

TÜRKİYE’DE KAMU KESİMİ AÇIKLARININ GELİŞİMİ VE ENFLASYON VERGİSİ

3.1. Türkiye’de Kamu Kesimi Gelir-Harcama ve Borçlanma	
Gereğinin Gelişimi	46
3.1.1. 1987-1997 Yılları Arasında Türkiye’de Kamu	
Harcamalarının Gelişimi	47
3.1.2. 1987-1997 Yılları Arasında Türkiye’de Kamu	
Gelirlerinin Gelişimi	48
3.1.3. 1987-1997 Yılları Arasında Türkiye’de Kamu Kesimi	
Borçlanma Gereğindeki Gelişmeler	48
3.2. Türkiye’de Konsolide Bütçenin Gelişimi	53
3.2.1. 1987-1997 Yılları Arasında Türkiye’de Konsolide	
Bütçe Harcamalarının Gelişimi	53
3.2.2. 1987-1997 Yılları Arasında Türkiye’de Konsolide Bütçe	
Gelirlerinin Gelişimi	55
3.3. Türkiye’de Enflasyon Vergisi	58
3.3.1. Türkiye İçin Uygulama	58
3.3.2. 1987-1997 Yılları Arasında Türkiye’de Enflasyonun ve	
Enflasyon Vergisi Gelirlerinin Gelişimi	61
SONUÇ	67
EKLER	70
EK-1 Regresyon Analizi Sonuçları	71
EK-2 Para Arzı (M1), Enflasyon Oranı (P), Milli Gelir (Y) ve	
Faiz Oranlarına (R) İlişkin Aylık Veriler (1987-1997)	72
EK-3 Para Arzı (M1), Enflasyon Oranı (P), Milli Gelir (Y) ve	
Faiz Oranlarına (R) İlişkin Grafikler	75
KAYNAKÇA	79

GİRİŞ

Son on-onbeş yıllık dönemde Türkiye’de en önemli ekonomik sorun olarak enflasyon ön plana çıkmakta ve bir hastalık olarak nitelendirilen bu ekonomik soruna kamu kesimi açıklarının neden olduğu vurgulanmaktadır. Kamu dışında kalan özel kesimin enflasyona katkısından ya çok az söz edilmekte ya da bilinçli olarak üzerinde pek fazla durulmamaktadır. Bilindiği üzere enflasyon gibi ekonomik görünümlü sorunların arkasında terör ve anarşi gibi siyasal ve sosyal sorunlar yer almaktadır.

Türkiye’de jeopolitik konum ve PKK sorunu nedeniyle giderek artan savunma harcamaları, politik arenada yaşanan siyasal istikrarsızlıklar ve çevre ülkelerde ve dünyada yaşanan ekonomik ve siyasal krizler kamu kesimi açıklarını artırmakta ve enflasyon oranının da giderek yükselmesine yol açmaktadır. Mevcut tüm bu siyasal, sosyal ve ekonomik sorunlar kamu kesimi açıkları ve enflasyon arasındaki ilişkiyi bir kısır döngüye sokmaktadır. Hükümetlerin kamu kesimi açıklarını tümüyle iç veya dış borca başvurarak finanse etmesi mümkün değildir. Çünkü çoğu zaman dış borçlanma dış borç krizine, iç borçlanma ise faiz oranlarının yükselmesine yol açmaktadır. Hükümetlerin genellikle oy kaybı nedeniyle vergi gelirlerini artırmak istememeleri, normal vergi gelirlerinin artırılmasına alternatif olarak enflasyon vergisini gündeme getirmektedir. Çünkü hükümetler, reel para talebindeki artışa paralel olarak parasal tabanı genişleterek, enflasyonist baskı yaratmadan emisyon yoluyla gelir elde etme olanağına sahiptirler.

Bu çalışmanın birinci bölümünde kamu kesimi gelir ve giderleri, kamu kesimi açıkları ve kamu kesimi açıklarının finansman yolları ayrıntılı bir şekilde sunulmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde parasallaştırma yoluyla elde edilen senyoraj ve enflasyon vergisi gelirleri, bu iki gelir arasındaki ayırım ve enflasyon vergisini hesaplama yöntemleri ayrıntılı bir şekilde incelenmektedir. Enflasyon vergisi gelirini etkileyen etmenler de bu bölümün sonunda yer almaktadır. Üçüncü ve son bölümde ise Türkiye’de 1987-1997 döneminde kamu gelir ve harcamaları ile kamu borçlanma gereğinin gelişimi incelenmiş, daha sonra ikinci bölümde incelenen Anand ve van Wijnbergen Yöntemi ele alınarak söz konusu dönemde elde edilen enflasyon vergisi gelirini maksimize eden enflasyon oranı hesaplanmıştır. Ayrıca 1987-1997 döneminde Türkiye’de enflasyonun ve enflasyon vergisi gelirlerinin gelişimi de bölüm sonunda verilmiştir.

BÖLÜM I

KAMU KESİMİ AÇIKLARI VE AÇIĞIN FİNANSMANI

İnsanların toplum halinde yaşamaya başlaması, toplumsal ihtiyaçları da beraberinde getirmiştir. İnsan toplumlarının teşkilatlanması ise devleti meydana getirmiştir. Toplumların evrimi ve gelişmesi ihtiyaçların farklılaşmasına yol açmış ve özel ihtiyaçların yanında kamusal ihtiyaçların da ortaya çıkmasına neden olmuştur. Doğal olarak, devletin varlığı ve kamusal ihtiyaçların karşılanması sorunu, kamusal gelir ihtiyacını doğurmuştur. Zamanla toplumsal gelişmeye bağlı olarak devletin savunma, eğitim, sağlık gibi faaliyetleri de artmaya başlamıştır. Devletin üzerine düşen bu görevleri yerine getirebilmesi ise ancak özel kesimden kamu kesimine kaynak aktarılması ile mümkündür.

Kamusal İhtiyaç --> Kamusal Faaliyet --> Kamu Harcaması --> Kamu Geliri --> Parasal Kaynak Aktarımı.

Sonuç olarak, kamusal ihtiyaçların ortaya çıkmasıyla başlayan bu mekanizma; devletin faaliyetlerini yürütebilmesi için gerekli olan gelir ve harcamaları gerçekleştirecek kamu kurumlarını, kısacası kamu kesimini oluşturur.

Örneğin Türkiye’de Konsolide Bütçe, Kamu İktisadi Teşebbüsleri, Mahalli İdareler, Döner Sermayeli Kuruluşlar, Sosyal Güvenlik Kuruluşları ve Bütçe Dışı Fonlar kamu kesimini oluştururlar.¹ Bu bölümde kamu kesimi gelirleri, harcamaları, açıkları ve kamu kesimindeki açığın finansman şekilleri incelenecektir.

¹ Ayhan Uysal, *Türkiye’de Kamu Açıkları ve Senyoraj Uzmanlık Tezi*, (Ankara: 1996), s.4.

1.1. KAMU GELİRLERİ

Kamu hizmetlerini gerçekleştirmek için yapılan kamu harcamalarını finanse edebilmek için devlet, çeşitli gelir kaynaklarından yararlanmaktadır. Bu gelir çeşitlerinden bazıları gelir kaynağı olarak çok küçük, önemsiz miktarlardadır. İleride yapılacak açıklamaların anlaşılabilirliği açısından, kamu gelirlerinin çeşitleri aşağıda genel hatlarıyla incelenecektir.

1.1.1. Vergiler

Devletin kamu hizmetlerini karşılamak için halktan zora dayanarak aldığı ekonomik değerlere vergi denir. Vergi gelirleri kamu hizmetlerine harcanırken kişilerin bu hizmetlerden faydalanma derecesine bakılmaz. Kamu hizmetleri geneldir. Kişiler ödedikleri vergi kadar kendilerine hizmet yapılmasını isteyemezler. O halde vergiler bütün kamu hizmetlerinin karşılığı olarak alınır. Vergi, devletten sağlanan faydaya göre değil, kişilerin ödeme gücüne göre tespit edilen miktarda ödenir. Vergilerin en önemli özelliği, kanunla alınmasıdır. Bu nedenle vergiler cebir (zor) unsuru taşır. Bu cebir, kaynağını Anayasa'dan alan siyasi ve hukuki bir cebirdir.²

Klasik devlet anlayışının değişmesi ve devletin sosyo-ekonomik nitelikte önemli fonksiyonlar yerine getirmeye başlaması vergilerin kamu gelirleri içerisindeki payını artırmıştır. Kamu gelirlerinin %75-80'ini oluşturan vergiler, zorunlu bir ödeme olmaları, karşılıksız olarak gerçek ve tüzel kişilerden para şeklinde alınmaları bakımından, diğer kamu gelirlerinden büyük ölçüde ayrılırlar.³ Dolaylı ve dolaysız vergiler ayrımına bakıldığında, hem dolaylı vergilerin hem de dolaysız vergilerin ekonomik ve sosyal dengeye etkileri çeşitlidir. Dolaylı vergilerin gerek tüketim, gerekse yatırım düzeyi ve ekonomik denge bakımından çeşitli etkileri vardır. Herşeyden önce uygulamaya konulan dolaylı vergiler, hemen fiyatlara yansiyacak ve tüketicilerin bu malları almamaları ya da daha az almaları sonucu taleplerini kısıcıcı etki yaratacaktır. Tüketicimin istenilen doğrultuda vergilendirilmesi, tasarruf-sermaye birikimi ve yatırım zinciri üzerinde etkili olabilir. Dolaysız vergiler ise vergi adaletine daha

² Emine Orhaner, **Kamu Maliyesi** (Ankara: 1992), s.107.

³ Abdurrahman Akdoğan, **Kamu Maliyesi** (Ankara: 1985), s.83.

uygundur. Artan oranlı vergi tarifelerinin, ayırma ilkesinin, muaflık ve istisnaların uygulanmasına elverişli olması, bu vergileri ekonomik ve sosyal etkileri nedeniyle daha çekici hale getirmektedir. Özellikle gelir vergilerinde uygulanan artan oranlı vergi tarifelerinin, ekonomi üzerinde otomatik denge faktörü niteliğinde olması, yani gelirdeki değişime bağlı olarak gelirden alınan vergi kısıtlarının da kendiliğinden azalıp yükselmesi sonucu satın alma gücünü etkilemesi, bu açıdan örnek olarak gösterilebilir. Ayırma ilkesi, indirimler ve muaflık ve istisnalarda ayarlamalar yapmak suretiyle hem ekonomik hem de sosyal ve mali etkiler yaratabilmesi bakımından dolaysız vergiler büyük önem taşır.⁴

Türkiye’de Gelir Vergisi, Kurumlar Vergisi, Servet Vergileri ve Veraset ve İntikal Vergileri dolaysız vergiler, harcamalar üzerinden alınan Katma Değer Vergisi ve Özel Tüketim Vergileri de dolaylı vergiler içerisinde yer alır.⁵

1.1.2. Harçlar

Devletin yaptığı bazı hizmetlerden faydalanan kişilerin, hizmetten faydalanma dereceleri veya miktarları tahmini olarak saptanabilir. Devletin yaptığı bazı hizmetlerden yararlananların, bu yararlanma karşılığında ödedikleri bedele, harç denir.

Harç ve vergi arasındaki en büyük fark, verginin cebri ve karşılıksız olmasına karşın, harçta isteğe bağlı bir ödeme ve karşılık olmasıdır. Bununla beraber harçlar da kanuna ya da kanunun verdiği yetkiye dayanılarak uygulamaya konulduğu için cebrilik taşırlar. Ancak harç konusu hizmetten kim yararlanıyorsa, harcı o öder. Harç, devletin ekonomik teşebbüslerden sağladığı teşebbüs gelirlerinden de farklıdır. Teşebbüs gelirleri ticari ve sınai bir karakter taşıırken harca konu olan hizmetler ticari ve sınai bir karakter taşımaz. Harç da karşılık olsa da bu karşılığın hizmetin maliyetine eşit olup olmamasına bakılmaz. Sadece harç olarak ödenen tutarın, yapılan hizmete kıyasla çok yüksek olmamasına dikkat edilir. Aksi halde yapılan ödeme vergi niteliği kazanır.⁶

Harçların devlet gelirleri içindeki yeri ve önemi, giderek azalmaktadır.

⁴ Macit İnce, **Maliye Politikası Ders Notları** (Ankara: Olga Matbaası, 1980), s.47-49.

⁵ Salih Turhan, **Vergi Teorisi** (İstanbul: İ.Ü. İktisat Fakültesi, 1982), s.135.

⁶ Erdoğan Öner, **Kamu Maliyesi** (Ankara: I.Maliye ve Gümrük Bakanlığı APK Kurulu Yayın no. 1986/282, 1986) s.42.

Günümüzde, harçlar devlet gelirlerinden daha çok mahalli idarelerin gelir kaynakları arasında yer almaktadır. Harçlar; makbuzla,⁷ pul yapıştırılarak veya damga vurmak suretiyle tahsil edilmektedir. Yargı harçları, noter harçları, tapu ve kadastro harçları, konsolosluk ve pasaport harçları, gemi ve liman harçları, imtiyazname, ruhsatname, diploma harçları ve trafik harçları halen Harçlar Kanunu kapsamına giren harçlardır.⁷

1.1.3. Resimler

Kamu kuruluşlarının belirli bir iş ya da faaliyetin yapılmasına yetki ve izin vermesi karşılığında aldıkları paralara resim denir. Rıhtım resmi, ithalde alınacak damga resmi gibi.

Resimler, harçlara ve vergilere benzerler. Aralarında farkı belirleyen kesin ölçüler yoktur. Ülkemizde merkezi yönetim gelirleri arasında rastlansa da daha çok yerel yönetim gelirleri içinde yer alırlar. Kamu gelirleri içinde resimler, fazla önem taşımazlar. Uygulamada resimlerin makbuz verilmesi, pul yapıştırılması, basılı damga konulması ya da kesinti yapılması şeklinde ödendiği görülür. Son yıllarda birçok resim, adları değiştirilerek vergi ya da harç haline getirilmiştir.⁸

1.1.4. Şerefiyeler

Şerefiyelerde vergi ile harcın özelliklerini taşıyan ve vergi ile harcın arasında yer alan bir kamu geliri türüdürler. Aynı zamanda değerlendirme resmi olarak da adlandırılmaktadırlar. Devlet veya belediyeler tarafından yapılan bayındırlık ve imar hizmetlerinden dolayı, o bölgede bulunan gayrimenkullerin (bina ve arsaların) değerlerinde artışlar meydana gelebilir. Değerleri artan gayrimenkullerin sahiplerinden bu değer artışı nedeniyle alınan paralara şerefiye denir. Diğer bir ifadeyle, bu tür hizmetlerin maliyetine söz konusu gayrimenkullerin sahipleri iştirak ettirilmektedir.⁹

Şerefiyeler karşılığının olması dolayısıyla harçlara benzerler ve daha çok yerel yönetim kuruluşlarının gelir kaynakları arasında yer alırlar. Şerefiyenin alınması için

⁷ Şerafettin Aksoy, **Kamu Maliyesi** (İstanbul: 1984), s.162.

⁸ Akif Erginay, **Kamu Maliyesi** (Ankara: 2. baskı, 1985), s.28.

⁹ Halil Nadaroğlu, **Kamu Maliyesi Teorisi** (İstanbul: 5.baskı, 1983), s.237.

yetkili karar organlarının bu konuda karar vermeleri ve takdir edilen şerefiye tutarının kişileri zor durumda bırakmayacak miktarda¹⁰ olması gerekir. Şerefiye, sanayileşmiş ülkelerde şehirlerin yeniden imarında kullanılan bir finansman türüdür.¹⁰

1.1.5. Parafiskal Gelirler

Sosyo-ekonomik alanda devlet müdahaleciliğinin genişlemesi dolayısıyla artan kamu harcamalarını karşılamak suretiyle, belirli amaçların gerçekleştirilmesi için kurulan, kamu veya yarı-kamu niteliğinde olan ekonomik, sosyal veya mesleki kuruluşlara, bu amaçlarının finansmanında kullanmak üzere gelir toplama yetkisinin verilmesiyle ortaya çıkan gelirlere parafiskal gelirler denir.¹¹

Parafiskal gelirler, kanunla alınmaları ve zorunlu olmalarından dolayı vergilere, bir karşılığının olması nedeniyle de harçlara benzerler. Parafiskal gelirlerin en önemli özellikleri; bütçede yer almaması, kendilerine yetki verilmiş kuruluşlarca toplanmasıdır. Parafiskal gelirler kamu gelirleri içinde giderek önem kazanmaktadır. Özellikle sosyal güvenlik kuruluşlarının topladığı parafiskal gelirler daha önceki yıllarda oluşan fonlarla birlikte GSMH'nin %10-15'lik kısmını oluşturmaktadır.¹²

Ticaret ve Sanayi Odaları, Ziraat Odaları, Emekli Sandığı, Sosyal Sigortalar, Bağ-Kur, Oyak, Barolar ve Tabib Odaları vs. gibi kuruluşların devletten aldıkları yetkiye dayanarak yapmış oldukları kamu hizmetlerinin karşılığında üyelerinden veya hizmetten yararlananlardan almış oldukları paralar parafiskal gelirleri oluşturmaktadır ve bu gelirler kuruluşların kendi bütçelerinde yer almaktadır.¹³

1.1.6. Para ve Vergi Cezaları

Toplumu oluşturan kişilerin, kanunlara ve kurallara aykırı hareket etmeleri sonucunda alınan paralara, para cezası denilmektedir. Para ve vergi cezalarının amacı devlete kamu geliri temin etmek olmayıp, toplumu oluşturan kişilerin ve vergi mükelleflerinin kanunlara ve kurallara uygun hareket etmelerini sağlamaktır.¹⁴

¹⁰ Orhaner, a.ge., s.109.

¹¹ Aykut Herekman, **Teoride ve Türkiye'de Parafiskal Gelirler** (Ankara: Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları no. 99/155, 1972), s.5.

¹² Emine Orhaner, **Sosyal Güvenlik Fonlarının Verimlilik Açısından Değerlendirilmesi** (Basılmamış Doktora Tezi) (Ankara: 1987), s.133.

¹³ Nihat Sayar, **Kamu Maliyesi** (İstanbul: Cilt.I, 1975), s.248.

¹⁴ Erginay, a.g.e., s.14.

Vergi cezaları ve para cezaları, cezayı uygulayan kamu kuruluşunun bütçe gelirlerinde yer alır. Kamu gelirleri içinde fazla önemi olmayan para ve vergi cezaları, yargı organlarınca ya da ilgili makamlarca kesilir.¹⁵

1.1.7. Mülk ve Teşebbüs Gelirleri

Devletin sahip olduğu menkul ve gayrimenkullerin satışı ve kiralanmasından doğan gelirlere mülk gelirleri, ticari, sınai ve mali kuruluşları aracılığıyla elde ettiği gelirlere de teşebbüs gelirleri denir.

Kamu tüzel kişilerinin ellerinde bulunan menkul ve gayrimenkul mallara kamu malları denir. Kamu malları, herkesin kullanımına açık orta mallar (yollar, meydanlar, pazar yerleri vb.), hizmet malları (hastane, okul, mahkeme vb.) ile sahipsiz mallardan (deniz kıyısı, akarsular, göller vb.) oluşur. Ayrıca devletin tapu yoluyla tasarruf ettiği ve mali bakımdan yararlandığı özel emlakı vardır. Özel emlaka konu olan ve kamu hizmetinde kullanılmayan bu mallar başkalarına satılabilir ve kiralanabilirler.

Teşebbüs gelirlerine ülkemizde, İktisadi Devlet Teşekküllerinin elde ettiği kazançlar örnek verilebilir. Mülk ve teşebbüs gelirlerinin kamu gelirleri içindeki payı önemsizdir.¹⁶

1.1.8. Borçlanma Gelirleri

Devlet, kamu harcamalarını normal gelirleriyle karşılayamadığı zaman veya iktisadi mali politikanın gereği veya savaş gibi olağanüstü haller nedeniyle özel sektöre veya yabancı ülkelere borçlanarak kamu geliri elde edebilmektedir. Bu şekliyle kamu borçlanması geçici bir finansman aracı olmaktadır. Devlet borç gelirlerini iç ve dış kaynaklardan sağlamaktadır.¹⁷

İleride Kamu Açığının Finansman Şekilleri başlığı altında iç ve dış borçlanma konuları daha ayrıntılı olarak incelenecektir.

¹⁵ Akdoğan, a.g.e., s.347.

¹⁶ Sadık Kırbaş, **Devlet Malları** (Ankara: Adım Yayınları, 1.-2.baskı, 1988), s.17-34.

¹⁷ Nadaroğlu, a.g.e., s.240-241.

1.1.9. Diğer Gelirler

Diğer kamu gelir çeşitleri arasında yardım ve bağışlar, para basmaktan doğan gelirler, (bu konu da Kamu Açığının Finansman Şekilleri'nde daha ayrıntılı olarak incelenecektir), harp tazminatları, ganimetler, devlete intikal eden mallar sayılabilir.

Eğitim düzeyinin yükseltilmesi, sağlık hizmetlerinin etkinleştirilmesi, yurt savunması vb. gibi konularda yapılan yardım ve bağışlar gelir kaynağı olarak kabul edilmektedir. Ganimetlerin ve harp tazminatlarının günümüzde önemi kalmamıştır. Kamu alacaklarının cebren tahsili sırasında haczedilen mallar devlete intikal eden mallardır. Sayılan bu gelir çeşitlerinin kamu gelirleri içindeki yeri oldukça önemsizdir.¹⁸

1.2. KAMU HARCAMALARI

Kamu harcamaları çeşitli ölçülerden hareket edilerek değişik sınıflandırmalara tabi tutulabilir. Kamu harcamaları ile gerçekleştirilmesi amaçlanan görevler veya kamu harcamalarının ekonomik nitelikleri ya da harcama birimleri dikkate alınarak çeşitli sınıflandırmalar yapılabilir.¹⁹ Bu çalışmada sadece kamu harcamalarının ekonomik niteliklerine göre sınıflandırılması dikkate alınacaktır. Ekonomik niteliklerine göre kamu harcamaları, cari harcamalar, yatırım harcamaları ve transfer harcamaları olarak üçe ayrılmaktadır.²⁰

1.2.1. Cari Harcamalar

Devletin yaptığı harcamalar tüketim mallarına yönelik ise yapılan harcamalara cari harcamalar denir. Bir başka deyişle, cari harcamalar, ekonominin bütünü ile toplam verimini doğrudan doğruya artırmaya yaramayan harcamalardır.

Cari harcamalar genellikle hizmetler ve en çok bir yıl içinde ve bir ya da birkaç kez kullanmakla tüketilen dayanıksız mallar için yapılır.²¹

¹⁸ Orhaner, a.g.e, s.111.

¹⁹ Akdoğan, a.g.e., s.66.

²⁰ Kamu Harcamalarının Diğer Sınıflandırmaları için Bkz.: Akdoğan, a.g.e., s.66-72.

²¹ Erginay, a.g.e., s.191; Nadaroğlu, a.g.e., s.165; Akdoğan, a.g.e., s.70.

Cari harcamalar nitelikleri itibariyle her yıl tekrarlanma görünümündedirler. Genellikle, bir bütçe dönemi içerisinde tüketilmesi sözkonusu faydanın elde edilmesi amacıyla yapılmaktadır. Daha çok, devletin yüklendiği kamu hizmetlerinin yapılması bakımından ihtiyaç duyulan idari hizmetlerin sağlanması ve sürdürülmesi ile ilgili olan bu harcamalar, ülkeden ülkeye değişmekle birlikte, toplam kamu harcamalarının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Memur aylıkları, ücretler, kira, ısıtma, aydınlatma harcamaları, kırtasiye, tamir-bakım harcamaları cari harcamalara örnek verilebilir.²²

1.2.2. Yatırım Harcamaları

Yatırım harcamaları, üretimi artıran, üretkenliği olumlu yönde etkileyen, kaynakların daha iyi kullanılmasını sağlayan, üretim faktörlerinin verimliliğini artıran genellikle dayanıklı nitelikte ve faydası birden fazla yıla yayılan mallara yapılan harcamalardır. Devletin ekonomi içerisinde oynadığı rolün gelişimine bağlı olarak, bütçe içerisinde yatırım harcamalarının önemi de artmıştır. Özellikle 1929 Ekonomik Krizi ve Keynes'ten sonra, devletin sahip olduğu mali ve ekonomik araçlarla, ülke ekonomisi içindeki rolünün arttığı görülmektedir. İstihdam düzeyinin yükseltilmesi, ekonomik kalkınma ve büyüme çabaları, gelir dağılımı ve ekonomik dengenin sağlanması konularında devlet, diğer araçlar yanında kamu harcamaları yoluyla da etkili olmak gereğini ve ihtiyacını duymuştur. Söz konusu etkilerin sağlanması ve sürdürülmesi açısından da devlet, özellikle yatırım harcamalarından yararlanmaktadır. Ülkenin sosyo-ekonomik yapısına, finansal koşullarına ve sosyo-ekonomik amaçların gerçekleştirilmesi bakımından gösterilen çaba ve tercihlere göre, yatırım harcamaları; üretim araçlarını ve üretim kapasitesini artırmaya yöneliktir.²³

Cari harcamalar yapılmadığı takdirde yatırım harcamaları yoluyla üretim artışı yaratmak mümkün değildir. Dolayısıyla cari harcamalar da üretim kapasitesi üzerinde dolaylı olarak etkili olmaktadır. Yollar, yapılar, tesisler, barajlar, köprüler, makineler, büyük onarım giderleri ile kamulaştırma harcamaları yatırım harcamalarına örnek verilebilir.²⁴

²² Bedri Gürsoy, **Kamusal Maliye 1** (Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları no.426/783, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1978), s.132.

²³ Akdoğan, **a.g.e.**, s.70.

²⁴ 1992 Mali Yılı Bütçe Gerekçesi, s.4.

1.2.3. Transfer Harcamaları

Transfer harcamaları mal ve hizmet karşılığında yapılmayan, toplumun sosyal yönden güçlü kalmasına yönelik olan, kişilere ve sosyal gruplara karşılıksız olarak aktarılan satınalma gücüdür. Şekil olarak transfer harcamaları bir çeşit negatif vergidir. Transfer ödemeleri tüketicilere ya da firmalara yapılmaktadır. Sosyal sigorta ödemeleri, harp gazilerine ödenen aylıklar, fakirlere yapılan yardımlar, öğrenci bursları vb.kişilere yapılan transferlerdir. Firmalara yapılan transferlere vergi iadeleri, sübvansiyonlar örnek verilebilir. Tüketici yönünden mal ve hizmetlerin fiyatlarının ucuzlatılması amacıyla devletin yaptığı ekonomik yardımlara sübvansiyon denir. Ülkemizde devlet katma bütçeli kuruluşlara, İktisadi Devlet Teşebbüslerine transfer harcaması yapmaktadır. Ayrıca ihracata sübvansiyon vererek ihracatı artırmaya, tarım kesimine sübvansiyon vererek (destekleme fiyatları gibi) üretimi artırmayı amaçlamaktadır.²⁵

Devlet transfer harcamaları yoluyla üretim faktörü talep etmemekte, ancak gelir dağılımını ve ekonomideki kaynak dağılımını etkileyerek, ekonomiyi kontrol etmeye çalışmaktadır. Çünkü, devlet bu tür harcamalarla üretim faktörlerinin özel ekonomi içinde dağılımını, yani özel ekonominin ürettiği mal ve hizmetlerin bileşimini etkilemektedir. Ülkemizde bakanlık bütçelerinde yer alan transfer harcamaları; İktisadi Transferler, Mali Transferler, Sosyal Transferler ve Borç Ödemeleri olmak üzere başıca dört bölümde toplanmaktadır.²⁶

1.3. KAMU KESİMİNDE AÇIK VE AÇIĞIN FİNANMAN ŞEKİLLERİ

Kamu kesimi finansman açıkları sorunu; 1970'lerin ortasından itibaren gelişmiş ülkelerde, 1980'lerin başından itibaren de ülkemizde yoğun olarak gündemde olan bir konudur. Bu durum; kamu kesimi açıklarının enflasyonun en önemli nedenlerinden biri olmasından ve bu nedenin uzun yıllardan beri liberal çevrelerce ideolojik olarak sürekli olarak vurgulanmasından ileri gelmektedir.

Uzun bir tarihsel süreç içinde başta devlet olmak üzere tüm kamu kuruluşlarının ekonomi ve sosyal yaşama yaygın ve kapsamlı müdahalesi sonucunda artan kamu

²⁵ İzzettin Önder. **Türkiye'de Kamu Harcamalarının Gelişimi** (Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı, 1989), .41.

²⁶ Aksoy, a.g.e., s.110.

harcamalarının; kamunun sağladığı vergi ve fiyat gelirleriyle karşılanamaması; kamu finansman açıklarının temel nedenidir. Bir yandan vergilerin artırılmasında karşılaşılan ekonomik ve politik sınırlamalardan dolayı kamu harcamalarının finansmanında daha fazla borçlanmaya başvurulması; öte yandan gittikçe büyüyen borçların anapara ve faiz ödemelerinin kamu harcamalarını çoğaltması; kamu kesimi açıklarının çok önemli boyutlara ulaşması sonucunu doğurmaktadır. Bir süreç içinde artan kamu borçlarının anapara ve faiz yükünün vergi gelirleriyle karşılanamaması, borç sarmalı denilen borcun borçla ödenmesi sürecinin oluşmasına yol açmaktadır. Kamu açıklarının Merkez Bankası tarafından dolaylı olarak para yaratımı ile finansmanı ekonomik dengeleri bozarak enflasyonist süreci hızlandırmaktadır.²⁷

Devlet, kamu gelirlerinin kamu harcamalarını karşılayamaması durumunda ortaya çıkan kamu harcamalarını iç ve/veya dış borca başvurmak suretiyle finanse edebilir. Ancak bu kaynaklara başvurmak konusunda hükümetin karşılaştığı belirli sınırlamalar vardır. Örneğin, iç ve/veya dış borç stoğunun kontrol edilebilir büyüklükleri aşmasını engellemek için, hükümet iç ve dış borç stoğunun milli gelirin belirli bir oranını geçmemesini hedefleyebilir. Dolayısıyla, hükümetin mali açığı tümüyle iç ve dış borca başvurarak finanse etmesi her zaman mümkün değildir. Bu durumda, hükümetin üçüncü bir yola, parasallaştırmaya başvurması kaçınılmazdır.²⁸

Kamu açığının boyutlarını ve ne kadar iç veya dış borca ya da parasallaştırmaya gerek duyulduğunu görebilmek için kullanılan göstergelerden biri Kamu Kesimi Borçlanma Gereği (PSBR)/GSYİH, bir diğeri ise Borç Stoku/GSYİH'dir. Borç Stoku/GSYİH yukarıda da söz ettiğimiz gibi iç veya dış borç stoğunun kontrol edilebilir büyüklükleri aşmasını engellemek için kullanılır. Kamu Kesimi Borçlanma Gereği tanım olarak borç ödemelerini içine almadığı için devletin taze mali kaynak kullanımını gösterir ve kamu açıklarının karşılaştırılabilir olması amacıyla birçok ülkede kullanılır. Özelleştirme gelirleri de sermaye transferleri adı altında Kamu Kesimi Borçlanma Gereği'ni azaltıcı bir unsur olarak hesaba katılır.²⁹ Çizelge 1 Türkiye'de 1991 - 1996 yılları arasında gerçekleşen KKBG / GSYİH ve İç Borç Stoku / GSYİH oranlarını ve diğer ekonomik büyüklükleri göstermektedir.

²⁷ Mahmut Duran, **Kamu Kesimi Finansman Açıkları** (X.Türkiye Maliye Sempozyumu) (Kemer/Antalya: 1994), s.435-436.

²⁸ İlyas Şıklar, **Enflasyon Vergisi Üzerine Ders Notları** (Eskişehir: 1996), s.203.

²⁹ Güneri Akalın, **Kamu Kesimi Finansman Açıkları ve Ekonomik Dengeler Üzerine Etkileri** (X. Türkiye Maliye Sempozyumu) (Kemer/Antalya: 1994), s.36.

Çizelge 1
Başlıca Ekonomik Göstergeler (1991-1996)

GAYRİ SAFİ MİLLİ HASILA	1991	1992	1993	1994	1995	1996
GSMH (Cari üretici fiyatlarıyla)	631.393	1.103.605	1.997.323	3.887.903	7.854.887	15.064.360
GSMH büyüme oranı (%)	0.3	6.4	8.1	6.1	8	7.4
SMH (US\$ ort.kur ile)	152.2	160.8	182.1	134	172	185.9
BORÇ STOKU	1991	1992	1993	1994	1995	1996
İç Borç	93.644	194.237	356.555	799.31	1.361.007	3.148.984
Dış Borç	50.189	55.592	67.356	65.601	73.278	79.767
GSMHY'YE ORANLAR (%)	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Kamu Kesimi Borç/Gereği (KKBG)	10.5	10.6	11.7	7.9	5.4	9.6
Konsalide Bütçe	5.4	4.3	6.7	3.9	4	8.2
Kamu İktisadi Kuruluşları	3.2	3.3	2.5	1.4	0.2	0.3
Sosyal Güvenlik Kurumları	0.4	0.2	0.6	0.6	0.6	0.2
Top.Borçluluk (İç/Dış Borç)	47.9	52.2	54.8	70.6	59.9	63.8
Faiz Dışı Denge	1.5	0.7	0.9	3.9	3.3	1.9
Dış Borç Stoku	33.22	34.6	37	50.1	42.6	42.9
Cari işlemler Dengesi	0.2	0.6	3.5	2	1.4	2.4

Türkiye Ekonomisi Dergisi, (Akbank Yayınları, Sayı:10, Ekim 1997), s.7.

Türkiye’de kamu kesimi açıkları, diğer bir deyişle Kamu Kesimi Borçlanma Gereği başlıca altı kamu biriminin açık ya da fazlalarının toplamından oluşmaktadır. Bu kamu birimleri; Merkezi Hükümet, Yerel Yönetimler, Döner Sermayeli Kuruluşlar, Sosyal Güvenlik Kuruluşları, KİT’ler ve Fonlar’dır.³⁰

1.3.1. İç Borçlanma

İç borçlanma konusunda ayrıntıya girmeden önce, genel olarak devlet borçlanmasına bakarsak; devlet borçlanması, devletin bir özel hukuk tüzel kişisi olarak isteğe bağlı ve bir bedel karşılığında alacaklıya ödenme vaadi ile iç ve dış kaynaklardan elde ettiği gelirdir. Devletin borçlanmasının amacı vergiler gibi normal gelirlerinin yanısıra bu gelirlerin yetersizliği nedeniyle ayrı kaynaklardan gelir elde etmektir. Devlet borçlarının çeşitli tanımlarda geçici bir gelir kaynağı olduğuna işaret edilmektedir. Oysa günümüzde devlet borçları, çoğu kez yeni borçlarla karşılanmakta, borç son bulmamaktadır. İşte bu nedenle devlet borçlarını geçici bir gelir kaynağı olduğu düşüncesi tartışmalıdır. Gerçekten günümüzde, ister gelişmiş ister az gelişmiş olsun pek çok ülkede borçlar olağanüstü ve istisnai gelir kaynağı olmaktan çıkmış sürekli gelir kaynakları arasında yer almıştır.³¹

İç kaynaklardan yapılan borçlanma hükümetin, ülke sınırları içindeki kişi ve kurumlara milli para cinsinden borçlanmasıdır. Bu borçlanmanın iktisadi niteliği, satın alma gücünün özel ve kamusal kesimler arasında el değiştirmesidir. İç borçlanmada ülkenin kullanabileceği kaynaklara bir ilave söz konusu değildir. Yalnızca bu kaynakların kullanımı borçlanma sonucunda değiştirilebilir.³²

Devletin yurtiçinden borçlanması, bankalardan veya bankalar dışı kişi ve kurumlardan veya firmalardan olabilmektedir. Bir ekonomide borçlanmanın kişi veya firmalardan yapılması durumunda, kısa dönemde, özel harcamaların azalarak ekonomi üzerinde daraltıcı bir etkinin yaratılacağı ve bu daraltıcı etkinin diğer borçlanma kaynakları ile karşılaştırıldığında en çok olacağı açıktır. Ancak, burada bu etkinin tam olarak gerçekleşebilmesi için, kişi ve firmalarca devlet tahvillerinin vadeleri süresince elde tutulması, diğer bir deyişle, piyasada dolanımına sokulmamış olması gerektiği

³⁰ HDTM-Aylık Ekonomik Göstergeler.

³¹ İsmail Türk, **Maliye Politikası** (Ankara: 6.baskı, 1985), s.83

³² Özhan Ulutaam, **Kamu Maliyesi** (Ankara: 1991), s.337.

hatırlatılmalıdır. Çünkü, kişi ve firmalar devlet tahvili alımlarını ya tasarruflarını ya da tüketimlerini kısırarak karşılayacak, her iki durumda da özel kesimin toplam talebi azalmış olacaktır. Eğer, kişiler tüketimlerini kısırarak tahvil alıyorsa özel tüketim harcamaları azalacak, tasarruflarını kısırarak tahvil alıyorsa bu tasarrufların yöneleceği özel yatırım harcamaları azalacaktır. Bununla beraber, gelişmekte olan ülkelerin çoğunda, devletin kişi ve firmalardan borçlanma olanağı oldukça sınırlıdır. Bunun bir nedeni, bu tür ülkelerde kişisel gelirlerin ve tasarrufların gelişmiş ülkelere oranla daha düşük düzeyde olmasıdır. Diğer bir önemli neden ise, gelişmekte olan ülkelerde, tasarrufların birikim yapma alışkanlık ve tercihlerinin, genellikle devlet tahvili yerine, arsa, arazi, altın ve döviz gibi alanlara yönelmesi eğilimidir. Bununla beraber, kişilerin harcama biçimlerini etkileyen alışkanlık ve tercihlerini değiştirmek çok zordur. Bunun için, kişi ve firmaların tasarruflarını toplayacak ve bu fonları yatırım için devlete aktaracak aracı banka ve mali kurumlara gerek duyulmaktadır.³³

Gelişmekte olan ülkelerde kişi ve firmalardan borçlanma olanağının sınırlı olması durumunda, iç borçlanma için en iyi kaynak banka sistemi olmaktadır. Borçlanmanın ticari bankalardan yapılması durumunda, ticari bankalar, kredi talebinin yeterince yüksek olmadığı bir durumda, kullanılmayarak atıl olarak portföylerinde tuttıkları paraları devlete borç verebilirler. Böyle bir durumda, kısa dönemde, özel kesimin talebinde bir azalma meydana gelmeyeceği için ekonomi üzerinde daraltıcı bir etki meydana gelmeyebilir. Ancak, bankalar, özel kredi talebinin yüksek olduğu, bu nedenle kullanılmayarak atıl tutulan miktarların bulunmadığı bir durumda, bu fonlar, devlet tahvili alımında kullanırlarsa, özel kesimin kredi talebi karşılanamayacağından, ekonomi üzerinde daraltıcı bir etki meydana gelecektir. Bankaların, atıl olarak tuttıkları fonları tahvil alımında kullanmaları durumunda, devletçe elde edilen fonların harcanmasının ekonomi üzerinde genişletici bir etki yaratacağı ise açıktır. Eğer, bankalar, özel kredi talepleri için kullanabilecekleri fonları devlet tahvili alımında kullanıyorsa, bu durumda, ekonominin toplam talep miktarında bir değişiklik olmayacak, yalnızca, harcamayı yapan kesim değişmiş olacaktır.

Bir ekonomide borçlanmanın Merkez Bankası'ndan yapılması durumunda ise, bankanın devlet tahvili satın alması, para basımı yoluyla gerçekleştirildiğinden ekonomi üzerinde hiçbir daraltıcı etki meydana gelmeyecek, hatta bu fonların harcanması halinde

³³ Beyhan Ataç, **Maliye Politikası** (Eskişehir: 1991), s.243.

genellikle iç borçlanmada sıkışıklığa girildiği zaman söz konusu olmaktadır. Sermaye piyasaları zayıf ve iç borçlanma olanaklarının sınırlı olduğu azgelişmiş ülkelerde bütçe açığı ile dış borçlanma arasındaki ilişki kuvvetli olmaktadır. Öte yandan dış borçların ödenme süreci iç borçların artmasına yol açmaktadır.³⁶

Bir ülkenin dış borçlanma ile sağlayabileceği diğer iki yarar da şunlardır. Bunlardan birincisi ekonomi içerisindeki kaynaklara ek bir kaynak sağlamak, diğeri ise döviz olarak yeni ödeme imkanları elde etmektir. Birinci nokta özellikle yatırım projelerini destekleyecek iç tasarruf miktarı yetersiz kalan ülkeler açısından önem taşır. Dış borçlanma ile sağlanan kaynak, borçlanılan yılda ülkenin toplam harcama imkanlarını artırdığından hem tüketim hem de yatırım için kullanılabilir. Ancak, ister tüketime, ister doğrudan yatırıma yönelsin dış kaynaklar, sonuçta, yatırım yapma kapasitesini artırmaya katkıda bulunacaktır. Diğer ülkelerin tasarrufu niteliğindeki dış borçlanmanın tümü ya da büyük bölümüyle yatırımlara yönltilmesi halinde durum oldukça açıktır. Ancak, borç alan ülke, şayet borçlandığı için, daha önce yapabileceği kadar tasarruf ve yatırım yapmaktan vazgeçer, tüketim oranını artırır, dış borçlanma

³⁴ “Bijan B. Aghevli and Mohsin S.Khan, Inflationary Finance and the Dynamics of Inflation: Indonesia 1951-1972, **American Economic Review**, Volume 67, (June 1977), s.390-403” (Ataç, 1991, s.244’deki alıntı)

³⁵ Uysal, **a.g.e.**, s.10.

³⁶ IMF, **Government Finance** (Statistics Yearbook, Washington D.C., 1988), s.51.

yatırımların büyümesine herhangi bir katkıda bulunmayacaktır. Bu halde söz konusu olan, yalnızca, dışarıdan gelen geçici kaynaklara dayanarak ülkenin daha çok tüketmesidir.

Dış borçlanmaya döviz sıkıntısı çeken ülkelerin bu sorununun çözümüne yardımcı olmak amacıyla da başvurulabilir. Bir ülke bazen iç kaynakları yeterli düzeyde olsa bile dış ödeme güçlükleri içine düşebilir. Bu güçlüklerin bir süre sonra yenileceğine inanılıyorsa, aradaki zaman içinde gerekli döviz transferi imkanlarını sağlamanın en akılcı ve kolay yollarından birisi de dış ülkelerden borçlanmaktır.

Devletlerin dış ülkelerden yapacağı borçlanmalar birbirinden değişik biçimler alabilir. Bunlardan en çok rastlanılanı, bir hükümetin diğer hükümetlere dolaysız biçimde ödünç vermesidir. Günümüzde hayli sık görülen bir başka borçlanma biçimi de I.M.F., Dünya Bankası vs. gibi milletlerarası kuruluşların çeşitli ülkelere kredi açarak borç vermesidir. Dış borçlanmaların özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan önceki yıllarda uygulanan bir diğer türündeysen borç almak isteyen hükümet yabancı bir ya da bir kaç ülkenin sermaye piyasasına başvurarak az çok ticari borçlanma esaslarına göre borç alır. Bu tür borçlanmalara bir de devletlerden karşılıksız yardım alınmasını da eklemek gerekir. Ancak, alındığı andaki ekonomik etkileri benzer de olsa, en azından bu tür devletler arası hibelerde bir faiz ve ana para ödemesi söz konusu olmadığı için niteliklerinin de, etkilerinin de borçlanmalardan başka olduğunu kabul etmek gerekir.

Bir ülkenin dış borçlarına ilişkin olarak ödenmesi gereken faiz ve ana para miktarları büyüdükçe dış borcun servis sorunu da önem kazanır. Bu yüzden, ülkelerin dış borç ödeme durumlarını belirleyecek bazı kıstaslara gereksinim duyulur. En çok kullanılan iki kıstas, açıklık ve hesaplama kolaylığı nedeniyle dış borçlanma kapasitesi ve dış borç servis oranıdır.³⁷

İthalat harcamalarının döviz rezervlerine bölünmesiyle elde edilen dış borçlanma kapasitesi, borçlu ülkelerin ne ölçüde kredi değerliliğine sahip olduğunun ölçülmesinde kullanılır. Dış borç servis oranı ise, kısa dönemde geri ödeme kapasitesinin ölçüsü olarak kullanılır. Oranın yüksek çıkması borçların geri ödeme kapasitesinin zayıflığını ifade eder. Dış borç ana para, taksit ve faiz ödemelerinin ihracat gelirlerine

³⁷ Uluatam, a.g.e., s.346-347.

bölünmesiyle bulunur. Özellikle söz konusu olan ülkenin kısa dönemde karşı karşıya olduğu dış borç baskısını göstermesi bakımından önem taşır.³⁸

Bilindiği gibi, yurtiçinden yapılan borçlanmalardan farklı olarak, dış borçlanma devlete, ürettiğinden daha fazla mal ve hizmet üzerinde kullanım hakkı vermekte ve bu nedenle de dış borçlanma, devlete, kişi ve firmaların harcamalarını azaltmaksızın bir finansman olanağı sağlamaktadır. Ancak, dış borç ödemeleri için yapılan faiz ve ana para ödemeleri, iç borçlanmada olduğu gibi, ülke içindeki kişiler arasında satın alma gücünün yeniden dağıtımını yerine, dışarıya kaynak aktarımını gerektirmektedir. Bu ise, yalnızca, eğer, devlet daha fazla borçlanırsa ve yardım alabilirse veya ülkedeki kişiler tüketimleri ve yurtiçi yatırımları için ürettiklerinden daha az kullanabilirlerse gerçekleşebilecektir. Açıkça görülebilmektedir ki, dış borçlanma kararları, yurtiçi borçlanmalara ilişkin olanlardan farklı olmaktadır. Bir ülkenin dış borçlanma sorunu, temel olarak, kaynak açısından şimdi elde edilen bir yarara karşılık, borç servis ve ödemelerin gelecekteki gerçek maliyetinin karşılaştırılması anlamında, bir fayda-maliyet sorunudur. Bu nedenle dış borçlanma kararlarının özenli fayda ve maliyet değerlendirilmeleri yapılarak titizlikle verilmesi gerekmektedir. Ancak gerçek hayatta dış borçlanma kararları plansız bir şekilde ve yanlış hesaplamalar sonucunda alınmaktadır.³⁹

Genellikle kamu açıklarının dış borçlanmayla karşılanmasının enflasyonist etkisi kuvvetli olmaktadır. Dış borçlanmayla sağlanan dövizlerin kamu harcamalarının finansmanında kullanılması emisyon artışına yol açmakta ve çoğaltan mekanizması kanalıyla toplam talebi genişletmektedir. Ancak dış borçlanmanın faiz oranları artışını frenlemesi ve sağlanan dövizlerin bir bölümünün ithalatın finansmanında kullanılması; toplam arz üzerinde yarattığı olumlu etkisiyle enflasyonist baskıyı hafifletmektedir.⁴⁰

³⁸ N.Ünsal ; E. Nakipoğlu ; O. Pazarcık, **Türkiye’de Dış Kredi Kullanımı** (Ankara: Produktivite Merkezi Yayınları no.380, 1989), s.43.

³⁹ Richard Goode, **Government Finance in Developing Countries** (Washington D.C., The Brookings Institutions, 1984), s.200.

⁴⁰ Duran, **a.g.e.**, s.450.

1.3.3. Parasallaştırma

Alışılmış yöntemlerle sağlanan hükümet gelirlerinin, giderleri karşılayamaması durumunda ortaya çıkan mali açığın, iç ve dış borçlanma ile tamamen finanse edilememesi durumunda, hükümetlerin başvurabileceği üçüncü bir finansman kaynağı ise parasallaştırma'dır.

Kamu kesimi, çağdaş toplumların hemen tümünde Merkez Bankası gibi bir kurum aracılığıyla para basma tekeline sahiptir. Uygulamada Merkez Bankalarına tanınan az ya da çok bağımsız statüye rağmen bu kuruluşlar hazinenin finansman gereksinimlerini, belli ölçülerde, karşılama durumunda kalmaktadır. Böylece devlet, vergi alma, borçlanma ve mülk geliri elde etme dışında bir başka finansman olanağı elde etmektedir.⁴¹

Kısa vadeli avans, hazine bonosu ve devlet tahvili kanalıyla Merkez Bankası'ndan kamu açıklarının finansmanı; emisyon artışı, parasal taban genişlemesi ve para arzı artışı yoluyla toplam talebi çoğaltarak fiyatlar genel düzeyini yükseltmektedir.⁴²

Emisyon↑→Parasal Taban↑→Para Arzı↑→Toplam Talep↑→Fiyatlar↑

Hazinenin Merkez Bankası'na karşı borçlanması ve bankasında bunu para basarak karşılaması, bu borç bir süre sonra ödenecekse geçici, ödenmeyecekse sürekli nitelikte doğrudan gelir sağlayacaktır. Çoğu zaman süreklilik kazanan bu gelir kaynağı ya doğrudan kamu harcamalarıyla, ya da dolaylı biçimde banka sistemi kredileri artırılarak toplam mevduatın değişmesine yol açacak, böylece toplam para arzında merkez bankasının hazineye açtığı krediyi de aşan bir artış ortaya çıkacaktır.

Toplam para arzındaki artış, ekonomide bir atıl kapasite varsa ve bu kapasite, para arzı aracılığı ile toplam talepte ortaya çıkan artışla harekete geçirilebiliyorsa genel fiyat seviyesinde ciddi bir değişmeye sebep olmayabilir. Bu halde hazinenin merkez bankasından borçlanmasının sonucu kamu kesiminin gelir elde etmesinden ibaret kalır. Ancak, çoğu zaman ekonomi fiilen ya da sonuçları itibarıyla doğal üretim düzeyine yakın bir durumda olduğundan merkez bankasından borçlanarak piyasaya para

⁴¹ Ahmet Ertuğrul, **Kamu Açıkları, Para Stoku ve Enflasyon** (İstanbul: Yapı ve Kredi Bankası Yayını, 1982), s.153.

⁴² Duran, a.g.e., s.450.

çıkarmak enflasyoncu bir talep fazlası yaratarak fiyat artışlarına yol açma anlamına gelir. Çok çeşitli ülkelerdeki gözlemler, merkez bankası yardımıyla kamu kesimini finanse etme yönteminin, hemen her zaman ekonomide toplam para arzı artışına yol açtığına ve para artışında fiyat yükselmelerinin izlediğine işaret etmektedir. Bu nokta, para arzı fiyat seviyesi arasındaki ilişkiyi açıklayan miktar teorisinin bu tür finansman yöntemi seçilirken unutulmaması gerektiğine işaret etmektedir.⁴³

Kamu kesimi bütçe açıklarının parasallaştırmayla finansmanı ile para arzı arasındaki bu ilişki enflasyon olgusunun özelliğini belirleyen önemli bir öge olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir ekonomide enflasyonist baskılar nedeniyle kamu harcamalarında hızlı bir artış meydana gelmekte, buna karşın, özellikle vergi esneklikleri düşük olan gelişmekte olan ülkelerde, gelirler aynı artışı gösterememektedir. Enflasyon hızındaki artış bu nedenle kamu açıklarını artırmakta, kamu açıklarındaki bu artış ise, açığın Merkez Bankası'ndan finansmanına bağlı olarak genellikle, para arzını aynı yönde etkilemektedir. Bunun sonucunda para arzındaki artışlar ekonomide yeni fiyat artışları yaratmakta ve bu durum, kamu harcamalarını artırarak, bütçe açığının büyümesi sonucunu yaratmaktadır.⁴⁴

⁴³ Uluatam, a.g.e., s.353.

⁴⁴ “Bijan B.Aghevli and Mohsin K.Khan, Government Deficit and the Inflationary Process in Developing Countries, **IMF Staff Papers**, Volume:25, (1978) s.383-416” (Ataç, 1991, s.130'deki alıntı)

BÖLÜM II

PARASALLAŞTIRMADAN ELDE EDİLEN GELİRLER

Son yıllarda artan bütçe açıkları, beraberinde kamu kesiminin borçlanma gereğini de artırmaktadır. Buna karşın gelişmekte olan ülkelerde, hükümetler oy kaybetme endişesi nedeniyle, vergi sistemlerinde vergi gelirlerini artırıcı köklü bir değişiklik yapamamaktadırlar. Böyle bir durumda bütçe açıklarını; iç borçlanma, dış borçlanma ve parasallaştırma yollarına başvurarak finanse ettiklerini Birinci Bölüm’de inceledik. Fakat bu finansman yollarının her birinin bir makro ekonomik sorunu da beraberinde getirdiğini de gördük. Dış borçlanma; dış borç krizine, iç borçlanma ise faiz oranlarının yükselmesine yol açabilir. Bütçe açıklarının para yaratılarak finansmanı ise enflasyonun artmasına neden olur. Fakat para yaratılması ve enflasyonun artması hükümetin gelirlerini dolaylı yoldan artırabilir.⁴⁵

Yani hükümet, şu ana kadar belirtilen geleneksel gelirler dışında bizzat enflasyona yol açarak ya da özel kesimde doğan bir enflasyonun etkilerinden yararlanarak da gelir elde edebilir. Bu konu, enflasyon olgusunun çok yaygınlaştığı, adeta evrensellik kazandığı günümüzde son derece önem taşır. Bütçe açığının parasallaştırılması yoluyla hükümet iki tür gelir elde eder. Enflasyon vergisi ve senyoraj.⁴⁶

Bu bölümde , senyoraj geliri kısaca açıklandıktan sonra, enflasyon vergisi kavramı ayrıntılı olarak incelenecektir. Enflasyon vergisi ve senyoraj arasındaki ayırım irdelendikten sonra, enflasyon vergisi gelirini hesaplama yöntemleri ortaya konacaktır. Son olarak da, enflasyon vergisi gelirini etkileyen etmenler bölüm sonunda incelenecektir.

⁴⁵ Jülide Yıldırım, **Türkiye’de Para Yaratma Gelirleri** (Tartışma Tebliği, No: 9303), (Ankara: 1993), s.1.

⁴⁶ Uluatam, **a.g.e.**, .352.

2.1. SENYORAJ GELİRİ

Parasallaştırma kanalıyla hükümetin elde ettiği ilk gelir türü senyoraj'dır. Belirli bir enflasyon oranında, halk milli gelirle orantılı olarak, elinde belirli bir miktarda para bulundurmak isteyecektir. Bu miktar nominal olarak değil, reel olarak belirlenecektir. Çünkü halkı ilgilendiren, elinde tutacağı bu paranın satın alma gücüdür. Büyüyen bir ekonomide, halkın işlem amacıyla talep edeceği reel para miktarı artacağı için, hükümet enflasyonist bir baskı yaratmaksızın, piyasadaki para arzını artırabilir. Diğer bir deyişle, eğer para stokundaki artış, reel büyüme sonucu halkın reel para talebinde görülecek artıştan büyük değilse, hükümet enflasyonist baskı yaratmaksızın, para basmak suretiyle reel gelir elde edebilir. Hükümetin para basma hakkı sayesinde elde ettiği bu gelire senyoraj denir. Senyoraj gelirinin büyüklüğü büyüme hızı tarafından belirlenir. Reel para talebi enflasyon oranının da bir fonksiyonu olduğu için, enflasyon oranındaki bir düşme reel para talebini artıracak ve böylece hükümetin senyoraj gelirini artıracaktır.⁴⁷

Senyoraj hükümetin baz para yaratarak reel kaynaklar üzerinde egemenlik elde etmesi olduğuna göre, durağan durumda senyoraj geliri;

$$S_t = (h_t - h_{t-1}) / gnp_t \quad (1)$$

denklemleriyle tanımlanır. Burada (s) senyoraj gelirini, (h) reel baz parayı ve (gnp) reel Gayri Safi Milli Hasılayı gösterir. Denge durumunda, reel baz paradaki değişiklik; enflasyon, faiz oranları ve gelirin etkilediği reel para talebindeki değişikliklere eşit olacaktır.⁴⁸

2.2. ENFLASYON VERGİSİ

Parasallaştırma kanalıyla elde edilebilecek ikinci tür gelir enflasyon vergisidir. Hükümet para basarak satın aldığı mal ve hizmetlerin bedelini ödeyebilir. Bu da mali

⁴⁷ Z.Osman Orhan, *Türkiye'de Bütçe ve Maliye Politikaları* (İTO Yayınları, Yayın No: 1994-1), (İstanbul: 1994), s.124.

⁴⁸ Yıldırım, a.g.e., s.1.

açığı finanse etmenin bir yoludur. Ancak, burada cevaplandırılması gereken bir soru, hükümet tarafından piyasaya sürülen bu parañın neden özel sektör tarafından absorbe edildiğidir. Diğer bir deyişle, neden özel sektör nominal para talebini artırarak hükümetin bastığı bu parayı elinde tutmayı seçmektedir.

Halkın nominal para talebini artırmasının nedeni, enflasyonun etkisini telafi etmek çabasıyla açıklanabilir. Reel para talebi genellikle gelirin ve faizin kararlı bir fonksiyonudur. Belirli bir gelir düzeyi ve faiz oranı karşısında, halk eğer elinde belirli bir reel para stoğı bulundurmamak istiyorsa, elindeki nominal parayı enflasyon oranında artırmak zorundadır. Aksi takdirde, enflasyon mevcut nominal para stoğunun reel değerini arzu edilen düzeyin altına düşürecektir. Diğer bir deyişle, enflasyonun nominal para stoğunu aşındırmasını telafi etmek ve para stoğunun reel değerini sabit tutmak için, halk elindeki nominal para stoğunu, enflasyon oranında artırmak zorundadır.⁴⁹

Enflasyon tıpkı bir vergi gibi işlemektedir ve adeta para balansları üzerine konan bir çeşit zımni vergidir. Böylece kamu, kendini enflasyon vergisi aracılığıyla finanse edebilmektedir. İkinci olarak, enflasyonun artmasıyla iç borçlanmanın sabit değeri düşmektedir. Üçüncü olarak da, enflasyon arttığı için artan nominal gelirlerden daha fazla gelir vergisi almak mümkün hale gelmektedir.⁵⁰

Enflasyonla vergiler -özellikle dolaylı vergiler- arasındaki benzerlik uzunca bir süredir pek çok iktisatçının dikkatini çekmiştir. Enflasyon da tıpkı vergiler gibi bazı kişilerin ellerinden bir kısım satın alma gücünün alınıp devlete aktarılması imkanını vermektedir. Yine, tıpkı dolaylı vergiler gibi, enflasyonda vergi yüklenenlerce az hissedilir bir karakter taşır. Özellikle bu sonuncu husus, bazı vergilerin toplumda ciddi bir tepki uyandıracığından çekindiklerinde siyasal karar organlarının, neden bunlar yerine enflasyoncu finansman tercihini kolaylıkla yapabildiklerini açıklayan önemli bir unsurdur. Ancak bu benzerliklere rağmen enflasyonu vergiden ayıran çok önemli bazı nitelikler gözden kaçırılmamalıdır.

1. Herşeyden önce, enflasyon, diğer vergilerden farklı olarak, yasama organının onayıyla yaratılmaz.

⁴⁹ Melih Nemli, Mali Açığın Parasallaştırılmasından Elde Edilen Net Gelir: Türkiye’de Tanzi Etkisinin İncelenmesi (HDTM, Yayınlanmamış İnceleme) (İstanbul: 1990), s.204-205.

⁵⁰ B.Bülent Bali, **Türkiye’de 1980 Sonrası Para Yaratma Gelirleri** (TÜGİAD Yayınları), (İstanbul: 1996), s.2.

2.İkinci temel özellik, elde edilen gelirin yalnızca devlete gitmemesi, özel kesimle kamu kesimi arasında bölüşülmesidir. Bu iki kesimin karşılıklı payları, çeşitli unsurlara bağlı olarak değişecektir. Her enflasyon sürecinde bazı kişiler gelir ve servetlerinin nominal değerini fiyatlardan daha çok artırabildiğine göre, enflasyondan yararlanan kişiler bulunacağını ve bu kişilerin enflasyon sürecinin gizli-açık savunucuları olacağını belirtmek gerçekçi olur.

Enflasyonun vergi ile benzerliği sürdürülürse, en geniş anlamda enflasyon vergisinin matrahını, nominal değerleri değişmeyen -para, mevduat, tahvil gibi- tüm likit servet unsurlarıyla, fiyat hareketlerini yeterince izleyemeyen -aylık, ücret, kira emekli maaşı gibi- bazı unsurların oluşturduğu söylenebilir. Ancak, böyle anlaşılan bir enflasyon vergisi kavramı, ekonomideki pek çok unsurun enflasyondan etkilendiğini söylemekten başka bir anlama gelmez. Bu nedenle verginin matrahını yalnızca ekonomide elde tutulan ve nominal değeri sabit para ve benzeri likit unsurlarla sınırlamak daha doğru olur. Enflasyon vergisi her yıl bu değerler toplamının yıllık ortalama enflasyon oranıyla çarpımına eşit bir “gizli hasılat” sağlayacak ve bu hasılat özel kesimle kamu kesimi arasında paylaşılacaktır.⁵¹

Enflasyon vergisi, özel sektörün elindeki para stoğunu sabit tutmak için tasarruf etmesi gereken cari para miktarına eşittir. Dolayısıyla, hükümetin enflasyon vergisi (IT) kanalıyla elde edeceği gelir, enflasyon oranı (P') ile reel para talebinin (M) çarpımına eşittir:

$$IT = P' \cdot M \quad (2)$$

Geleneksel vergilere benzetirsek, enflasyonun vergi oranına, reel para talebinin ise vergi tabanına karşılık geldiği söylenebilir.⁵²

Durağan durumda enflasyon vergisi ise:

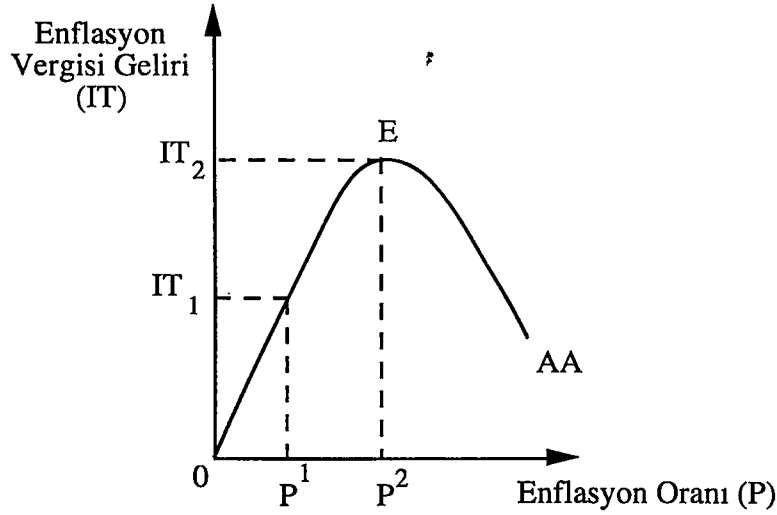
$$IT = P_t \cdot (h_{t-1} / gnp_t) \quad (3)$$

olarak da tanımlanabilir.⁵³

⁵¹ Uluatam, a.g.e., s.352.

⁵² Nemli, a.g.e., s.205.

⁵³ Yıldırım, a.g.e., s.1.

Şekil 1

Enflasyon Vergisi Geliri ve Enflasyon Oranı

Enflasyon vergisini geleneksel vergilere benzettiğimize göre; enflasyon vergisiyle hükümetin elde edeceği vergi miktarını Laffer Eğrisi ile gösterebiliriz. (Şekil 1).

Yukarıdaki şekle göre, enflasyon sıfır olduğu zaman, hükümet enflasyondan hiçbir gelir elde edemeyecektir. Enflasyon oranı yükseldikçe, hükümet tarafından elde edilecek enflasyon vergisi geliri artacaktır. Kuşkusuz, enflasyon oranı yükseldikçe, halk elindeki reel parasal tabanı azaltacaktır. Çünkü reel parasal tabanın elde tutulması giderek maliyetli olmaktadır. Kişiler daha az para tutacaklar ve bankalar da mümkün olduğu kadar az atıl rezerv bulundurmaya çalışacaktır. Muhtemelen reel parasal taban o kadar azalacaktır ki hükümetin aldığı enflasyon vergisi geliri azalacaktır. Bu durum E noktasından itibaren meydana gelecektir. Bunun anlamı şudur: Hükümetin enflasyon vergisi aracılığıyla toplayacağı bir maksimum gelir miktarı vardır. Bu miktar Şekil 1'deki (IT_2)'dir.⁵⁴

2.3. SENYORAJ VE ENFLASYON VERGİSİ AYRIMI

Para basımından sağlanan gelirler; yani senyoraj ve enflasyon vergisi gibi kavramlar üzerinde literatürde tam bir anlaşma yoktur. Bu iki kavram çoğu kez birbirinin yerine geçmektedir. Bu yanlışlığı ortadan kaldırmak için bu bölümde bu kavramlar için literatürde yapılan çeşitli tanımlar gözden geçirilecektir.

⁵⁴ İlker Parasız, *Para Banka ve Finansal Piyasalar* (Bursa: 1994), s.439.

2.3.1. Kamu Açıklarına Bağlı Olarak Yapılan Ayrım

Para yaratılarak elde edilen hükümet gelirini bütçe açıklarına bağlarsak, hükümetin bütçe özdeşliğini incelemek yararlı olur.⁵⁵

$$D + iB + i^* B^* E = \Delta B + \Delta B^* E + \Delta DCg \quad (4)$$

Burada D faizsiz açığı, i (i*) nominal iç (dış) borç faiz oranını, B(B*) ise iç (dış) borç stoğunu, $\Delta B(\Delta B^*)$ iç (dış) borç faiz stoğundaki değişmeyi, E döviz kurunu, ΔDCg ise merkez bankasının kamu sektörüne verdiği kredideki değişmeyi gösterir.

Hükümet bütçe açığının bir kısmını merkez bankasının hesaplarına devredebilir. Merkez bankasının kamuya kredi açması iki kamu kurumu arasındaki işlemdir. Kamu kurumlarının birbirlerine olan borçları konsolide edilebilir. Basitleştirilmiş merkez bankası bilançosundan elde edilen aşağıdaki (5) ve (6) numaralı denklemlere göre;

$$M = DCg + NFA^* E - NW \quad (5)$$

$$M = Cu + RR \quad (6)$$

baz para, dolaşımdaki para (Cu) ile bankaların tuttukları zorunlu karşılıkların (RR) toplamına eşittir. Baz para, hükümete verilen kredinin (DCg) ve merkez bankasının net dış varlıklarının (NFA^*E), merkez bankasının elde ettiği kârın (NW) karşılımadığı kısmını finanse etmesi için yaratılmaktadır. Ayrıca, baz para arzı merkez bankasının özel sektöre olan net yükümlülüğünü göstermektedir.

Merkez bankası bilançosunu kamu açıkları özdeşliğine eklemek için, merkez bankasının kârı kamu açığından, net değerdeki değişim ise finansman kaynaklarından çıkartılmalıdır. Böylece aşağıdaki denklem elde edilir:

$$D + iB + i^* (B^* - NFA^*) E = \Delta B + \Delta B^* E + \Delta DCg - \Delta NW \quad (7)$$

⁵⁵ Burada kullanılan yöntem, Anand ve van Wijnbergen (1989)'a dayanmaktadır. Bu yöntem ileride ayrıntılı olarak incelenecektir.

Merkez bankasının net dış varlıklarındaki değişme ile dış borcundaki değişme konsolide edildiğinde (8) numaralı denklem elde edilir:

$$D + iB + i^* (B^* - NFA^*)E = \Delta B + (\Delta B^* - \Delta NFA^*) E + \Delta M \quad (8)$$

(8) numaralı denklem fiyat düzeyine bölünürse,

$$d + rb + (r^* + \Delta e/e) \cdot (b^* - nfa^*) e = \Delta b + \Delta[(b^* - nfa^*)e] + \Delta m \quad (9)$$

elde edilir. Burada küçük harfler reel değişkenleri temsil eder.

Diğer taraftan nominal baz paradaki artış iki bileşenin toplamı olarak aşağıdaki şekilde yazılabilir:

$$\Delta(M/P)_t = \Delta m_t + P_t \cdot m_t \quad (10)$$

(10) numaralı denklemin sağ tarafındaki ilk değişken baz paranın sabit değerindeki artışı, başka bir deyişle senyoraj gelirini, ikinci terim ise enflasyon vergisini gösterir. (10) numaralı denklem (9) numaralı denklemde yerine konursa;

$$d + rb + (r^* + \Delta e/e) (b^* - nfa^*) e = \Delta b + \Delta[(b^* - nfa^*)e] + \Delta m + pm \quad (11)$$

elde edilir. (11) numaralı denklem merkez bankasının kâr-zarar hesabını da içeren kamu açığının, iç ve dış borçların reel değişmesiyle, para yaratarak elde edilen gelirin toplamına eşit olduğunu gösterir.

Bu analiz para yaratarak elde edilen gelirin incelenmesinde kullanılacak olan para tanımını da beraberinde getirmektedir. Hükümet, özel sektörün bankacılık sisteminde tuttuğu mevduatların enflasyon nedeniyle erimesinden kazançlı çıkarken, özel sektöre verdiği borçların enflasyon nedeniyle erimesiyle zarar etmektedir. Dolayısıyla, para yaratılmasıyla elde edilen gelir analizinde kullanılacak olan para, dolaşımdaki para ve bankalardaki toplam mevduattan, bankaların özel sektöre verdikleri kredilerin çıkarılmasıyla elde edilir. Bu durumda kullanılması gereken parasal büyüklük, M_2 'den

banka kredilerinin çıkarılmasıyla elde edilen, dolaşımdaki para ile bankaların tuttıkları zorunlu karşılıkların toplamına eşit olan, baz paradır.

$$M_2 - L_{\text{özel}} = Cu + TD + DD - L_{\text{özel}} = Cu + RR = M \quad (12)$$

Burada $L_{\text{özel}}$ bankaların özel sektöre verdikleri krediyi, Cu dolaşımdaki parayı, TD vadeli mevduatı, DD vadesiz mevduatı, RR ise bankaların tuttıkları zorunlu karşılıkları gösterir.

Merkez bankası, mevduat bankalarının mevduatlarını tutarken bir yandan da onlara kredi vermektedir. Bu durumda yukarıdaki baz para tanımı, merkez bankasının özel sektöre olan net yükümlülüğünü gösterecek şekilde düzeltilmelidir.

Düzeltilmiş baz para, baz paradan merkez bankasının özel sektöre ($L_{\text{özel}}$) ve ticari bankalara verdiği kredilerin çıkarılmasıyla elde edilir. Bu tanım merkez bankasının özel sektöre olan faizsiz net yükümlülüğünü gösterir ve enflasyon gelirinin incelenmesi için uygundur.⁵⁶

2.3.2. Bailey-Friedman-Phelps ve van Ewijk'in Tanımlarına Göre Yapılan Ayrım

Bailey (1956), enflasyon vergisini, enflasyon oranının (INF) reel parasal tabanla (outside, high-powered money) çarpımı olarak tanımlamaktadır.

$$\text{Enflasyon Vergisi} = INF \cdot (M/P) \quad (1)$$

Friedman (1971), para basımından sağlanan “toplam” reel enflasyon vergisini,

$$\text{Toplam Reel Gelir} = (dM / dt) / P = \dot{M}/P \quad (2)$$

olarak tanımlamaktadır.

⁵⁶ Yıldırım, a.g.e., s.2-4.

Denklem (2) aşağıdaki biçimde yazıldığında,

$$\dot{M}/P = (\dot{M}/M) \cdot (M/P) \quad (3)$$

paranın büyüme hızı çarpı reel para balansları olmaktadır.

$$m = (M/P) \quad (3')$$

$$\dot{m} = (\dot{M}/P - \dot{P}/P) \cdot (M/P) = \dot{M}/P - (\dot{P}/P) \cdot (M/P) \quad (4)$$

$\dot{P}/P = \text{INF}$ (Enflasyon oranı) ilişkisini kullanarak, denklem (3)

$$\dot{M}/P = \text{INF} \cdot (M/P) + \dot{m} \quad (4')$$

biçiminde de yazılmaktadır. Burada para basımından sağlanan toplam reel gelir, enflasyon vergisi ($\text{INF} \cdot (M/P)$) ve senyoraj ($\dot{m}$) olarak iki bileşenden oluşmaktadır.

Phelps (1973), enflasyon vergisini, nominal faiz oranı çarpı reel para balansları olarak tanımlamaktadır.

$$\text{Enflasyon vergisi} = i \cdot (M/P) = (r + \text{INF}) \cdot (M/P) \quad (5)$$

i = Nominal faiz oranı

r = Reel faiz oranı

van Ewijk (1992), para basımından sağlanan geliri,

$$\dot{M} + i \cdot M \quad (6)$$

olarak tanımlamaktadır.

$\dot{M}$ kısmına, para basımından sağlanan gelirin akım bileşeni denilmektedir. Neumann, buna parasal senyoraj demektedir. $i.M$ kısmı da, para basımından sağlanan gelirin stok bileşeni olarak adlandırılmaktadır. Neumann, bu terimi para tutanların,

diğer faiz getiren alternatif varlıkları (assets) tutmadıkları için kaçırdıkları gelirden dolayı, katlandıkları alternatif maliyet olarak isimlendirmektedir. Aslında bu terim, devletin bu kadar kaynağı (M), herhangi bir faiz ödemeden elde etmesinden dolayı, kazandığı bir ek gelir olarak da nitelendirilebilir.⁵⁷ Ayrıca van Ewijk, Merkez Bankasının para basımı için katlandığı maliyetler (operating costs) ile diğer işlemlerinden doğan maliyetleri çıkararak net geliri elde etmektedir. Merkez Bankasının diğer işlemlerinden doğan maliyetler; örneğin, Merkez Bankasının kamu kesimine düşük faizle kredi açması nedeniyle, kaynaklarını daha kârlı işlemlerde kullanamamasından dolayı kaybettiği gelirleri ve bunun gibi işlemleri kapsamaktadır.⁵⁸

Görüldüğü gibi, literatürde, genellikle, enflasyon vergisi ve senyoraj birbiri yerine geçebilir şekilde kullanılırken, ortaya konulan analitik çerçeve sonucunda, senyoraj ve enflasyon vergisinin birbirinden tamamen farklı kavramlar olduğu görülmektedir.⁵⁹

2.4. ENFLASYON VERGİSİNİ HESAPLAMA YÖNTEMLERİ

Bu bölümde, optimal enflasyon vergisi toplanmasına ilişkin literatürde yer alan önemli makaleler ayrıntılı bir biçimde incelenecektir.

Bu makaleler sırasıyla; Anand ve van Wijnbergen (1989), Bailey (1956), Mankiw (1987), CET (Cukierman-Edwards-Tabellini) (1992)'dir.

⁵⁷ “M.J.M. Neumann, **Seigniorage in the United States** (How Much Does the U.S. Government Make from Money Production), (Federal Reserve Bank of St.Louis, 1992, s.327-341)” (Uysal, 1996, s.16'daki alıntı)

⁵⁸ Uysal, **a.g.e.**, s.16-18.

⁵⁹ “Ritu Anand. ve Sweder van Wijnbergen, Inflation and the Financing of Government Expenditure an Introductory Analysis with on Application to Turkey, **The World Bank Economic Review**, Vol.3, No.1, (1989), s.17-38” (Uysal, 1996, s.19'daki alıntı)

2.4.1. Anand ve van Wijnbergen Yöntemi

¶

Anand ve van Wijnbergen, reel para talebinden hareket ederek, enflasyon vergisi gelirini maksimize edecek enflasyon oranını bulmaya çalışmıştır.

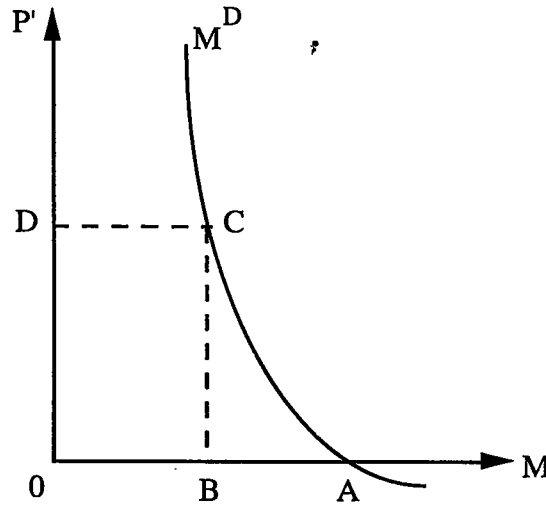
Sabit bir reel para talebi düzeyinde, belirli bir enflasyon oranı, hükümete para basmak yoluyla belirli bir reel gelir elde etme olanağı verir. Bu yolla, halk harcamalarını gelirine denk düşecek düzeyin altına indirmek zorunda bırakıldığı için, bu olay enflasyon vergisi olarak anılmaktadır. Diğer bir deyişle, gelirin bir kısmı nominal para stoğunu artırmak amacıyla kullanılmak zorunda olduğu için, halk gelirinden daha az harcamak ve aradaki farkı hükümete aktarmak zorunda bırakılmaktadır.

Enflasyon vergisi yoluyla hükümet ne kadar gelir elde edebilir?

$$IT = P' M \quad (1)$$

denklemini hatırlandığında; bu gelir enflasyon oranı ile reel para talebinin çarpımına eşittir. Sabit bir para talebi karşısında, mali açığı finanse etmek için para basılması sonucu enflasyon oranında ortaya çıkacak bir artış, hükümetin bu yolla elde ettiği geliri artıracaktır. Diğer bir durum da, sabit bir enflasyon oranı karşısında, reel para talebinde bir artış ortaya çıkmasıdır. Bu durumda da hükümetin enflasyon vergisi geliri artacaktır. Bununla birlikte, reel para talebi, enflasyon beklentilerinin bir fonksiyonudur ve enflasyon beklentilerinde görülecek bir artış reel para talebinde bir azalma ortaya çıkmasına yol açacaktır.

Elde para tutmanın maliyeti enflasyon oranının yükselmesi sonucu artacaktır. Bu durumda, halk elindeki reel para stoğunu azaltacaktır. Bu azaltma işlemi, elde tutulan son bir birim paranın getireceği fayda, bu son birim parayı tutmanın fırsat maliyetine - ki beklenen enflasyon oranına eşittir- eşit oluncaya kadar sürer. Bu ilişki Şekil 2'de gösterilmiştir.

Şekil 2

Reel Para Talebi ve Beklenen Enflasyon Oranı

Bu şekilde M^D reel para talebini göstermektedir. P' ise bundan sonra beklenen enflasyonu gösterecektir.

$P' = 0$ olduğu zaman, reel para talebi (M) OA' 'ya eşittir. Bu noktada mali açığı finanse etmek için hiç para basılmamıştır ve enflasyon vergisi sıfırdır. Bu noktada, reel para talebi en yüksek seviyededir. P' pozitif değerler almaya başladığında enflasyon vergisi de pozitif olmaya başlar. Enflasyon beklentisindeki bu artış bir yandan enflasyon vergisinin belirleyicilerinden biri olması nedeniyle, enflasyon vergisini artırıcı yönde etkide bulunurken, diğer taraftan da reel para talebini azalttığı için enflasyon vergisini azaltıcı yönde etkide bulunur. Bir süre için birinci etki daha büyüktür ve enflasyon beklentisindeki artışla birlikte enflasyon vergisi de artar.

M ve P' nin belirli bir bileşiminde, bu iki değişimin çarpımı maksimum değerine ulaşır ve enflasyon vergisi hükümete maksimum geliri sağlar. Bu şekil 2'deki C noktasında olur. Bu noktada, enflasyon vergisi $OBCD$ alanına eşittir. Bu noktada parasal genişleme oranındaki yüzde artış, M 'deki yüzde azalışa eşittir. Hükümetin para arzını OD 'den daha hızlı artırarak daha fazla gelir elde etme çabası başarısızlıkla sonuçlanacaktır. Çünkü C noktasında, M^D eğrisinin esnekliği (-1) 'e eşit olacaktır.

Anand ve van Wijnbergen, Cagan tipi para talebi fonksiyonundan hareketle, para talebi fonksiyonunu, yani M^D eğrisini, aşağıdaki gibi belirlemiştir.⁶⁰

⁶⁰ Cagan tipi para talebi fonksiyonu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.:Phillip Cagan (1956), **The Monetary Dynamics of Hyperinflation, Studies in the Quantity Theory of Money** (University of Chicago Press), s.25-117.

$$M^D = a \cdot e^{-bP'} e^{cR} \cdot Y^d \quad (2)$$

Bu fonksiyonda, M^D reel para talebi, P' beklenen enflasyon, R nominal faiz oranı ve Y reel milli gelirdir. “b”, “c” ve “d” katsayıları sırasıyla reel para talebinin, beklenen enflasyona, nominal faiz oranına ve reel milli gelire göre esnekliğini vermektedir.

(1) ve (2) no’lu denklemleri birleştirerek, enflasyon vergisi geliri için gerekli eşitliği elde edebiliriz;

$$IT = P' \cdot a \cdot e^{-bP'} \cdot e^{cR} \cdot Y^d \quad (3)$$

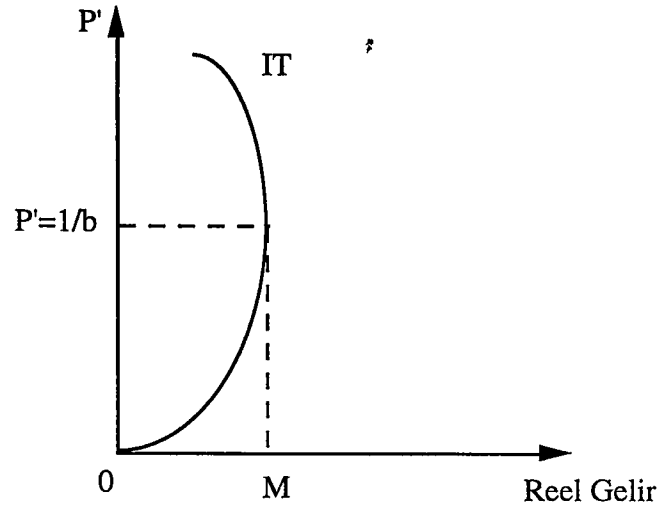
Eğer “b” katsayısının değeri bilinirse, bu eşitlik, enflasyon vergisini maksimize edecek enflasyon oranını bulmak için kullanılabilir. IT’nin P' ye göre türevini alarak sıfıra eşitlemek, bize IT’yi maksimize edecek P' yi verecektir:

$$dIT/dP' = a \cdot e^{-bP'} e^{cR} \cdot Y^d + P' (-b) \cdot a \cdot e^{-bP'} e^{cR} \cdot Y^d = 0 \quad (4)$$

$$a \cdot e^{-bP'} \cdot e^{cR} \cdot Y^d (1 - bP') = 0 \quad (5)$$

$$1 - bP' = 0 \Rightarrow P' = 1/b \quad (6)$$

Reel para talebinin fiyat esnekliği 1’e eşit olduğu zaman Şekil 2’deki C noktası gerçekleşir. “b” katsayısının değeri ekonometrik yöntemlerle eşitlenebileceği için, enflasyon vergisini maksimize edecek enflasyon oranları da her ülke için ayrı ayrı hesaplanabilir.

Şekil 3

Enflasyon Vergisi ve Beklenen Enflasyon Oranı

“b” katsayısı belli olduğu sürece, çeşitli enflasyon oranlarına karşılık gelecek IT düzeyleri tespit edilebilir. Şekil 3 enflasyon vergisi eğrisini (IT) göstermektedir. Beklenen enflasyon oranının $1/b$ 'ye eşit olduğu noktada, enflasyon vergisi OM'ye eşit olacak ve maksimum düzeyine ulaşacaktır.

Hükümetin para basmak yoluyla elde edebileceği maksimum gelirin ne olduğunu tespit ettikten sonra, hükümetin parasallaştırma kanalıyla bu düzeyin üstünde bir gelir elde etmeye çalışması sonucunda ne olacağı sorusu da cevaplandırılmalıdır. Bu durumda hükümet, halkın beklediğinden daha hızlı para basmak yoluyla geçici olarak gelirini artırabilir. Ancak, halk beklentilerini para arzındaki bu artış nedeniyle oluşan daha yüksek enflasyon oranına göre yeniden ayarladığında, halkın elinde tutmayı talep edeceği reel para miktarı gittikçe daha azalacak ve bunun sonucunda, hükümet harcamalarını finanse etmek için artan bir hızla para basmak zorunda kalacaktır. Bu durumun yaratacağı kısır döngü sonucunda, tüm sistem çökme tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır.⁶¹

⁶¹ Vito Tanzi, Inflation, Real Tax Revenue and the Case for Inflationary Finance: Theory with an Application to Argentina, *IMF Staff Papers*, Volume. 25 (1978), s. 418-422.

2.4.2. Bailey Yöntemi

Bailey, enflasyonist finansmanın daha çok refah maliyeti (welfare cost of inflation) üzerinde durmaktadır. Bu maliyeti incelerken, Bailey, tüketim malları üzerinden alınan verginin (excise tax) refah maliyeti teorisinin doğrudan uzantısı niteliğinde bir model kullanmaktadır.

Bailey, hükümetin para basımından sağladığı geliri maksimize için gerekli enflasyon oranını hesaplamaktadır.

Daha önceki bölümlerde belirttiğimiz gibi, Bailey enflasyon vergisini;

$$INF \cdot (M/P)$$

olarak tanımlamaktaydı.

Bailey'i izleyerek, Cagan tipi para talebi fonksiyonu, aşağıdaki gibi yazıldığında;

$$(M/P)^d = \exp(a \cdot INF + b) + e \quad (1)$$

$m = (M/P)^d$ = İstenilen (desired) reel para talebini,

INF = Enflasyon oranını,

e = Hata terimini,

a ve b = Katsayıları

ifade etmektedir.

Devlet para basımında tekeldir. Herhangi bir tekel, sattığı üründen elde ettiği geliri, o malın talebinin fiyat esnekliği bire eşit olduğu zaman maksimize eder. Aynı argüman, para talebine uygulanarak, para talebi fonksiyonunun enflasyona göre esnekliği hesaplanabilir. Bu esneklik, bire eşitlenerek, hükümetin para basımından elde ettiği geliri maksimize edebilmesi için gerekli enflasyon oranı bulunacaktır. Maksimizasyon için gerekli işlemler, aşağıda verilmektedir.

$$\text{Esneklik} = - (dm/m) / (dINF / INF) = -(dm/dINF) \cdot (INF/m) \quad (2)$$

Denklem (2)'nin önce logaritması alınır.

?

$$\ln m = a \cdot \ln F + b \quad (3)$$

sonra zamana göre türevi alındığında;

$$(1/m) dm = a \cdot d \ln F \quad (4)$$

elde edilir. Esneklik formülünde, bu değerler yerine konularak bire eşitlendiğinde;

$$\ln F = -(1/a) \quad (5)$$

devletin para basımından elde ettiği geliri maksimize eden enflasyon oranı bulunmaktadır.⁶²

Aynı sonuç, para talebi fonksiyonunda enflasyon oranı yerine, nominal faiz oranı kullanan Auernheimer (1974)'da da elde edilmektedir. Doğal olarak Auernheimer'in yönteminde de maksimum gelirin elde edilebilmesi için gerekli nominal faiz oranı bulunmaktadır.⁶³

Para ikamesi modele dahil edildiğinde, para talebi, hem yurtiçi nominal faiz oranının, hem de yurtiçi ve yurtdışı nominal faiz oranları farkının bir fonksiyonu olmaktadır. Para ikamesi olduğunda, para talebi fonksiyonu aşağıdaki gibi yazılabilmektedir.

$$(M/P)^d = \exp [a_i + s(i - f_i) + b] + e \quad (6)$$

i = Yerli paranın nominal beklenen getirisi

f_i = Yabancı paranın nominal beklenen getirisi (Döviz kurundaki beklenen değişme dahil)

s = Yerli para ile yabancı para arasındaki ikame katsayısı

a ve b = Sabit katsayılar

e = Hata terimi

⁶² "M.J. Bailey, The Welfare Cost of Inflationary Finance, **Journal of Political Economy**, (1956), s.93-110" (Uysal, 1996, s. 24'deki alıntı)

⁶³ "L. Auernheimer, The Honest Government's Guide to the Revenue from the Creation of Money, **Journal of Political Economy**, (1974), s.600-601" (Uysal, 1996, s.25'deki alıntı)

Yabancı paranın nominal beklenen getirisinin değişmeyeceği varsayımı altında, hükümetin para basımından elde ettiği geliri maksimize edebilmesi için, para talebi fonksiyonunun, (i)'ye göre esnekliğinin bire eşit olması gerekmektedir. Bu esneklik hesaplanıp bire eşitlendiğinde, hükümetin para basımından elde ettiği gelirini maksimize eden faiz oranı,

$$i = [1/(a + s)] \quad (7)$$

olarak bulunmaktadır.⁶⁴

2.4.3. Mankiw Yöntemi

Mankiw, enflasyonu bir vergilendirme biçimi olarak ele almaktadır. Bu modelde, para politikasının reel gelir ve reel faiz üzerinde bir etkisinin olmadığı varsayılmaktadır. Ayrıca kamu harcamaları da dışsal alınmaktadır.

Hükümet iki kaynaktan gelir sağlamaktadır. Vergi geliri ve para basımından sağlanan senyoraj.

Para talebi fonksiyonu, miktar eşitliği olarak tanımlanmaktadır;

$$(M/P) = k.Y \quad (1)$$

M= Rezerv para

P= Fiyatlar düzeyi

Y= Reel GSMH (Dışsal)

k= Sabit

Reel senyoraj:

$$\dot{M}/P = (\dot{M}/M) (M/P) = (INF + g) k.Y \quad (2)$$

INF= Enflasyon oranı

⁶⁴ “L. Gorton ve D.Roper, Theory and Implications of Currency Substitution, **Journal of Money Credit and Banking**, (1981), s.12-31” (Uysal, 1996, s.26'daki alıntı)

g = GSMH büyüme oranı

?

$$\text{Toplam Vergi Geliri (T)} = \text{tax } Y + (\text{INF} + g) k.y \quad (3)$$

tax = GSMH üzerine uygulanan vergi oranı

Vergi toplanması ve enflasyon vergisi sağlanabilmesi için enflasyonun artırılması, ekonomide sosyal kayıplara (loss) neden olmaktadır. Bu kayıpların içinde, piyasaların etkin çalışmasının engellenmesi, özellikle vurgulanmaktadır.

Vergilerin neden olduğu kayıplar;

$$f(\text{tax}) Y, f'(\cdot) > 0, f''(\cdot) > 0 \quad (4)$$

Enflasyonun neden olduğu sosyal kayıplar da;

$$h(\text{INF}) Y, h'(\cdot) > 0, h''(\cdot) > 0 \quad (5)$$

fonksiyonları ile gösterilmektedir.

Hükümetin amacı, bu sosyal kayıpların beklenen şimdiki değerini bütçe kısıtına göre minimize etmektir.

Burada geliştirilen teori, reel para talebinin enflasyondan bağımsız olduğunu varsaymaktadır. Çünkü, (k) sabit alınmaktadır. Model, reel talebi enflasyonun bir fonksiyonu olacak şekilde değiştirilmiştir.

Mankiw, parasal otoritelerin nasıl hedef enflasyon oranı ve nominal faiz oranlarına ulaştıklarının mekanizması ile paranın rolünün açık bir şekilde modele katılmadığını söylemektedir. Mankiw, bu eksikliklerin giderildiği diğer çalışmalara atıfta bulunarak, Barro'nun kayıt dışı ekonominin vergilendirilmesinde, enflasyon vergisinin tek vergileme yolu olduğuna işaret ettiğini vurgulamaktadır.

Mankiw'e göre; hükümet, harcamaları finanse etmek için gelirini artırırken, asıl sorun seçilen vergilerin (enflasyon vergisi ya da nominal vergiler) optimize edilmesidir.

Bu optimizasyon, para arzı süreciyle bütçeyi doğru bir şekilde ilişkilendirir. Mankiw, (k)'nın sabit olmadığı versiyonunun doğruşallaştırılmış halini Amerika Birleşik Devletleri için tahmin etmiştir.⁶⁵

Modelin ABD için test edilmesinin sonucunda, Mankiw'in enflasyon oranı ile vergi oranı arasındaki ilişkileri belirlemek için, yaptığı regresyon sonuçları, faiz oranı-vergi oranı regresyon sonuçlarına göre daha az başarılı çıkmıştır. Bunun beklenildiği üzere, enflasyonun daha dalgalı (noisy) bir değişken olmasından kaynaklandığı belirtilmektedir. Mankiw de, makalesinin sonuç bölümünde, nominal değişkenlerdeki dalgalanmaların anlaşılmasında, mali faktörlerdeki gelişmelerin dikkate alınması gerekliliğini vurgulamaktadır.⁶⁶

2.4.4. Optimal Vergileme Teorisi ve CET (Cukierman-Edwards-Tabellini) Yöntemi

Kamunun harcamalarını gerek enflasyon vergisini (IT) ve gerekse diğer vergileri kullanmak suretiyle finanse ettiği bir durumda her iki vergi de sapma (distortions) yaratacaktır. Ayrıca her iki verginin oranlarında yapılacak artışlar, refah maliyetinin (welfare cost)de artmasına sebep olacaktır. Enflasyon vergisinin refah maliyeti $h(IT)$, diğer vergilerin refah maliyeti ise $f(t)$ şeklinde tanımlanırsa optimal vergi politikası, aşağıdaki şartı gerektirecektir.

$$d.h (IT_t) = k.d(t_t)$$

k = Para talebi fonksiyonunun parametresi

Bu denkleme göre optimum noktasında her bir verginin marjinal refah maliyeti bütün dönemlerde birbirine eşittir; kamu harcamaları arttıkça enflasyon vergisi ve diğer vergiler birlikte hareket etmektedirler. Daha önce Mankiw Yöntemi'nde bahsedildiği gibi, Mankiw, 1951-1982 dönemi ABD verilerini kullanarak sözkonusu durumu test etmiş ve enflasyon ile ortalama vergi oranı arasında pozitif bir ilişki bulmuştur.

⁶⁵ "N.G. Mankiw, The Optimal Collection of Seigniorage, *Journal of Monetary Economics* (1987), s.327-341" (Uysal, 1996, s.38'deki alıntı).

⁶⁶ Uysal, a.g.e., s.34-38.

Mankiw'e göre elde ettiği sonuçlar, "optimal vergileme teorisi, iktisat politikası uygulayıcılarının davranışlarını açıklayan pozitif teoridir" görüşünü desteklemektedir.

Edwards ve Tabellini, 21 az gelişmiş ülkeyi içeren bir örneklem ile yaptıkları regresyon analizinin sonucunda "enflasyon vergisi oranıyla diğer vergi oranları arasında pozitif bir ilişki vardır" diyen Mankiw yaklaşımının birçok ülke için geçersiz olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu geçersizlik, harcamalar arttıkça ya da diğer kamu gelirleri azaldıkça gündeme gelen enflasyon vergisinin çoğu zaman kalıntı (residual) gelir kaynağı olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır. Kısacası optimal vergileme teorisi az gelişmiş ülkelere uygulanamamaktadır ve bir alternatif görüşe gerek duyulmaktadır; yeni siyasal iktisat.

Yeni siyasal iktisat yaklaşımı, oyun teorisi ve kamu tercihi teorisinin geliştirdiği anlayış üzerine kuruludur. Henüz gelişme aşamasındaki bu yaklaşım, iktisat politikası üretenlerin "nasıl" davrandıklarını açıklamaya çalışan pozitif bir yaklaşımdır. Ancak şu an geliştirilen literatür, teorik düzeydedir ve özellikle gelişmiş ülkelerle ilgilidir. Bu yaklaşım, politika üretenleri ve bu politikaları uygulayanları herhangi bir iktisadi ajan (agent) gibi görmektedir. Ajanlar belirli davranışlarda kasten bulunmakta, teşviklere veya engellemelere tepki göstermektedirler. Bir örnek vermek gerekirse Arjantin'deki iktisat politikacıları, iç kredi hacmindeki hızlı bir artışın enflasyon, ödemeler dengesi, sermaye kaçıışı, vb. üzerinde etkisinin ne olacağı konusunda oldukça net fikirlere sahip olmalarına rağmen (sonuçların ne olacağını bile bile) iç kredi hacmini artırmışlardır. Yeni siyasal iktisat yaklaşımı, bu noktada, "neden?" sorusuna yanıt aramakta ve iktisat politikası üretenlerin nasıl davrandıkları konusunda pozitif bir teori geliştirmeye çalışmaktadır.

Cukierman, Edwards ve Tabellini Modeli; 58 gelişmekte olan ülkeyi içeren örneklem ile kurulan bir ekonometrik modelin incelenmesi, siyasal istikrarsızlık ile enflasyon vergisi gelirleri arasındaki ilişkinin somut biçimde ortaya çıkmasına yardımcı olacaktır.⁶⁷

⁶⁷ CET Modeli, Uygulamada siyasal istikrarsızlık ile senyoraj gelirleri arasındaki somut ilişkiyi açıklamaktadır. Bu çalışmada ise, CET Modeli, enflasyon vergisi gelirleri ve siyasi istikrarsızlık arasındaki ilişkinin açıklanmasına yönelik olarak, yukarıdaki fonksiyon biçiminde yeniden uyarlanmıştır.

$$IT = f(\text{TARIM/GSYİH, DIŞ TİCARET/GSYİH, GSYİH, ŞEHİR, İSTİKRARSIZLIK})$$

Modelde kullanılan değişkenlerin tanımı aşağıdaki gibidir:

IT (ENFLASYON VERGİSİ)= Enflasyon vergisi dahil toplam kamu gelirleri içinde enflasyon vergisinin payı.

TARIM= GSYİH içinde tarım sektörünün payı

DIŞ TİCARET= GSYİH içinde dış ticaret işlemlerinin (ihracat+ithalat) payı

GSYİH= Kişi başına düşen GSYİH

ŞEHİR= Kentleşme oranı

İSTİKRARSIZLIK= Siyasal istikrarsızlık endeksi.

Açıklayıcı değişkenlerden “siyasal istikrarsızlık endeksi”, siyasal sistemin kutuplaşma ve istikrarsızlık derecesini ölçebilmek amacını taşımaktadır. Ancak her ne kadar siyasi istikrarsızlık ve kutuplaşma, kavram düzeyinde oldukça net bir biçimde tanımlanmışlarsa da tam olarak nasıl ölçülebilecekleri tartışmalı bir konudur.

Modelde yer alan endeks dört ana kategoriden oluşmaktadır;

1. Hükümet değişikliklerinin sıklığı ve biçimi (darbe ya da seçim yoluyla)
2. Ekonomik performans göstergeleri (enflasyon oranı, büyüme hızı, vb.)
3. Siyasal olaylar (ayaklanmalar, ayaklanmaların bastırılması, darbe girişimleri, bakan ya da başbakan değişiklikleri.
4. Yapısal değişkenler (demokrasinin varlığı, seçimlerin zamanında yapılması, başkanlık sisteminde veya parlamenter sistemde bir partinin tek başına yürütme gücüne sahip olması.⁶⁸

Görüldüğü gibi, yeni siyasal iktisat yaklaşımına göre; enflasyon vergisi gelirlerinde ve enflasyon oranlarında gözlenen uluslararası farklılıklar iktisadi olmayan değişkenlerle de açıklanabilmektedir.⁶⁹

⁶⁸ “Alex Cukierman, Sebastian Edwards ve Guido Tabellini, Seigniorage and Political Instability, *American Economic Review*, Vol.82, No:3, (June 1992), s.537-555” (Bali, 1996 s.40'daki alıntı).

⁶⁹ Bali, a.g.e., s.36-41.

2.4.5. Diğer Çalışmalar

Yukarıda açıkladığımız yöntemlerin dışında, daha yakın tarihli bazı çalışmalar Mankiw'in ve diğerlerinin elde ettiği sonuçları gerek teorik ve gerekse ampirik bazda eleştiren yaklaşımlar geliştirmişlerdir.

Örneğin Poterba ve Rotemberg, Mankiw'in çalışmasını enflasyon ve vergi oranları arasındaki etkileşimi dikkate alacak şekilde geliştirmişlerdir. Hükümetin taahhütlerine bağlı kalması (with commitment) ve kalmaması (without commitment) durumlarını dikkate alan modelleri, enflasyon ve vergi oranları arasında pozitif bir ilişki öngörmektedir. Her iki durumda da, enflasyon vergisi yoluyla artırılan gelirin marjinal sosyal maliyeti, enflasyonun artan bir fonksiyonudur.⁷⁰

Calvo ve Leiderman ise yukarıda incelenen modellerde özetlenenler dahil, bu konuda yapılmış daha önceki çalışmaları para talebi fonksiyonlarını modelin dışında belirlemeleri nedeniyle şiddetle eleştirmişlerdir. Bu nedenle, çalışmalarının ilk amacının optimal dönemler arası enflasyon vergisini belirlemek için kurdukları modelin içinde para talebi fonksiyonunu da türetmek olduğunu belirtmişlerdir.⁷¹

Judd, enflasyon vergisinin refah maliyetlerinin fiili enflasyondan çok gelecekte beklenen enflasyona bağlanması gerektiğini öne sürmüştür. Optimal vergileme teorisine göre vergi oranları ve beklenen enflasyon aynı yöne doğru gitmelidir. Ayrıca kamu harcamalarında ya da vergi tabanlarında ortaya çıkacak herhangi bir değişiklik fiili enflasyonda da beklenmeyen değişikliklere neden olmaktadır.⁷²

Grilli de, enflasyon vergisinin incelendiği 10 Avrupa ülkesinden ancak birkaçında optimal vergileme teorisinde belirtildiği şekliyle işlediğini ortaya koymuştur.⁷³

⁷⁰ "J.M. Poterba ve J.J. Rotemberg, Inflation and Taxation with Optimizing Governments, *Journal of Money Credit and Banking*, (1990), s.1-18" (Uysal, 1996, s.39'deki alıntı)

⁷¹ "G.A. Calvo ve L.Leiderman, Optimal Inflation Tax Under Precommitment Theory and Evidence, *American Economic Review*, (1992), s.179-194" (Uysal, 1996, s.42'deki alıntı).

⁷² "K. Judd, *Optimal and Time Consistent Capital Taxation* (Hoover Institution, Mimeo, 1990, s.25-49)" (Bali, 1996, s.38'deki alıntı).

⁷³ "Vittorio Grilli, *Seigniorage in Europe*, A European Central Bank? (Perspectives on Monetary Unification after Ten Years of the EMS. der. Alberto Giovannini and Marcella de Cecco, New York, Cambridge University Press, 1989, s.53-79)" (Bali, 1996, s.37'deki alıntı).

2.5. ENFLASYON VERGİSİ GELİRİNİ ETKİLEYEN ETMENLER

Bir önceki bölümde parasallaştırma yoluyla elde edilen hükümet gelirlerini inceledik. Bir yandan parasallaştırma hükümet gelirlerini artırırken, diğer yandan vergi sisteminin esnekliği ve vergi toplamadaki gecikmeler, zorunlu karşılık oranları, nakit ikamesi ve tasarruf sahiplerinin portföy oluşturma eğilimleri parasallaştırma kanalıyla elde edilen hükümet gelirlerini azaltmaktadır.

Bu bölümde parasallaştırma kanalıyla elde edilen enflasyon vergisini olumsuz yönde etkileyen etmenler kısaca incelenecektir.

2.5.1. Tanzi Etkisi

Hükümet gelirini enflasyon vergisi aracılığıyla artırırken aynı zamanda enflasyon vergisi hükümetin reel vergi gelirinin düşmesine de yol açabilir. Parasallaştırmanın reel vergi gelirleri üzerindeki bu olumsuz etkisi literatürde “Tanzi Etkisi” olarak anılmaktadır.

Sanayileşmiş ülkelerde, enflasyon genellikle hükümetin reel vergi gelirini artırmaktadır. Enflasyon nominal geliri artırır ve insanların daha yüksek bir vergi dilimine girmesine neden olur. Eğer vergiler de artan oranlı ise, bu olay hükümetin daha fazla reel vergi geliri elde etmesi sonucunu verecektir. Bu, vergilerin nominal gelir esnekliğinin (1)’den büyük olduğu anlamına gelmektedir. Bunun olmasının diğer bir koşulu da, vergi toplamadaki gecikmelerin kısa olmasıdır.

Bununla birlikte bu koşullar gelişmekte olan ülkelerdeki vergi sistemini karakterize etmemektedir. Gelişmekte olan bir ülkede, vergi toplamada görülen gecikmeler uzundur ve vergilerin nominal gelir esnekliği (1)’den fazla büyük değildir, hatta bazen (1)’den küçüktür. Gelişmekte olan ülkelerdeki vergi yapısının bu özellikleri yani vergi toplamadaki uzun gecikmeler ve düşük esneklik, enflasyonun hükümetin reel vergi gelirini azaltması sonucunu doğurmaktadır. Birçok durumda, reel vergi gelirinde ortaya çıkan bu kayıp enflasyonist süreci besleyen önemli faktörlerden birisi olmaktadır.

Vergi sisteminin nominal gelir esnekliğinin (1) olduğu varsayımı altında, vergi toplamadaki gecikmelerin süresi uzadıkça, hükümetin enflasyon nedeniyle kaybedeceği

reel vergi geliri azalacaktır. Belirli bir gecikme süresi veri alındığında ise, enflasyon arttıkça, reel vergi geliri azalacaktır.⁷⁴

Vergi toplamada görülen gecikmelerin uzun olması ve ülkede yüksek oranlı bir enflasyonun hüküm sürmesi durumunda, Tanzi etkisi nedeniyle ortaya çıkacak reel vergi kaybı, hükümetin parasallaştırma yoluyla elde edeceği geliri önemli ölçülerde azaltabilir. Dolayısıyla, parasallaştırma ile finanse edilebilecek mali açık düzeyi, Tanzi etkisi nedeniyle, önemli ölçüde azalmaktadır.⁷⁵

Hükümetler genellikle oy kaybı nedeniyle vergi gelirlerini artırmak istemediklerinden, normal vergi gelirlerinin artırılmasına alternatif olarak enflasyon vergisinden yararlanma eğilimindedirler. Hükümetler enflasyonist baskı yaratmadan emisyon yoluyla gelir elde etme olanağına sahiptirler. Eğer reel para talebindeki artışa paralel olarak parasal taban genişletilirse hükümetler enflasyonist baskı yaratmadan emisyon yoluyla gelir elde edebilirler.⁷⁶

2.5.2. Nakit İkamesi

Nakit ikamesi kavramı farklı anlamlarda kullanılabilmekte ve genellikle “dolarizasyon” terimi ile eş anlamlı kabul edilmektedir. Nakit ikamesi; yerli paranın yabancı para ile kısmen de olsa yer değiştirmesidir. Özellikle yüksek enflasyon geçmişine sahip ülkelerde yerli paranın değer biriktirme fonksiyonu, para değerinin hızla erezyona uğraması nedeniyle, büyük ölçüde kaybolmakta ve yabancı para satın alma gücünün muhafaza edilmesinde yerli paraya göre daha istikrarlı olduğu için yerli paradan daha fazla elde tutulmak istenmektedir.⁷⁷

Yüksek enflasyon oranı ve yerli paradaki hızlı değer kayıpları, zaman içinde nakit ikamesini güçlendirir. Diğer yandan faiz oranları gözönüne alındığında, yurtiçi aktiflerin faiz oranlarında meydana gelen düşüşler nakit ikamesini güçlendirmekte ve reel para balanslarında azalmayla sonuçlanmaktadır. Bütçe açıklarının temel finansman kaynağının parasallaştırma olduğu düşünülürse nakit ikamesindeki artış, enflasyon vergisi gelirlerini azaltmaktadır.⁷⁸

⁷⁴ Tanzi, a.g.e., s.418-422.

⁷⁵ Nemli, a.g.e., s.210-211.

⁷⁶ Duran, a.g.e., s.451.

⁷⁷ İlyas Şıklar, “Türkiye’de Nakit İkamesi ve Senyoraj Gelirlerine Etkisi” (Anadolu Üniversitesi, İ.İ.B.F. Yayınlanmamış İnceleme, Eskişehir: 1997), s.3.

⁷⁸ Şıklar, a.g.e., s.10.

Tasarruf sahiplerinin portföy oluşturma eğilimlerine bakıldığında; ellerinde para tutan ya da vadesiz mevduat sahibi olanlar enflasyon vergisinden görece daha çok etkilenmişlerdir ve bu da enflasyon vergisi gelirini artırmıştır. Buna karşın, vadeli mevduat, döviz mevduatı ya da son zamanlarda hazine bonosu tutan tasarruf sahipleri enflasyon arttıkça, vadesiz mevduattan ve para tutmaktan vadeli veya döviz mevduatı tutmaya yönelmektedirler. Mevduat faizlerindeki artışlar da tasarruf sahiplerinin para tutma eğilimini azaltmıştır. Portföy oluşturmada, enflasyonun ve mali sistemdeki gelişmelerin neden olduğu bu değişiklikler, başlıca parasal büyüklüklere de yansır. Tasarruf sahiplerinin enflasyon vergisinden korunmak için vadeli mevduata ve döviz mevduatına yönelmeleri baz para talebinde bir azalmaya neden olacağından enflasyon vergisi gelirlerini olumsuz yönde etkilemektedir.⁷⁹

2.5.3. Zorunlu Karşılık Oranları

Zorunlu karşılık oranlarındaki değişimler, para yaratma gelirlerinin en önemli belirleyicisi olan, baz paraya olan talebi doğrudan etkilemektedir. Buna karşın, reel gelir, enflasyon, faiz oranları tasarruf sahiplerinin davranışlarını şekillendirerek baz para talebini dolaylı yoldan etkiler. Dolayısıyla, zorunlu karşılık oranlarının gelişimini ve önemli parasal büyüklüklerdeki değişimleri incelemek, para yaratma gelirlerinin analizinde yararlı olabilir.

Zorunlu karşılık oranlarındaki azalmanın iki etkisi vardır. Bu azalış, öncelikle baz para çarpanlarını ve dolayısıyla para arzını artırmaktadır. İkinci etki ise bankacılık kesiminin baz paraya talebinde kendisini göstermektedir. Zorunlu karşılık oranları mevduat ve kredi faiz oranları arasındaki marjı artırıcı yönde etki yapan bir çeşit vergidir. Bankalar yüksek kredi faizi veya düşük mevduat faizi uygulayarak bu verginin yükünü kredi alanlara ya da mevduat sahiplerine yansıtmaya çalışacaklardır. Eğer, kredi faizleri sabit tutulup, zorunlu karşılık oranları azaltılırsa, mevduat faiz oranları ve dolayısıyla mevduatlar artabilir. Sonuç olarak zorunlu karşılık oranlarının azaltılması para yaratma gelirlerini olumsuz yönde etkilemektedir.⁸⁰

⁷⁹ Yıldırım, a.g.e., s.6-7.

⁸⁰ Yıldırım, a.g.e., s.5-6.

BÖLÜM III

TÜRKİYE'DE KAMU KESİMİ AÇIKLARININ GELİŞİMİ VE ENFLASYON VERGİSİ

Türk ekonomisinde son dönemde yaşanan gelişmeler, ülkemiz ekonomisinin en önemli sorunlarının başında kamu kesimi açıklarının geldiğini göstermektedir.

Türkiye'de son dönemlerde giderek büyüyen kamu açıkları, ekonomide iç dengelerin bozulmasına neden olmuştur. Kamu kesiminde elde edilen gelirin üzerinde harcama yapılması, bir yandan iç borçları süratle artırmış, diğer yandan enflasyonun kronik hale gelmesine neden olmuştur. Bu gelişmeler, dış dengelerinde bozulmasına yol açmıştır. Türk Lirası'nın reel olarak değer kazanması ve iç talepteki büyüme sonucunda, 1993 yılında dış ticaret dengesi önemli ölçüde bozulmuş ve 6 milyar doları aşan cari işlemler açığı ortaya çıkmıştır.

Ekonominin iç ve dış dengelerindeki bu bozulma, ekonomide çok önemli kararların alınmasını gerektirmiş ve alınan önlemler 5 Nisan 1994 tarihinden itibaren Ekonomik Önlemler Uygulama Planı adı altında yürürlüğe konulmuştur. Uygulamaya konulan planın temel amacı, bozulan iç ve dış dengeleri yeniden tesis etmektir. Bu çerçevede; enflasyonu hızla düşürmek, ihracat artışını hızlandırmak, Türk Lirası'na istikrar kazandırmak, planın temel amaçları olarak belirtilmiş ve istikrarı sağlamanın temeli, çok yüksek düzeylere çıkmış kamu kesimi açıklarının hızla aşağıya çekilmesi olarak öngörülmüştür.

İstikrar programının temelini, kamu maliyesi alanında yapılan düzenlemeler teşkil etmektedir. Bir taraftan kamu gelirlerini artırıcı önlemler alınırken, diğer yandan harcamaların kısıtlanması hedef alınmıştır. Temel amaç, kamu kesimi açıklarını hızla aşağıya çekmek ve borç-faiz kısır döngüsüne son vermektir.

Programın ilk üç ayında özellikle bütçe uygulamaları çok büyük önem taşımaktadır. Bu amaçla, bir yandan bütçe gelirlerini artırıcı tedbirler alınırken, diğer

yandan da harcamaları kısıtıcı tedbirler alınmaktadır. Alınan bu tedbirlerle, kamu açıklarının süratle aşağıya çekileceği tahmin edilmektedir.

Görüleceği üzere, istikrar programının temelini kamu kesimi açıklarının azaltılması teşkil etmektedir. Programda kamu maliyesi ile ilgili bu hedeflerin dışında, döviz kuru, ücret ve fiyat politikaları, Merkez Bankası ve bankacılık, sermaye piyasası, ihracat gibi çok çeşitli konularda düzenlemeler yapılması ve yapısal reformlarda öngörülmektedir. Ancak en önemli ve öncelikli hedef, kamu kesimi açıklarının süratle aşağıya çekilmesidir.

Planda da belirtildiği üzere, Türk ekonomisinin en önemli sorunu haline gelen kamu açıkları niçin giderek büyümektedir? Bu konuda sağlıklı değerlendirmeler yapabilmek için öncelikle kamu harcamalarının ve gelirlerinin gelişiminin incelenmesi ve kamu açıklarına katkıda bulunan Konsolide Bütçe, KİT, Yerel Yönetim, Fonlar ve Sosyal Güvenlik Kurumları'nın gelir-gider dengelerinin ayrı ayrı ele alınması gerekmektedir.⁸¹

Bu bölümde Türkiye'de kamu gelirleri ve harcamaları ile kamu kesimi açıklarının 1987-1997 yılları arasındaki gelişimi incelenecek, Anand ve van Wijnbergen Yöntemi esas alınarak Türkiye'de enflasyon vergisini maksimize eden enflasyon oranı resmi verilere dayanarak hesaplanacak ve söz konusu dönem içerisinde elde edilen enflasyon vergisi gelirleri gösterilmeye çalışılacaktır.

3.1. TÜRKİYE'DE KAMU KESİMİ GELİR-HARCAMA VE BORÇLANMA GEREĞİNİN GELİŞİMİ

Kamu Maliyesi'nin en önemli göstergelerinden biri de, kamu gelirlerindeki ve kamu harcamalarındaki gelişmelerdir. Bu göstergeler, hem kamu maliyesinin, hem ekonominin genel gidişini göstermesi bakımından çok önemlidir.

Türkiye'de kamu harcamaları genellikle kamu gelirlerinin üzerinde gerçekleşmiş ve sürekli kamu açıklarıyla karşılaşmıştır.

Kamu açıklarında en önemli paya sahip olan konsolidebütçe açısından konu incelendiğinde, bazı istisnai yıllar hariç, bütçelerin sürekli açık verdiği görülmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında uygulanan denk bütçe politikaları sonucunda, önemli

⁸¹ Erdoğan Öner, **Kamu Kesimi Gelir-Harcama ve Borçlanma Gereği: Genel Bir Değerlendirme** (Kemer/Antalya: X.Türkiye Maliye Sempozyumu, 1994), s.155-156.

miktarlara ulaşan bütçe açıkları görülmemektedir. Ancak daha sonraki dönemlerde, kamu harcamalarının artmasıyla birlikte bütçe açıklarında süreklilik kazanmıştır. Bütçe açıklarındaki büyümeler de, kamu açıklarındaki artışın en önemli nedeni olmuştur.⁸²

Kamu maliyesinin son yirmi yıllık dönemi incelendiğinde kamu harcamalarının sürekli olarak kamu gelirlerinin üzerinde gerçekleştiği görülmektedir. Örneğin Çizelge 2; 1975 ve 1993 yıllarında gerçekleşen kamu gelir ve harcamalarını ve kamu açıklarını göstermektedir ve kamu açığının GSMH'ye oranının yıllar itibariyle nasıl arttığını göstermesi bakımından önemlidir.

Çizelge 2

Kamu Kesimi Gelir-Harcama ve Açıkları (1975 ve 1993)

	1975 (Milyar TL)	1993 (Trilyon TL)
Kamu Harcamaları	149	575.9
Kamu Gelirleri	116.3	359.9
Kamu Açığı	32.7	215.9
Kamu Açığı/GSMH	%6.1	%16,3

DPT, 1993

3.1.1. 1987-1997 Yılları Arasında Türkiye’de Kamu Harcamalarının Gelişimi

Kamu harcamalarının GSMH içerisindeki payının gelişimi incelendiğinde, bazı dönemler hariç, genelde sürekli bir artış görülmektedir.

1987 yılında %7 olan Cari Harcamalar/GSMH oranı, 1988 yılında %6,7’ye gerilemiş, 1989 yılında ise %8,4 olmuştur. 1990 yılından itibaren tekrar yükselmeye başlayan bu oran 1993 yılında %12.3’e ulaşmış, 1994 yılından itibaren düşüşe geçmiştir. 1996 yılında %9,8 olan oranın, 1997 yılında %11,2 olarak gerçekleştiği tahmin edilmektedir.

Yatırım Harcamaları/GSMH oranı, incelenen dönem içerisinde en yüksek değerine 1987 yılında ulaşmıştır. 1987 yılında %10,3 olan oran bu yıldan itibaren

⁸² Öner, a.g.e., s.157.

düşmeye başlamış ve 1988-1993 yılları arasında dalgalanmalar göstermiştir. 1993 yılında %7,3 olan bu oran, 1994 yılında %3,6, 1995 yılında ise %3,8 olmuştur. 1996 yılından itibaren ise tekrar yükselme eğilimine girmiştir. Sosyal Sabit Sermaye Yatırımlarının gelişimi de incelenen dönemde aynı olmuştur.

Transfer harcamalarının GSMH içindeki payı ise söz konusu dönemde ve diğer geçmiş yıllarda oldukça düşüktür. 1987-1997 yılları arasında bu oran çok küçük değişimler göstermiş ve 1995 yılında en düşük değerini almıştır. (Bkz. Çizelge 3 ve 4)

3.1.2. 1987-1997 Yılları Arasında Türkiye’de Kamu Gelirlerinin Gelişimi

Türkiye’de kamu gelirleri içerisinde en yüksek paya sahip olan vergilerin GSMH içerisindeki payı 1987 yılında %14,5’tur. 1988 ve 1989 yıllarında aynı düzeyde seyreden Toplam Vergi Gelirleri 1990 yılından itibaren yükselişe geçmiştir. 1994 yılında %18,5 olan Toplam Vergi Gelirleri/GSMH oranı 1995 yılında %17,0 olmuş ve 1996 yılından itibaren tekrar yükselmeye başlamıştır.

Vergi dışı normal gelirlerin GSMH içindeki payı 1987-1997 döneminde oldukça düşüktür. 1987 yılında %8 olan oran düşme eğilimine girerek 1993 yılında %1,4’e kadar düşmüştür. 1994 yılında tekrar yükselmeye başlayan oran 1996 yılında %1,0’a düşmüştür. 1997 yılında ise oranın %0,6 düzeyinde gerçekleştiği tahmin edilmektedir.

Faktör Gelirleri/GSMH oranı 1987 yılında %5,6 iken 1988 yılında %6,3’e çıkmış, 1989 yılından itibaren hızla düşmeye başlamıştır. 1992 yılında ise söz konusu oran eksi değer almıştır. 1993 yılından itibaren tekrar yükselmeye başlayan oran 1996 yılında %4,6 olmuş, 1997 yılında ise %4,0 olarak gerçekleştiği tahmin edilmiştir.

Sosyal Fonların GSMH içerisindeki payı da Çizelge 4’den görüldüğü gibi oldukça düşüktür. Söz konusu dönem içerisinde sadece başlangıç dönemi olan 1987 yılında ve 1990 yılında artı değer almıştır. (Bkz. Çizelge 3 ve 4)

3.1.3. 1987-1997 Yılları Arasında Türkiye’de Kamu Kesimi Borçlanma Gereğindeki Gelişmeler

1987 yılında %6,1 olan KKBG/GSMH oranı, 1988 yılında %4,8’e düşmüş, 1989 yılından itibaren de yükselme eğilimine girmiştir. Söz konusu dönem içerisinde oran 1993 yılında %12 ile en yüksek değerine ulaşmış ve 1994 yılından itibaren düşmüştür. 1995 yılında %5,2 olan KKBG/GSMH oranı 1996’da %9’a yükselmiş ve 1997 yılında da %9,5 civarında gerçekleştiği tahmin edilmiştir. (Bkz. Çizelge 3 ve 4)

Çizelge 3
Kamu Kesimi Genel Dengesi (1987 - 1997)

	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997*
I. VERGİLER	10,906	18,338	33,744	61,158	103,416	190,753	351,558	718,088	1,337,382	2,670,443	5,467,638
A. VASITASIZ	4,318	7,082	14,618	25,953	44,532	80,100	143,341	314,023	512,136	967,743	1,955,182
B. VASITALI	6,588	11,256	19,125	35,205	58,883	110,653	208,217	404,065	825,247	1,702,700	3,512,456
2. VERGİ DIŞI N. GELİRLER	1,316	2,131	3,161	5,466	9,002	15,492	28,486	59,921	130,436	155,880	162,969
3. FAKTÖR GELİRLERİ	4,223	8,201	11,385	12,383	3,935	-887	14,690	79,746	263,798	683,102	1,175,710
4. SOSYAL FONLAR	211	-323	-273	396	-1,805	-4,913	-18,046	-48,012	-130,884	-299,792	-707,289
5. (CARİ TRANSFERLER)	-6,441	-10,806	-17,790	-26,012	-39,043	-74,912	-185,359	-437,589	-858,985	-2,022,382	-3,338,290
I. KAMU HARCANABİLİR GELİR	10,213	17,542	30,226	53,390	75,504	125,533	191,330	372,154	741,747	1,187,251	2,760,738
II. CARİ GİDERLER	-5,263	-8,704	-19,372	-39,774	-70,964	-134,576	-244,926	-414,743	-747,574	-1,470,908	-3,248,768
III. KAMU TASARRUFU	4,950	8,838	10,854	13,616	4,540	-9,043	-53,596	-42,589	-5,827	-283,657	-488,030
IV. YATIRIMLAR	-7,719	-10,931	-16,953	-34,264	-48,257	-74,643	-145,539	-141,420	-300,202	-794,614	-1,738,939
A. SABİT SERMAYE	-7,480	-11,451	-17,346	-27,684	-47,584	-81,296	-143,978	-192,052	-330,142	-762,067	-1,671,929
B. STOK DEĞİŞMESİ	-239	520	393	-6,580	-673	6,652	-1,561	50,633	29,940	-32,547	-67,010
V. TASARRUF-YATIRIM FARKI	-2,769	-2,093	-6,099	-20,648	-43,717	-83,686	-199,135	-184,009	-306,029	-1,078,271	-2,226,969
VI. SERMAYE TRANSFERLERİ	-673	-1,270	-1,733	-2,500	-7,378	-10,790	-8,810	-22,000	-14,479	-90,924	-187,095
1. SERVET VERGİLERİ	200	302	354	997	1,268	2,051	3,668	13,136	16,150	27,815	47,802
2. (DİĞER TRANSFERLER)	-112	143	-49	-686	-1,367	-3,289	-1,943	-1,939	-582	-45,198	-33,603
3. (KAMULAŞ. VE S. DEĞER ART)	-761	-1,716	-2,038	-2,811	-7,279	-9,552	-10,535	-33,196	-30,047	-73,541	-201,294
VII. KASA-BANKA/BORÇLANMA	3,441	3,363	7,832	23,148	51,095	94,475	207,945	206,010	320,506	1,169,197	2,414,063
1. KASA-BANKA DEĞİŞİMİ	-1,590	-2,521	-3,669	-4,504	-4,226	-17,773	-17,800	-69,292	-148,021	-375,813	-450,309
2. DİŞ BORÇLANMA(NET)	2,015	2,695	1,885	3,595	2,644	17,571	27,700	-64,968	-87,531	-184,304	82,408
-DİŞ BORÇ ÖDEMESİ	-1,944	-3,753	-7,211	-10,645	-18,698	-26,102	-40,171	-149,593	-337,290	-656,542	-922,362
-DİŞ BORÇ KULLANIMI	3,958	6,448	9,096	14,240	21,342	43,673	67,872	84,625	249,759	472,238	1,004,771
3. İÇ BORÇ/ALACAK(NET)	4,138	6,062	14,067	30,338	66,051	116,882	229,893	441,197	643,817	1,900,877	3,138,454
4. STOK DEĞİŞİM FONU	-1,122	-2,873	-4,451	-6,281	-13,374	-22,205	-31,848	-100,927	-87,759	-171,563	-356,490
BORÇLANMA GEREĞİ (KKBG)	4,563	6,235	12,283	29,429	64,469	116,680	239,793	306,937	408,265	1,340,760	2,770,553
KKBG/GSMH	6.1	4.8	5.3	7.4	10.2	10.6	12.0	7.9	5.2	9.0	9.5
KON. BÜTÇE FAİZ ÖDEMELERİ	2,266	4,978	8,260	13,966	24,073	40,298	116,470	298,285	576,115	1,497,401	2,291,000
FAİZ DIŞI KKBG	2,297	1,257	4,023	15,463	40,396	76,382	123,323	8,652	-167,850	-156,641	479,553
FAİZ DIŞI KKBG/GSMH	3.1	1.0	1.7	3.9	6.4	6.9	6.2	0.2	-2.1	-1.0	1.7

* Gerçekleşme tahmini

DPT, 1998

(Milyar TL)

Çizelge 4
Kamu Kesimi Genel Dengesi (GSMH' ya Oranlar) (1987 - 1997)

	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997*
I. VERGİLER	14.5	14.2	14.6	15.4	16.3	17.3	17.6	18.5	17.0	17.8	18.8
A. VASITASIZ	5.8	5.5	6.3	6.5	7.0	7.3	7.2	8.1	6.5	6.5	6.7
B. VASITALI	8.8	8.7	8.3	8.9	9.3	10.0	10.4	10.4	10.5	11.4	12.1
2. VERGİ DIŞI N. GELİRLER	1.8	1.6	1.4	1.4	1.4	1.4	1.4	1.5	1.7	1.0	0.6
3. FAKTÖR GELİRLERİ	5.6	6.3	4.9	3.1	0.6	-0.1	0.7	2.1	3.4	4.6	4.0
4. SOSYAL FONLAR	0.3	-0.2	-0.1	0.1	-0.3	-0.4	-0.9	-1.2	-1.7	-2.0	-2.4
5. (CARİ TRANSFERLER)	-8.6	-8.4	-7.7	-6.5	-6.2	-6.8	-9.3	-11.3	-10.9	-13.5	-11.5
I. KAMU HARCANABİLİR GELİRİ	13.6	13.6	13.1	13.4	11.9	11.4	9.6	9.6	9.4	7.9	9.5
II. CARİ GİDERLER	-7.0	-6.7	-8.4	-10.0	-11.2	-12.2	-12.3	-10.7	-9.5	-9.8	-11.2
III. KAMU TASARRUFU	6.6	6.8	4.7	3.4	0.7	-0.8	-2.7	-1.1	-0.1	-1.9	-1.7
IV. YATIRIMLAR	-10.3	-8.5	-7.4	-8.6	-7.6	-6.8	-7.3	-3.6	-3.8	-5.3	-6.0
A. SABİT SERMAYE	-10.0	-8.9	-7.5	-7.0	-7.5	-7.4	-7.2	-4.9	-4.2	-5.1	-5.8
B. STOK DEĞİŞMESİ	-0.3	0.4	0.2	-1.7	-0.1	0.6	-0.1	1.3	0.4	-0.2	-0.2
V. TASARRUF-YATIRIM FARKI	-3.7	-1.6	-2.6	-5.2	-6.9	-7.6	-10.0	-4.7	-3.9	-7.2	-7.7
VI. SERMAYE TRANSFERLERİ	-0.9	-1.0	-0.8	-0.6	-1.2	-1.0	-0.4	-0.6	-0.2	-0.6	-0.6
1. SERVET VERGİLERİ	0.3	0.2	0.2	0.3	0.2	0.2	0.2	0.3	0.2	0.2	0.2
2. (DİĞER TRANSFERLER)	-0.1	0.1	0.0	-0.2	-0.2	-0.3	-0.1	0.0	0.0	-0.3	-0.1
3. (KAMULAŞ. VE S. DEĞER ART.)	-1.0	-1.3	-0.9	-0.7	-1.1	-0.9	-0.5	-0.9	-0.4	-0.5	-0.7
VII. KASA-BANKA/BORÇLANMA	4.6	2.6	3.4	5.8	8.1	8.6	10.4	5.3	4.1	7.8	8.3
1. KASA-BANKA DEĞİŞİMİ	-2.1	-2.0	-1.6	-1.1	-0.7	-1.6	-0.9	-1.8	-1.9	-2.5	-1.5
2. DİŞ BORÇLANMA(NET)	2.7	2.1	0.8	0.9	0.4	1.6	1.4	-1.7	-1.1	-1.2	0.3
-DİŞ BORÇ ÖDEMESİ	-2.6	-2.9	-3.1	-2.7	-2.9	-2.4	-2.0	-3.8	-4.3	-4.4	-3.2
-DİŞ BORÇ KULLANIMI	5.3	5.0	3.9	3.6	3.4	4.0	3.4	2.2	3.2	3.2	3.5
3. İÇ BORÇ/ALACAK(NET)	5.5	4.7	6.1	7.6	10.4	10.6	11.5	11.3	8.2	12.7	10.8
4. STOK DEĞİŞİM FONU	-1.5	-2.2	-1.9	-1.6	-2.1	-2.0	-1.6	-2.6	-1.1	-1.1	-1.2
BORÇLANMA GEREĞİ (KKBG)	6.1	4.8	5.3	7.4	10.2	10.6	12.0	7.9	5.2	9.0	9.5
KON. BÜTÇE FAİZ ÖDEMELERİ	3.0	3.9	3.6	3.5	3.8	3.7	5.8	7.7	7.3	10.0	7.9
FAİZ DIŞI KKBG	3.1	1.0	1.7	3.9	6.4	6.9	6.2	0.2	-2.1	-1.0	1.7

* Gerçekleşme tahmini

DPT, 1998

Çizelge 3 ve 4'ten de görüleceği gibi kamu açıklarında özellikle 1990 yılından sonra sürekli bir artış eğilimi görülmektedir. Bu artışın iki temel nedeni vardır.

1. Kamu harcamalarının kamu gelirlerinden daha yüksek oranda artmasıdır. Kamu gelirlerinin kamu harcamalarının artış hızına yetişememesi kamu açıklarının büyümesine neden olmuştur. Kamu harcamalarındaki büyümenin önemli nedenleri ise ücret ve maaş ödemelerindeki hızlı artışlar ile iç ve dış borç faiz ödemeleridir.

2. Kamu harcamalarındaki büyümenin diğer bir nedeni ise, bütçe ve KİT'ler dışındaki diğer birimlerin de açık vermeye başlamalarıdır.⁸³

Kamu Kesimi Borçlanma Gereği'nin 1987-1997 döneminde bütçe türlerine göre dağılımı Çizelge 5'de verilmiştir. Bu tablodan görüleceği üzere toplam kamunun borçlanma gereğinin GSMH içindeki payı 1987 yılında %6,1 iken, bu oran düşme eğilimine girmiş ve 1989'da %5,3 olmuştur. 1990 yılından itibaren tekrar yükselmeye başlayan bu oran 1993 yılında %12 düzeyine ulaşmıştır. 1994 yılından itibaren de tekrar düşme eğilimine girmiştir.

KİT'lerin borçlanma gereğinin GSMH içerisindeki payına baktığımızda bu oran 1995 yılına kadar artı değerler almıştır. 1995 yılından itibaren ise oran eksi değer almaya başlamıştır. Tablodan görüldüğü gibi İşletmeciler KİT'lerin borçlanma gereğinin GSMH içerisindeki payı Tasarrufçular KİT'lere oranla çok daha yüksektir.

Mahalli idarelerin borçlanma gereğinin GSMH içerisindeki payı ise oldukça düşüktür ve bunların kamu açıklarına pek fazla katkıları olmamıştır. İncelenen dönemde Mahalli İdareler KKBG/GSMH oranı %8 ile %2 arasında değişmiştir.

Döner sermayeli kuruluşların kamu açıklarına katkısı ise incelenen dönemde sadece 1988 yılında %1 düzeyinde olmuştur.

Sosyal Güvenlik Kuruluşları'nın borçlanma gereğinin GSMH içerisindeki payına bakıldığında bu oran 1987 yılından 1991 yılına kadar eksi değer almıştır. 1991 ile 1997 yılları arasında %1-%6 arasında değişmiştir.

1984 yılında kamu kesimine dahil edilen fonların borçlanma gereğinin GSMH'ya oranı da 1987 ve 1988 yıllarında eksi değer almıştır. 1989 yılında %0,4 olan oran yükselmeye başlayarak 1992 yılında %1,3 olmuştur. 1993 yılında %9'a düşen oranın 1997 yılında %2 düzeyinde gerçekleştiği tahmin edilmiştir. (Bkz. Çizelge 5)

⁸³ Orhan, a.g.e., s.83.

Çizelge 5

Kamu Kesimi Borçlanma Gereğinin Bütçe Türlerine Göre Dağılımı (GSMH' ya Oranlar) (1987 - 1997)

	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997*
TOPLAM KAMU	6.1	4.8	5.3	7.4	10.2	10.6	12.0	7.9	5.2	9.0	9.5
KONSOLİDE BÜTÇE FAİZ ÖD.	3.0	3.9	3.6	3.5	3.8	3.7	5.8	7.7	7.3	10.0	7.9
TOPLAM KAMU (FAİZ DIŞI)	3.1	1.0	1.7	3.9	6.4	6.9	6.2	0.2	-2.1	-1.0	1.7
KONSOLİDE BÜTÇE -FAİZ DIŞI KONSOLİDE BÜTÇE	3.5	3.1	3.3	3.0	5.3	4.3	6.7	3.9	4.0	8.3	9.0
KİT	0.5	-0.8	-0.3	-0.5	1.5	0.6	0.9	-3.8	-3.3	-1.7	1.1
İŞETMECİ	3.3	2.2	1.9	3.8	3.1	3.3	2.4	1.4	-0.2	-0.5	-0.6
TASARRUFÇU	3.4	2.1	2.0	4.0	3.3	3.8	2.8	1.2	-0.6	-0.4	0.6
MAHALLİ İDARELER	-0.2	0.1	0.0	-0.2	-0.2	-0.5	-0.3	0.2	0.4	-0.1	-1.2
DÖNER SERMAYELİ KURULUŞLAR	0.5	0.4	0.2	0.0	0.3	0.8	0.7	0.4	0.2	0.4	0.4
SOSYAL GÜVENLİK KURULUŞLARI	0.0	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
FONLAR	-0.6	-0.4	-0.4	-0.3	0.1	0.2	0.6	0.6	0.6	0.2	0.0
ÖZELLEŞTİRME KAP. KUR.	-0.6	-0.5	0.4	0.6	0.9	1.3	0.9	0.9	0.6	0.1	0.2
	-	-	-0.1	0.2	0.4	0.7	0.7	0.7	-0.1	0.5	0.5

* Gerçekleşme tahmini
DPT, 1998

3.2. TÜRKİYE'DE KONSOLİDE BÜTÇENİN GELİŞİMİ

Türkiye'de kamu kesimi açıklarında en büyük pay KİT'lerle birlikte Konsolide Bütçe'ye aittir. Bu nedenle, konsolide bütçe harcamaları ve gelirlerindeki gelişmelerin ayrıntılı olarak incelenmesi yararlı olacaktır.

3.2.1. 1987-1997 Yılları Arasında Türkiye'de Konsolide Bütçe Harcamalarının Gelişimi

Konsolide bütçe harcamalarının gelişimi incelendiğinde, bu harcamaların GSMH içerisindeki payı 1987 ile 1990 yılları arasında ortalama %16-17 düzeylerinde gerçekleşmiştir. 1991 yılından itibaren toplam bütçe harcamalarında çok önemli artışlar meydana gelmiştir. 1990 yılında bütçe harcamalarının GSMH içerisindeki payı %17,2 olarak gerçekleşirken, 1991 yılında %20,9, 1992 yılında %20,4 olmuştur. 1993 yılından itibaren giderek artan oran 1996 yılında %26,4 olarak gerçekleşmiş, 1997 yılında da %24,7 olarak gerçekleştiği tahmin edilmiştir.

Bütçe harcamalarındaki bu büyümenin nedeni nedir ve harcamalardaki artış hangi kalemlerden kaynaklanmaktadır?

1. Genel ve Katma Bütçeli İdare Sayısındaki Artış: Konsolide bütçe kapsamında yer alan daire ve idarelerin sayısı devamlı olarak artmaktadır. Yeni kurulan her birim, öncelikle personel gideri olmak üzere tüm harcamalarda artışlara neden olmaktadır.

2. Konut Edindirme Yardımı ve Tasarrufu Teşvik Uygulamaları personel harcamalarının büyümesine neden olmuştur.

3. Ücretlilere Vergi İadesi Uygulanması: Katma Değer Vergisi'nin yürürlüğe girmesiyle 1984 yılından itibaren uygulanmaya başlanan Vergi İadesi uygulaması da bütçe harcamalarındaki büyümenin bir nedeni olmuştur.

4. Fonların Bütçe Kapsamına Alınması: 1993 yılında fonların önemli bir kısmı bütçe kapsamına alınmış ve harcamalarıda bütçe giderleri içerisinde görülmeye başlanmıştır.

5. Personel ve Borç Faizi Giderlerindeki Büyüme: Bütçe harcamalarını artıran en önemli neden, son dönemlerde personel giderleri ile borç faizi ödemelerindeki büyük artışlardır.

Öte yandan bütçe kapsamına alınan hususlar da sürekli olarak artmaktadır. Bunun son örneklerinden biri “Zirai Ürünlerin Desteklenmesi İçin Yapılacak Ödemelerin” bütçe kapsamına alınmasıdır.

Sayılan bu genel nedenlerin dışında bütçe harcamalarını artıran çok çeşitli nedenler bulunmaktadır. Yeni iller-ilçeler kurulması, kurumların daha çok hizmet vermek amacıyla sürekli olarak büyüme eğiliminde olmaları, bütçeden yardım olarak verilen harcamaların artması (Dış Ülkelere, Vakıflarca Kurulan Yüksek Öğretim Kurumlarına, Mahalli İdarelere, Siyasi Partilere yapılan yardımlar vs.) gibi nedenler bütçe harcamalarının giderek büyümesine neden olmaktadır.⁸⁴

Bütçe harcamalarının ekonomik ayırım itibariyle 1987-1997 dönemindeki gelişimine bakıldığında, personel giderlerindeki büyüme 1989 yılında başlamaktadır. 1988 yılında %3,9 olan Personel Gideri/GSMH oranı 1989 yılında %5,4’e yükselmiş izleyen yıllarda sürekli olarak artmıştır. 1990 yılında %6,7 olan oran, 1991’de %7,8 olmuş, 1992 ve 1993 yıllarında ise %8,5 olarak gerçekleşmiştir. 1994 yılından itibaren düşmeye başlayan oranın 1997 yılında %6,8 olarak gerçekleştiği tahmin edilmiştir.

Bütçe harcamalarının en istikrarlı kalemlerinden biri de “Diğer Cariler” olarak adlandırılan harcamalardır. Bu harcamaların 1987-1997 dönemi içerisindeki GSMH içerisindeki payı %1,9 ile %2,5 arasında değişmiştir.

Konsolide bütçe yatırım harcamalarının da istikrarlı bir gelişme gösterdiği görülmektedir. Bu dönemde yatırım harcamalarının GSMH içerisindeki payı %2,5 ile %3,5 arasında değişmiştir.

1987-1997 döneminde, gerek konsolide bütçe içerisindeki payı, gerekse GSMH’ya oranı en fazla artan harcamalar transfer harcamaları olmuştur. 1987-1992 yılları arasında %6,3 ile %8,3 arasında değişen oran, 1993 yılında %11,4’e yükselmiş ve izleyen yıllarda da sürekli olarak artmıştır. 1996 yılında %16,1 olan oranın 1997 yılında %13,4 düzeyinde gerçekleştiği tahmin edilmektedir.

Transfer giderlerindeki büyüme ise büyük ölçüde borç faizi ödemelerinden kaynaklanmaktadır. Borç faizi ödemeleri özellikle 1989 yılından itibaren artmaya başlamış ve bütçenin personel giderlerinden sonra en büyük harcama kalemi haline gelmiştir.

⁸⁴ Haldun Darıcı, “Konsolide Bütçe Hedef ve Gerçekleşmeler”, **Maliye Dergisi**, Maliye Bakanlığı Yayınları, Sayı. 125, (Mayıs-Ağustos 1997), s.22.

Konsolide bütçe harcamalarının 1987-1997 dönemindeki gelişimi Çizelge 6 ve 7’de ayrıntılı olarak verilmiştir.

3.2.2. 1987-1997 Yılları Arasında Türkiye’de Konsolide Bütçe Gelirlerinin Gelişimi

Konsolide bütçe gelirlerinin en önemli kaynağını vergi gelirleri teşkil etmektedir. Vergi gelirlerinin bütçe gelirleri içerisindeki payı %80 ile %90 arasında değişmektedir.

1987-1997 döneminde vergi gelirlerinin konsolide bütçe içerisindeki payı 1987-1993 yılları arasında %11 ile %13,2 arasında değişmiştir. 1994’te %15,1’e yükselen bu oran 1995’de %13,8’e düşmüştür. 1996 yılında %15’e yükselen oranın 1997 yılında %17,2 olarak gerçekleştiği tahmin edilmektedir.

Vergi dışı normal gelirlerin gelişimi 1987-1990 yılları arasında oldukça istikrarlıdır. 1990 yılında %1,1 olan oran, 1991-1993 yılları arasında düşerek %0,6 ile %0,9 arasında değişmiştir. 1994 yılında %1,2 olan oran, 1995 ve 1996 yıllarında %1,1 olarak gerçekleşmiştir ve 1997 yılında da %5,7 olarak gerçekleştiği tahmin edilmektedir.

Özel gelir ve fonların konsolide bütçe içerisindeki payı Çizelge 6 ve 7’den de görüleceği üzere oldukça düşüktür. 1987 yılında %0,1 olan Özel Gelir ve Fonların GSMH içerisindeki payı 1988 ve 1989 yıllarında %1 olarak gerçekleşmiştir. 1990 yılından itibaren yükselmeye başlayan oran 1991’de %2,2, 1992’de %2,3 olmuş, 1993’te ise yükselerek %3,5 olarak gerçekleşmiştir. 1994 yılında tekrar düşme eğilimine giren oranın 1997 yılında %1,7 olarak gerçekleştiği tahmin edilmiştir.

Katma bütçeli idarelerin GSMH içerisindeki payı 1987-1997 döneminde %0,1 ile %0,7 arasında değişmiştir. En yüksek oran %0,7 ile 1987 yılında, en düşük oran da 1997 yılında %0,1 ile gerçekleşmiştir.

Bütçe açığının söz konusu dönem içerisindeki gelişimi incelendiğinde, bütçe sürekli olarak açık vermiştir. 1987-1990 yılları arasında %3 düzeyinde seyir eden bütçe açığı 1991 yılından itibaren yükselmeye başlamıştır ve 1996 yılında %8,2 ile en yüksek düzeyine ulaşmıştır.

Konsolide bütçe gelir ve harcamaları ile bütçe açıklarının 1987-1997 yılları arasındaki gelişimi Çizelge 6 ve 7’den rahatlıkla izlenebilir.

Çizelge 6

Konsalide Bütçe Dengesi (1987 - 1997)

	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
I. TOPLAM BÜTÇE GİDERLERİ	12,791	21,446	38,871	68,354	132,401	225,398	490,438	902,454	1,724,194	3,961,308	8,052,000
1. PERSONEL	2,996	50,583	12,539	26,465	49,291	94,074	169,510	273,062	502,601	974,148	2,100,000
2. DİĞER CARİ	1,435	2,340	4,068	6,987	11,245	20,367	35,938	74,200	143,344	312,092	690,000
3. YATIRIM	2,496	3,631	5,871	9,882	19,038	32,691	57,565	77,016	102,989	255,356	600,000
4. TRANSFER	5,864	10,422	16,393	25,020	52,827	78,026	227,425	478,176	975,260	2,419,712	4,662,000
Faiz	2,266	4,978	8,260	13,966	24,073	40,298	116,470	298,285	576,115	1,497,401	2,291,000
KİT Transferleri	446	1,025	1,223	1,265	11,199	8,170	25,898	21,000	45,440	50,245	125,000
Sosyal Güvenlik	422	749	1,400	1,225	1,599	4,000	11,000	39,260	108,200	335,300	780,000
Vergi İadeleri	1,841	2,408	3,556	4,196	7,531	12,334	20,852	31,155	63,620	104,900	210,000
Diğer Transferler	889	1,262	1,934	4,368	8,425	13,462	30,349	44,352	64,886	168,480	415,320
Fonlar							22,856	44,424	116,999	263,386	840,680
II. TOPLAM BÜTÇE GELİRLERİ	10,445	17,588	31,369	56,572	99,084	178,070	357,333	751,615	1,409,250	2,727,958	5,427,000
1. VERGİ GELİRLERİ	9,051	14,232	25,550	45,400	78,643	141,602	264,273	587,760	1,084,350	2,244,094	4,550,000
2. VERGİ DIŞI NOR. GELİRLER	757	1,228	2,438	4,267	3,926	7,649	17,636	48,365	86,044	159,990	400,000
3. ÖZEL GELİR VE FONLAR	87	1,353	2,222	5,400	13,803	24,899	68,936	106,373	217,366	280,884	456,000
4. KATMA BÜTÇE	550	775	1,159	1,505	2,712	3,920	6,488	9,117	21,490	42,990	21,000
III. BÜTÇE AÇIĞI	-2,346	-3,858	-7,502	-11,782	-33,317	-47,328	-133,105	-150,839	-314,944	-1,233,350	-2,625,000

Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, 1997

(Milyar TL.)

Çizelge 7

Konsalide Bütçe Dengesinin GSMH' ya Oranı (1987 - 1997)

	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997*
I. TOPLAM BÜTÇE GİDERLERİ	17,1	16,6	16,9	17,2	20,9	20,4	24,6	23,2	22,0	26,4	24,7
1. PERSONEL	4,0	3,9	5,4	6,7	7,8	8,5	8,5	7,0	6,4	6,5	6,8
2. DİĞER CARİ	1,9	1,8	1,8	1,8	1,8	1,8	1,8	1,9	1,8	2,1	2,5
3. YATIRIM	3,3	2,8	2,5	2,5	3,0	3,0	2,9	2,0	1,3	1,7	2,0
4. TRANSFER	7,8	8,1	7,1	6,3	8,3	7,1	11,4	12,3	12,4	16,1	13,4
II. TOPLAM BÜTÇE GELİRLERİ	13,9	13,6	13,6	14,2	15,6	16,1	17,9	19,3	17,9	18,2	24,7
1. VERGİ GELİRLERİ	12,1	11,0	11,1	11,4	12,4	12,8	13,2	15,1	13,8	15,0	17,2
2. VERGİ DIŞI NOR. GELİRLER	1,0	1,0	1,1	1,1	0,6	0,7	0,9	1,2	1,1	1,1	5,7
3. ÖZEL GELİR VE FONLAR	0,1	1,0	1,0	1,4	2,2	2,3	3,5	2,7	2,8	1,8	1,7
4. KATMA BÜTÇE	0,7	0,6	0,5	0,4	0,4	0,4	0,3	0,2	0,3	0,3	0,1
III. BÜTÇE AÇIĞI	(- 3,1)	(- 3,0)	(- 3,3)	(- 3,0)	(- 5,3)	(- 4,3)	(- 6,7)	(- 3,9)	(- 4,0)	(- 8,2)	(- 9,0)
IV. FAİZ DIŞI BÜTÇE DENGESİ	(- 0,1)	0,9	0,3	0,5	(- 1,5)	(- 0,6)	(- 0,8)	3,8	3,3	1,8	7,4

* Gerçekleşme tahmini

Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, 1997

(Milyar TL)

3.3. TÜRKİYE'DE ENFLASYON VERGİSİ

Bu bölümde, ilk önce Türkiye'de enflasyon vergisini maksimize edecek enflasyon oranı ekonometrik yöntemler kullanılarak hesaplanmaya çalışılacak, daha sonra ise Türkiye'de enflasyonun ve enflasyon vergisi gelirlerinin gelişimi ayrıntılı olarak incelenecektir.

Türkiye için, İkinci Bölüm'de yer alan yöntemlerden Anand ve van Wijnbergen Yöntemi'nin uygulanması uygun görülmüştür. Çünkü, Anand ve van Wijnbergen Yöntemi'nin dışında kalan modellerin Türkiye için uygulamasından optimal enflasyon vergisi teorisinin ima ettiği sonuçlar elde edilememiştir ve bu modellerde kullanılan değişkenler için Türkiye'de yeterli sayıda veriye ulaşmak mümkün olmamıştır.

3.3.1. Türkiye İçin Uygulama

Türkiye'de enflasyon vergisini maksimize edecek enflasyon oranını hesaplamak için ilk hareket noktası, Türkiye için bir para talebi fonksiyonu hesaplamaktır. Regresyon analizinde En Küçük Kareler Yöntemi (EKKY) kullanılmıştır.

EKKY, belli bir iktisadi sorun teorik açıdan incelenip ilişki matematiksel bir kalıba oturtulduktan sonra, bu matematiksel fonksiyonun parametrelerinin tahminine, ilgili değişkenler arasında ne derece sıkı bir ilişki bulunduğunun saptanmasına ve tahmin olunan parametrelerle ilgili hipotez testlerinin yapılmasına yardımcı olur.⁸⁵

EKKY'nin mantığı bir serpmeye diyagramında yer alan noktalar yardımıyla gösterilebilir. Yöntemin mantığı; $X_i Y_i$ gibi gözlem çiftlerini ve X ve Y eksenlerinin yer aldığı bir düzlemde göstermek ve bu gözlem çiftlerine en uygun doğruyu bularak, örneğe ilişkin noktaların bu doğruya sapmalarını minimize etmektir. Hesaplanan ilişki;

$$\hat{Y}_i = \hat{a} + \hat{b}X_i$$

olarak gösterildiğinde; her bir X_i değerine karşılık, gözlenen Y_i değeri ile hesaplanan $\hat{Y}_i$ değeri arasındaki farka artık terim adı verilir. Artık terimlerin kareleri toplamı minimize edildiğinde, bunların cebirsel olarak birbirlerini götürmeleri engellenir,

⁸⁵ Tümay Ertek, *Ekonometriye Giriş* (Ankara: 1982), s.114.

dolayısıyla gözlenen noktaları tam olarak ortalamayan ve bu noktaların temsil ettiği doğrusal ilişkiyi gösteren doğru bulunmuş olur.⁸⁶

Regresyon analizinde kullanılan tüm değişkenler aylık gözlemlerden oluşmakta ve Ocak 1987-Haziran 1997 arasındaki dönemi kapsamaktadır. Çalışmada kullanılan veriler T.C. Merkez Bankası'ndan elde edilmiştir. Bu veriler ve yıllar itibariyle gösterdikleri değişikliklerin grafiksel gösterimleri EK'ler kısmında verilmiştir.

Regresyon analizinde kullanılacak para talebi fonksiyonu, Anand ve van Wijnbergen'de kullanılan spesifikasyondan hareketle aşağıdaki şekilde elde edilmiştir.

$$M = a \cdot e^{-b(1+P')} e^{c(R)} \cdot Y^d \quad (1)$$

$$\text{Log } M = \text{Log } a - b \cdot (1+P') + c \cdot (R) + d \cdot \text{Log } Y \quad (2)$$

Burada; M reel para talebi, P' beklenen enflasyon, R nominal faiz oranı, Y ise reel milli gelirdir. "b", "c" ve "d" katsayıları, reel para talebinin sırasıyla, beklenen enflasyon, nominal faiz oranları ve reel milli gelirdeki değişmelere karşı duyarlılığını göstermektedir.

Para talebi fonksiyonunda kullanılacak, beklenen enflasyonun hesaplanmasında, "adaptive expectations" hipotezinin doğru olduğu varsayılmıştır. Diğer bir deyişle, insanların enflasyon beklentilerini, yalnızca geçmiş dönemlerdeki enflasyon hareketlerine bakarak belirledikleri varsayılmıştır. Dolayısıyla, gerçekleşmiş enflasyonları bağımlı değişken, daha önceki dönemlerin enflasyon oranlarını da bağımsız değişkenler olarak alınarak, para talebi eşitliğinde kullanılacak beklenen enflasyon değişkeni ekonometrik olarak hesaplanmaya çalışılmıştır.⁸⁷

Beklenen enflasyon, dağılmış polinom gecikme (polynomial distributed lag) kullanılarak aşağıdaki eşitlikten hareketle hesaplanmıştır.

$$P' = a_1 + a_2 \cdot P_t + a_3 \cdot P_{t-1} + a_4 \cdot P_{t-2} + \dots + a_{14} \cdot P_{t-12} \quad (3)$$

Beklenen enflasyon değişkeni hesaplandıktan sonra Denklem (2)'de gösterilen

⁸⁶ Önder Özkazanç, **Ekonometriye Giriş** (İkinci basım. Eskişehir: 1997), s.10-11.

⁸⁷ Nemli, a.g.e., s.221.

para talebi fonksiyonu aşağıdaki şekilde oluşmuştur.

$$\text{Log } M_t = \text{Log } a + b \cdot \left[1 + \sum_{i=1}^{12} P_{i-t} \right] + c.(R)_t + d \text{ Log } (Y)_t + AR_{12} \quad (4)$$

(4) numaralı denklemde yer alan AR_{12} değişkeni, aylık bazda veri kullanılmasından dolayı ortaya çıkan otokorelasyon sorununu ortadan kaldırmak için modele dahil edilmiştir.

Son olarak, (4) numaralı denklemde son halini alan para talebi fonksiyonu Ocak 1987-Haziran 1997 dönemi için aylık veriler kullanarak hesaplanmıştır.

Hesaplama sonuçları aşağıda verilmiştir:

$$\text{Log } M = 4,458 - 0,633 (1+P')_{t-1} - 0,640 (R)_t - 0,139 \text{ Log } (Y)_t + 0,96 (AR)_{12} \quad (5)$$

(15,690) (1,991) (5,998) (2,621)

Adj R^2	= 0,897	F= 140,96	
SER	= 0,048	Schwarz = -5,79	
D.W.	= 2,038		

Burada, Adj R^2 serbestlik derecesine göre düzeltilmiş determinasyon katsayısını, SER regresyonun standart hatasını, F spesifikasyon testini, Schwarz gecikme yapısına ilişkin testi ifade eder. D.W. test istatistiği ise regresyon analizinde otokorelasyon sorunu olup olmadığını test etmekte kullanılır. Hesaplanan modele ilişkin diğer istatistiksel testler ve sonuçları EK'ler kısmında verilmiştir.

Katsayıların t- değerleri her bir katsayının altındaki parantezlerde verilmiştir. Bütün katsayılar, %1 anlamlılık düzeyinde (level of significance) istatistiksel olarak anlamlıdır.

Enflasyon vergisinin;

;

$$IT = (1+P') \cdot a \cdot e^{-b(1+P')} \cdot e^{c(R)} \cdot Y^d \quad (6)$$

olduğu hatırlanırsa, IT'nin $(1+P')$ ye göre türevini alarak sıfıra eşitlemek, bize enflasyon vergisini maksimize edecek enflasyon oranını verecektir.⁸⁸

$$dIT/d(1+P') = a \cdot e^{-b(1+P')} \cdot e^{c(R)} \cdot Y^d - b \cdot (1+P') \cdot a \cdot e^{-(1+P')} \cdot e^{c(R)} \cdot Y^d = 0 \quad (7)$$

$$a \cdot e^{-b(1+P')} \cdot e^{c(R)} \cdot Y^d [1 - b(1+P')] = 0 \quad (8)$$

$$1 - b(1+P') = 0 \quad (9)$$

$$P' = (1/b) - 1 \quad (10)$$

Yukarıda gösterildiği gibi, Türkiye için “b” katsayısının değeri 0,633 olarak hesaplanmıştır. Bu değeri eşitlikte yerine koyarsak,

$$P' = (1/b) - 1$$

$$P' = (1/0,633) - 1$$

$$P' = 0,58$$

Dolayısıyla regresyon analizi, Türkiye’de enflasyon vergisini maksimize edecek enflasyon oranının %58 olduğu sonucunu verecektir.

3.3.2. 1987-1997 Yılları Arasında Türkiye’de Enflasyonun ve Enflasyon Vergisi Gelirlerinin Gelişimi

Günümüzde, ülkelerin ekonomik başarılarını belirlemede enflasyon oranının büyüklüğü önemli bir kriter olarak dikkate alınmaktadır. Türkiye’de enflasyon, özellikle 1970’li yıllardan itibaren ivme kazanmış ve giderek artan bir tempo ile

⁸⁸ Nemli, a.g.e., s.207-208.

tamamen kronik bir hal almıştır. Yüksek enflasyonla yaşadığımız yirmi yılı aşkın dönemde, ülke yönetimine talip olan bütün siyasi gruplar, kendilerine en büyük hedef olarak enflasyonla mücadeleyi seçtikleri halde, bugüne kadar bu alanda ciddi bir başarı elde edilememiştir.

1970'li yılların başında, Türkiye'de enflasyonun henüz ivme kazanmaya başladığı sıralarda, Kıbrıs Barış Harekatı ile Dünya Petrol Krizi hariç enflasyonun devamını haklı gösterebilecek gerçek bir sebep olmamıştır.

Bugün Türkiye'de enflasyonun en önemli nedeni olarak kamu finansman açıkları gösterilmektedir. Bu teşhiste görüş birliği vardır. Dolayısıyla Türkiye'de enflasyonun nedeni üzerinde açık bir milli mutabakat olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenle enflasyonun önlenmesi için iki yöntem söz konusudur. Bunlardan biri kamu harcamalarının kısılması, diğeri ise kamu gelirlerinin başta vergiler olmak üzere artırılmasıdır.

Kalkınma sürecinde bulunan Türkiye'de, vergi gelirleri artırılmadığı gibi, kamu harcamaları da kısılamamıştır. Giderek artan kamu harcamalarının finansmanı için borçlanma ve emisyon adeta bilinçli bir finansman tekniği olarak seçilmektedir. Emisyonun toplam para arzını artırarak enflasyona neden olduğu açık bir gerçektir. Bu şekilde oluşan enflasyonun yükünü dar ve sabit gelirliler çekmektedir. Bu nedenle emisyon, haksız bir vergi gibi sonuç doğurmaktadır.

Türkiye'de Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren günümüze kadar enflasyonun gelişimi incelendiğinde 1950'lere kadar tahammül edilebilir (%5-10) enflasyon yaşandığı görülür. 1950-1971 döneminde enflasyon oranları yükselme eğilimi göstermiş, bazı yıllar çok yüksek sayılabilecek enflasyon oranları ile karşılaşmış; buna rağmen söz konusu dönem, GSMH büyüme hızının altında, enflasyon oranları ile sona ermiştir. 1971 sonrası ise, Türkiye tipik bir kronik enflasyon ülkesi haline gelmiştir. 1970'lerin sonunda enflasyon çok yüksek seviyelere ulaşmış; 1980'lerin ortasında bir miktar düşmüş, fakat 1983'ten itibaren tekrar tehlikeli noktalara ulaşmıştır. En son verilere göre enflasyonun artık üç haneli rakamlara yaklaştığı görülmektedir.⁸⁹

Çizelge 8'den de görüldüğü gibi 1987-1997 döneminde enflasyon sürekli olarak artan bir seyir izlemiştir. 1987 yılında %38,9 olan enflasyon oranı 1988 yılında büyük

⁸⁹ Osman Pehlivan ve Murat Çetin, "Enflasyon Vergisi Olgusunun Türkiye Açısından İncelenmesi", *Vergi Dünyası Dergisi*, Maliye Hesap Uzmanları Derneği Yayınları, Sayı. 198, (Şubat 1998), s.104-105.

bir artışla %73,7 düzeyinde gerçekleşmiştir. 1988-1991 yılları arasında ise %60 ile %63 düzeyinde seyir etmiştir. 1992 yılında tekrar %70,1 olan enflasyon vergisi 1993 yılında %66,10 olarak gerçekleşmiştir. 1994 yılında ise 5 Nisan Ekonomik İstikrar Paketi Uygulamaları nedeniyle enflasyon üç haneli rakama çıkmış ve %106,3 olmuştur. 1995 yılında %93,6 olan oran, 1996'da %79,4 olarak gerçekleşmiştir. 1997 yılında ise %89,9 olmuştur.

Yüksek enflasyonun gelir-kaynak dağılımı, iktisadi büyüme ve ödemeler dengesi üzerinde negatif etkiler oluşturduğu açıktır. Enflasyon, vergi sistemini de bozmakta, vergi yükü ve dağılımını adaletsiz hale getirmektedir. Bu olumsuz yönlerin bilinmesine rağmen başta Türkiye olmak üzere gelişmekte olan ülkelerde neden hükümetler enflasyonla etkili bir mücadele göstermiyor, bu olguya karşı neden duyarsız kalınıyor sorusu akla gelebilir. Bunun altında hükümetlerin enflasyon vergisi kanalıyla gelir elde etme arzularının yattığı söylenebilir.

Türkiye'de kamu harcamalarının kamu gelirleri üzerinde seyrettiği ve kamu kesimi finansman ihtiyacının gün geçtikçe daha da önemli boyutlara ulaştığı bilinen bir gerçektir. Etkin bir vergi idaresinin mevcut olmayışı, siyasi nedenler, kayıt dışı ekonominin büyük boyutlara ulaşması ve etkin bir vergilemenin gerçekleştirilemeyişi vergi gelirlerinin yetersizliğinde önemli paya sahiptir. Nitekim araştırmalarda, Türkiye'de kayıt dışı ekonominin GSMH içindeki payının %35-50 civarında olduğu ifade edilmektedir. Artan kamu açıkları ise, borçlanma ve emisyon mekanizmasıyla kapatılmaya çalışılmakta, bu ise devletin "Enflasyon Vergisi" kanalıyla gelir elde etmesine neden olmaktadır.

Devlet, kayıt dışı ekonomiyi kayıt altına alamadığı için adeta enflasyon vergisi ile bu sektörü vergilendirmeyi amaçlamaktadır. Diğer taraftan, vergi gelirlerini artırmak amacıyla yeni vergilerin ihdas edilmesi ve vergi oranlarının yükseltilmesi yöntemi ise tabandan gelecek önemli tepkiler nedeniyle pek tercih edilmemektedir. Sonuçta enflasyon vergisi kanalıyla gelir temin edilmesi çok cazip bir yöntem olarak gündeme gelmektedir. Ayrıca bu yöntem, herhangi bir şekilde yasama organının onayını gerektirmemekte, daha ucuz ve kolay bir yöntem olarak tercih edilmektedir.⁹⁰

1987-1997 Döneminde Türkiye'de elde edilen enflasyon vergisi gelirlerinin gelişimi Çizelge 8'de verilmiştir.

⁹⁰ Pehlivan, a.g.e., s.109-111.

1987 yılında enflasyon vergisinin GŞMH içerisindeki payı %2,68'dir. 1988 yılında %4,39'a yükselen bu oran 1989 yılında %4,21 olarak gerçekleşmiştir. 1990 yılında %3,53'e düşen oran, 1991 yılında %3,16, 1992'de %3,45 olmuştur. 1993'te %3,60 olarak gerçekleşen bu oran, 1994 yılında yükselerek %4,41 olmuştur. 1995 yılında %2,32'ye düşen oran, 1996'da 2,08, 1997'de %2,16 olarak gerçekleşmiştir.

Çizelge 8

Türkiye'de 1987-1997 Döneminde Enflasyon Vergisi Gelirleri

YILLAR	TÜFE Endeks	% Değişim	PARASAL TABAN	NOMİNAL ENF.VERGİSİ	REEL ENF. VERGİSİ	REEL GSMH	ENF.VER./ GSMH
1986	100,000	-	4.037,30	-	-	-	-
1987	2.167,50	38,90	5.993,20	1.570,75	72,50	2.701,95	2,68
1988	173,70	73,70	11.349,40	4.417,00	2.542,90	57.906,27	4,39
1989	283,60	63,30	16.820,40	7.184,17	2.533,20	60.089,00	4,21
1990	454,60	60,30	22.026,60	10.142,70	2.231,10	63.188,34	3,53
1991	754,50	66,00	39.322,90	14.537,55	1.926,80	60.792,65	3,16
1992	1.283,10	70,10	78.814,50	27.565,35	2.148,30	62.188,37	3,45
1993	2.131,20	66,10	117.283,40	52.096,40	2.144,50	67.752,71	3,60
1994	4.395,90	106,30	189.581,20	124.672,25	2.836,10	64.192,67	4,41
1995	8.511,70	93,60	388.177,40	177.448,00	2.084,75	89.808,14	2,32
1996	15.270,50	79,40	601.810,10	308.212,185	2.018,35	96.768,27	2,08
1997	28.997,70	89,90	667.221,30	541.027,190	1.874,66	106.722,10	2,16

Vergi Dünyası Dergisi, Şubat 1998, s.110

(Milyar TL)

Çizelge 8'den de görüleceği gibi, Türkiye'de 1987-1997 döneminde Enflasyon Vergisi/GSMH oranı %2-4 arasında değişmektedir. Bu oranın sanıldığı kadar yüksek olmadığı söylenebilir. Bunun en önemli nedeni, enflasyonun para talebi üzerindeki önemli etkisidir. Diğer yandan, enflasyon oranları ile enflasyon vergisi gelirleri arasında var olan ilişki de bu durumun bir başka nedeni olarak gösterilebilir. Türkiye'de Vergi Gelirleri/GSMH oranı %20 civarında olduğuna göre, yaklaşık olarak vergi gelirlerinin %20'si kadar bu gelirin enflasyon vergisi kanalıyla elde edildiği anlaşılmaktadır. Ancak, elde edilen bu gelirin tamamı devlete akmamaktadır.

Devletin enflasyondan elde ettiği gelir, enflasyonun neden olduğu toplumsal maliyetle mukayese edilemeyecek kadar azdır. Enflasyondan dar ve sabit gelirliler en çok zararı görürken, bunların uğradığı bu zarar kadar bir geliri toplumun başka bir kesiminin elde ettiği açık bir gerçektir. Bu kesim, enflasyonun bozduğu nisbi fiyat dengesi sonucu, sahibi bulundukları menkul ve gayrimenkullerin değerinde önemli artışlar meydana gelen toplam nüfusun son derece sınırlı bir kesimidir. Bu nedenle, günümüz makro ekonomi politikalarının en önemli amacı, ekonomik istikrar için enflasyonla mücadele olmalıdır.

SONUÇ

Bugün Türkiye'nin perspektifine baktığımızda; görülen odur ki Türkiye'nin en önemli ekonomik sorunu enflasyondur. Enflasyonun nedeni ise kamu kesimi finansman açıkları ve devletin izlediği yanlış politikalar. Kamu kesiminin aşırı büyümesi, özelleştirme hareketlerinin ağır yürütmesi, KİT'lerin verimsizliği vb. nedenlerle ortaya çıkan kamu finansman açıklarının emisyon ve borçlanma yoluyla karşılanması, enflasyonun başlıca nedenleri olarak kabul edilmektedir.

Bugün kamu açıkları vermek çok kolay olduğu halde, bunları kapatmak hatta olduğu düzeyde kontrol etmek, özellikle az gelişmiş ülkelerde oldukça maliyetli bir hale gelmiştir. Artık, günümüzde özellikle bazı az gelişmiş ülke hükümetlerinin böyle bir aracı kullanma hakları kalmamıştır. Gerek politik, gerekse ekonomik nedenlerle kamu gelirlerinin artırılması ve kamu giderlerinin kısılmasına ilişkin sınırlar son derece daralmıştır. Bunun sonucunda açıkların finansman kaynaklarının bileşimi önem kazanmıştır. Hükümetler kamu açıklarının ne oranda iç ve dış borçlanma ile ne oranda Merkez Bankası kaynaklarından karşılanacağı sorunu karşısında adeta bir bıçak sırtı dengede bulunmaktadır. Borçlanmaya gidildikçe artan faiz ödemeleri nedeniyle borçların patlama düzeyine gelmesi, parasallaştırma sonucunda ise enflasyon ve döviz kaçış tehlikesi ortaya çıkmaktadır. Her ikisine birden başvurulduğu zaman bu etkiler birbirlerini iyice besleyerek bütün ekonomiye yayılmaktadır. Türkiye 1990'lı yılların başından itibaren bu ikilem ile karşı karşıya bulunmaktadır.

Türkiye'de kamu harcamalarının kamu gelirleri üzerinde seyrettiği ve kamu kesimi finansman ihtiyacının gün geçtikçe daha da önemli boyutlara ulaştığı, yapılan çalışmanın III. Bölümü'nde resmi rakamlara dayanarak ispat edilmiştir. Türkiye'de, kamu kesimi açıklarının finansmanında kullanılan dış borçlanma dünya konjonktürü ve IMF ile, iç borçlanma ise özel kesimin tasarrufları ile sınırlıdır. Etkin bir vergi idaresinin olmayışı, siyasi nedenler, kayıt dışı ekonominin büyük boyutlara ulaşması ve etkin bir vergilemenin gerçekleştirilemeyişi vergi gelirlerini de yetersiz kılmaktadır. Özellikle

kamu açıklarının kapatılamamasında politik sınırlamalar da çok önemlidir. Politik sınırlamaların başında seçmenlerin büyük çoğunluğunun vergi mükellefi olmaması ve siyasi iktidarların oy kaygısıyla bu kesimleri vergilendirmeye ve harcamalarını kısımaya yanaşmaması gelmektedir. Oysa bu kesimlerin vergi vermemeleri sonucunda, farkında olarak veya olmadan ödedikleri çok ciddi bir bedel vardır: enflasyon vergisi.

Sonuçta, politik sınırlamalar ve kaygılar nedeniyle enflasyon vergisi kanalıyla gelir elde edilmesi çok cazip bir yöntem olarak gündeme gelmektedir. Hem bu yöntem, herhangi bir şekilde yasama organının onayını gerektirmemekte, daha ucuz ve kolay bir yöntem olarak tercih edilmektedir.

Yapılan çalışmanın sonucunda Türkiye’de 1987-1997 döneminde enflasyon vergisi gelirini maksimize eden enflasyon oranı %58 olarak hesaplanmıştır. Ancak bu oran hesaplanırken enflasyon vergisi gelirlerini etkileyen; vergi yapısındaki bozukluklar ve vergi toplamada görülen gecikmeler, zorunlu karşılık oranlarında ve kişilerin portföy oluşturma eğilimindeki değişiklikler ile nakit ikamesi olgusu gibi etkenler göz önüne alınmamıştır.

Yine yapılan araştırmada, Türkiye’de 1987-1997 döneminde devletin enflasyon vergisi kanalıyla elde ettiği gelirlerin GSMH içerisindeki payının %2-4 oranında olduğu görülmüştür. Bu oran sanıldığı kadar yüksek değildir. Türkiye’de yaklaşık olarak vergi gelirlerinin %20’si enflasyon vergisi kanalıyla elde edilmektedir ve elde edilen bu gelirin tamamı devlete gitmemektedir. Devletin enflasyondan elde ettiği gelir, enflasyonun toplum üzerinde açtığı sosyal yaralar ve topluma yüklediği sosyal maliyetle karşılaştırılamayacak kadar azdır. Çünkü enflasyondan en çok dar ve sabit gelirliler etkilenmekte, bunların uğradığı zarar kadar bir geliri toplumun başka bir kesimi elde etmektedir. Söz konusu bu kesimin ise toplam nüfus içerisindeki payı çok küçüktür.

Kamu kesimi finansman açıklarının giderek artması, her mali yılın sonunda, bir önceki yıla oranla konsolide devlet bütçesinin daha büyük bir açıkla kapatılacağına anlaşılması ve bu durumun bütçe görüşmeleri sırasında kamuoyuna açıklanması, toplumdaki enflasyonist beklentileri daha da artırmaktadır. Ayrıca bütçe açıklarının devlet tarafından çok yüksek oranda faiz ödemek suretiyle borçlanma ile kapatılacağı hususu, toplumda yaygın bir kanıdır. Bu nedenle borç-faiz ilişkisi bir kısır döngüye dönüşmekte ve yüksek faiz-yüksek enflasyon ilişkisi ortaya çıkmaktadır. Bunlar da

Türkiye’de enflasyonun yükselmesinin en önemli nedenidir.

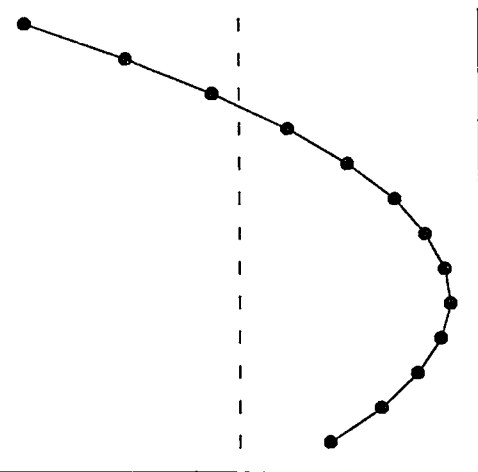
Sonuç olarak, devlet kamu borçlanma gereğini minimize etmek zorundadır. Bunun tek çözüm yolu da özelleştirme ve bu konuda artık daha fazla vakit kaybedilmemesi gerekmektedir. Ayrıca siyasi iktidarlar oy kaygılarını bir yana bırakıp, etkin ve adil bir vergileme için, bir an önce vergi sisteminde yapısal reformlar yapmak zorundadırlar. Eğer bu önlemler alınmazsa enflasyon daha da artacak, belki de devlet giderek artan kamu finansman açıklarını karşılayamayacak ve sonuçta kamu hizmetleri durma noktasına gelecektir. Bu yüzden, Türkiye’nin en öncelikli hedefi enflasyonla mücadele olmalıdır.

EKLER

EK		Sayfa
EK-1	Regresyon Analizi Sonuçları	71
EK-2	Para Arzı (M1), Enflasyon Oranı (P), Milli Gelir (Y) ve Faiz Oranlarına (R) İlişkin Aylık Veriler (1987-1997)	72
EK-3	Para Arzı (M1), Enflasyon Oranı (P), Milli Gelir (Y) ve Faiz Oranlarına (R) İlişkin Grafikler	75

EK-1 Regresyon Analizi Sonuçları

LS // Dependent Variable is LRM1 Date: 02/27/98 Time: 15:31 Sample(adjusted): 1988:02 1997:06 Included observations: 113 after adjusting endpoints Convergence achieved after 9 iterations				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	4.458697	0.284168	15.69035	0.0000
LY	-0.139985	0.053398	-2.621535	0.0101
R	-0.640352	0.106754	-5.998409	0.0000
PDL01	0.101188	0.209507	0.482984	0.6301
PDL02	0.013797	0.020373	0.677221	0.4998
PDL03	-0.003746	0.005392	-0.694734	0.4888
AR(12)	0.106884	0.061416	1.740321	0.0847
AR(1)	0.778728	0.061090	12.74720	0.0000
R-squared	0.903822	Mean dependent var	3.347614	
Adjusted R-squared	0.897410	S.D. dependent var	0.151230	
S.E. of regression	0.048438	Akaike info criterion	-5.986762	
Sum squared resid	0.246359	Schwarz criterion	-5.793672	
Log likelihood	185.9120	F-statistic	140.9612	
Durbin-Watson stat	2.038376	Prob(F-statistic)	0.000000	
Inverted AR Roots	.96	.81+.38i	.81-.38i	.48-.69i
	.48+.69i	.05-.81i	.05+.81i	-.37-.71i
	-.37+.71i	-.67+.41i	-.67-.41i	-.78
Lag Distribution of PI	i	Coefficient	Std. Error	T-Statistic
	0	-0.11645	0.17886	-0.65106
	1	-0.06144	0.16773	-0.36634
	2	-0.01393	0.17344	-0.08034
	3	0.02608	0.18631	0.14000
	4	0.05861	0.19898	0.29455
	5	0.08365	0.20736	0.40338
	6	0.10119	0.20951	0.48298
	7	0.11124	0.20480	0.54316
	8	0.11380	0.19368	0.58756
	9	0.10887	0.17794	0.61183
	10	0.09644	0.16171	0.59641
	11	0.07653	0.15307	0.49996
	12	0.04912	0.16328	0.30084
Sum of Lags		0.63370	1.99127	0.31824

EK-2 Para Arzı (M1), Enflasyon Oranı (P), Milli Gelir (Y) ve Faiz Oranlarına (R) İlişkin Aylık Veriler (1987-1997)

YILLAR	PARA ARZI (M1)	ENF. ORANI (%) (P)	MİLLİ GELİR (Y)	FAİZ ORANI (%) (R)
1987 / 01	4484,72	75,6	130,275	52,0
1987 / 02	4406,03	72,3	133,793	52,0
1987 / 03	4550,35	75,4	138,743	52,0
1987 / 04	4677,88	74,1	141,657	52,0
1987 / 05	4867,78	73,7	148,598	52,0
1987 / 06	5093,00	82,5	148,449	52,0
1987 / 07	5408,66	72,8	151,270	52,0
1987 / 08	5865,28	73,8	153,841	52,0
1987 / 09	6033,03	85,2	158,303	52,0
1987 / 10	6351,54	96,7	165,901	52,0
1987 / 11	6357,20	96,6	176,187	52,0
1987 / 12	6424,68	90,7	195,920	52,0
1988 / 01	7087,34	86,6	207,676	52,0
1988 / 02	6637,25	84,5	215,360	65,0
1988 / 03	6736,83	87,2	227,204	65,0
1988 / 04	6888,94	81,9	241,291	65,0
1988 / 05	7131,85	78,7	249,736	65,0
1988 / 06	7240,40	79,1	251,984	65,0
1988 / 07	7895,08	75,9	256,016	65,0
1988 / 08	8381,70	79,3	262,160	64,0
1988 / 09	8885,72	83,0	277,628	64,0
1988 / 10	9011,20	93,3	293,175	85,0
1988 / 11	8698,78	88,7	308,713	85,0
1988 / 12	9492,14	86,9	316,431	83,9
1989 / 01	9523,68	79,2	337,315	77,1
1989 / 02	9989,05	79,1	353,507	74,6
1989 / 03	10726,48	87,5	364,112	70,0
1989 / 04	11313,97	74,8	386,687	67,4
1989 / 05	12096,22	78,3	398,287	64,5
1989 / 06	12627,14	84,5	406,651	63,4
1989 / 07	14161,50	77,7	418,851	64,2
1989 / 08	15021,10	82,9	433,511	64,4
1989 / 09	16006,26	92,9	457,787	63,9
1989 / 10	16985,28	95,9	486,170	61,4
1989 / 11	17412,62	96,2	507,076	60,1
1989 / 12	18547,32	87,9	518,738	58,8
1990 / 01	18967,93	87,0	538,450	57,0
1990 / 02	18859,20	85,7	562,142	56,7
1990 / 03	19499,58	99,7	591,374	56,7
1990 / 04	21276,65	83,3	630,404	56,8
1990 / 05	21893,80	91,1	649,947	56,9
1990 / 06	23225,42	90,5	659,046	56,8
1990 / 07	25062,40	77,5	653,115	56,9
1990 / 08	26358,94	85,3	669,443	56,9
1990 / 09	27104,65	102,1	727,684	57,0

YILLAR	PARA ARZI (M)	ENF. ORANI (%) (P)	MİLLİ GELİR (Y)	FAİZ ORANI (%) (R)
1990 / 10	27361,60	112,4	777,167	57,9
1990 / 11	27360,72	110,0	816,025	60,2
1990 / 12	27802,93	94,4	829,898	59,4
1991 / 01	31018,75	79,0	870,563	59,8
1991 / 02	31207,00	88,0	917,573	61,2
1991 / 03	30901,60	100,9	957,946	64,4
1991 / 04	32309,75	83,7	1021,17	64,5
1991 / 05	31671,80	104,1	1054,87	66,0
1991 / 06	34936,50	81,6	1086,51	61,9
1991 / 07	35605,00	94,1	1100,64	62,5
1991 / 08	37984,00	91,5	1144,66	64,2
1991 / 09	39942,35	103,4	1214,49	66,4
1991 / 10	42912,50	113,6	1294,64	72,5
1991 / 11	42208,20	110,3	1361,96	72,8
1991 / 12	43629,25	98,2	1421,89	72,7
1992 / 01	44013,00	96,0	1555,55	72,3
1992 / 02	45382,75	92,1	1633,33	71,7
1992 / 03	47852,00	98,8	1713,36	71,7
1992 / 04	49005,75	90,0	1778,47	74,0
1992 / 05	50015,20	101,8	1794,47	74,5
1992 / 06	56450,50	90,7	1803,45	74,7
1992 / 07	52552,20	98,8	1826,89	74,9
1992 / 08	57443,25	93,0	1896,31	74,1
1992 / 09	59458,75	109,3	2036,64	73,9
1992 / 10	62737,40	115,6	2191,43	73,8
1992 / 11	64713,00	109,2	2298,81	74,2
1992 / 12	67676,75	104,7	2360,87	74,2
1993 / 01	73015,20	99,0	2486,00	74,2
1993 / 02	71848,75	96,2	2585,44	74,5
1993 / 03	79817,50	95,8	2709,54	74,0
1993 / 04	79145,60	104,4	2828,76	74,0
1993 / 05	84988,50	105,9	2961,71	74,6
1993 / 06	91763,75	98,5	3015,03	74,6
1993 / 07	93365,00	108,4	3162,76	74,5
1993 / 08	100084,2	95,7	3248,16	74,6
1993 / 09	102970,5	115,6	3430,05	74,5
1993 / 10	108918,4	120,0	3666,73	74,6
1993 / 11	109195,8	114,9	3901,40	74,7
1993 / 12	116635,4	122,3	4041,85	74,7
1994 / 01	111108,5	108,0	4219,69	78,1
1994 / 02	108956,0	91,3	4472,87	95,0
1994 / 03	118471,0	95,5	4705,46	96,9
1994 / 04	120040,0	90,2	5867,71	117,2
1994 / 05	138630,5	84,3	6454,48	121,3
1994 / 06	147680,0	86,1	6512,57	125,3

T.C. Merkez Bankası, 1998

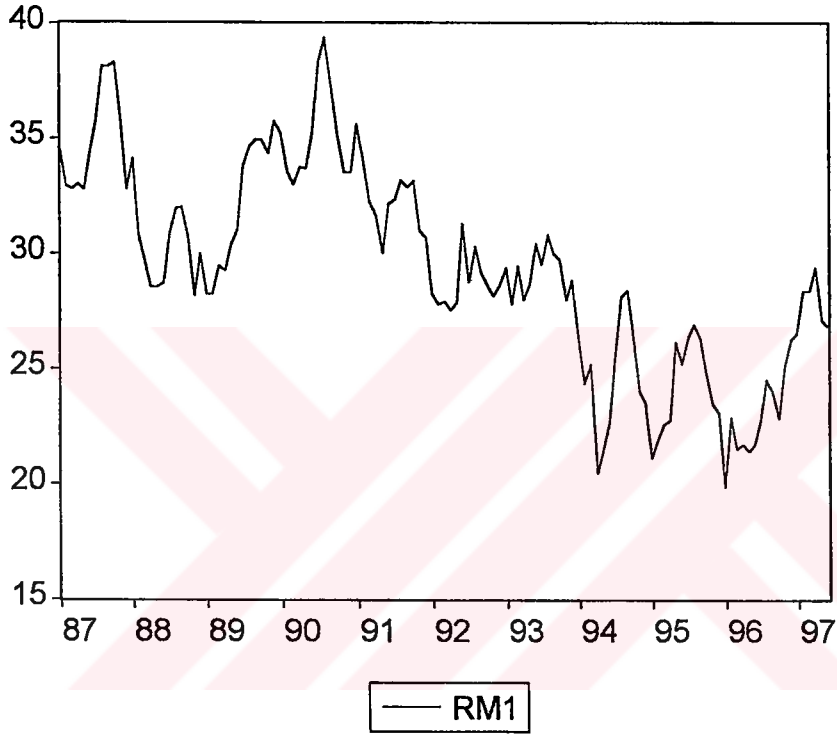
(Milyar TL)

YILLAR	PARA ARZI (Mİ)	ENF. ORANI (%) (P)	MİLLİ GELİR (Y)	FAİZ ORANI (%) (R)
1994 / 07	168658,2	86,8	6623,29	116,1
1994 / 08	189919,2	94,2	6755,75	96,9
1994 / 09	205630,2	104,8	7242,17	98,1
1994 / 10	209852,2	110,2	7930,17	96,1
1994 / 11	205853,5	109,9	8572,52	95,3
1994 / 12	214192,4	105,2	9112,59	95,6
1995 / 01	205626,5	96,7	9732,24	100,9
1995 / 02	225741,2	88,0	10286,99	100,7
1995 / 03	241763,0	93,0	10708,75	96,0
1995 / 04	259272,0	103,7	11394,11	91,5
1995 / 05	307855,0	97,8	11770,12	90,8
1995 / 06	302525,4	109,4	12005,52	91,1
1995 / 07	325676,2	105,7	12353,68	86,8
1995 / 08	345414,8	107,9	12835,48	86,4
1995 / 09	364970,2	111,4	13862,31	86,5
1995 / 10	370720,5	112,8	14943,57	86,6
1995 / 11	370341,2	122,3	15765,47	90,3
1995 / 12	376287,2	121,8	16317,26	92,3
1996 / 01	350530,0	108,7	17671,59	93,2
1996 / 02	422326,8	88,6	18466,82	93,7
1996 / 03	419519,2	104,5	19500,96	92,7
1996 / 04	451424,0	101,1	20807,52	91,8
1996 / 05	465410,2	113,3	21743,86	91,6
1996 / 06	484084,5	111,2	22287,46	91,6
1996 / 07	518504,5	110,8	22755,49	92,5
1996 / 08	584325,4	107,5	23847,76	92,8
1996 / 09	607186,5	111,6	25302,47	93,2
1996 / 10	615821,5	130,3	26947,13	93,0
1996 / 11	711255,2	129,0	28348,38	93,7
1996 / 12	769706,8	121,3	29312,23	93,8
1997 / 01	824166,6	107,5	31041,65	91,3
1997 / 02	931261,0	93,0	32811,02	90,3
1997 / 03	982160,5	116,7	34582,82	90,1
1997 / 04	1083889,0	108,6	36865,28	90,0
1997 / 05	1046080,0	126,6	38597,95	90,0
1997 / 06	1065689,0	123,0	39717,29	90,5

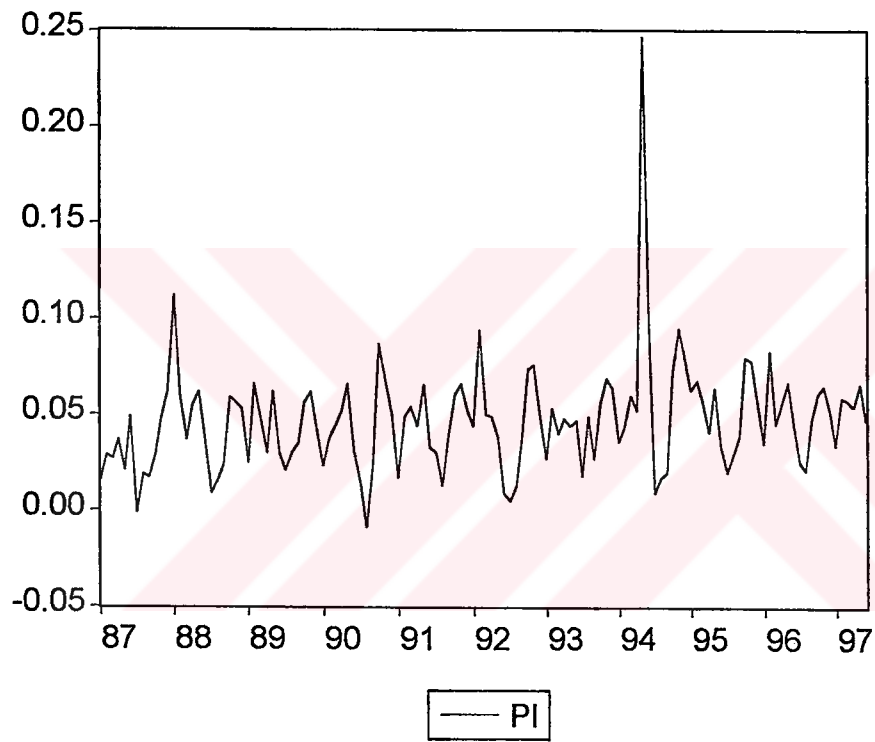
T.C. Merkez Bankası, 1998

(Milyar TL)

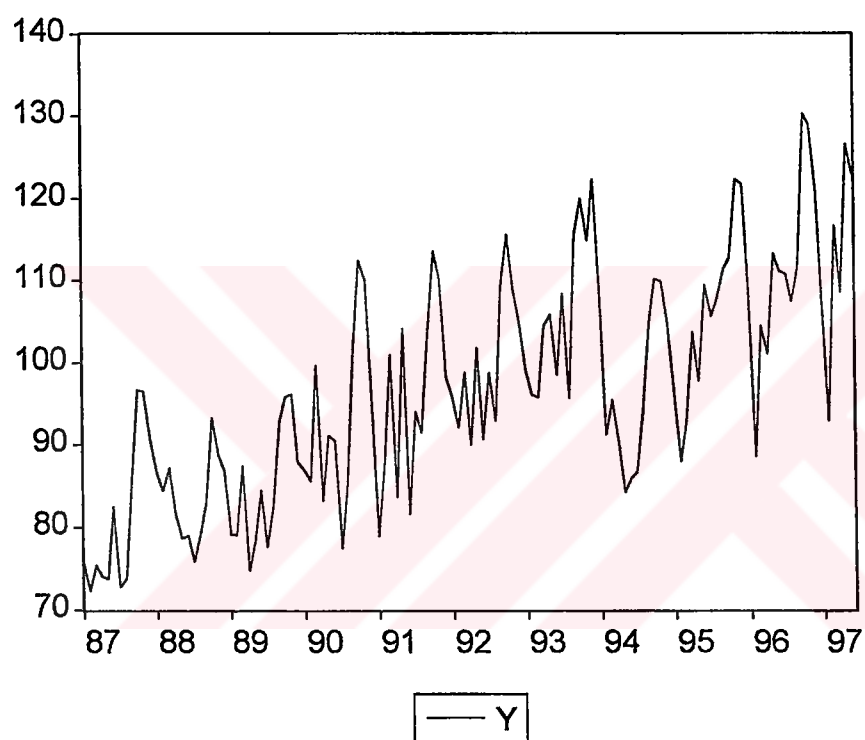
EK-3 Para Arzı (M1), Enflasyon Oranı (P), Milli Gelir (Y) ve Faiz Oranlarına (R) İlişkin Grafikler

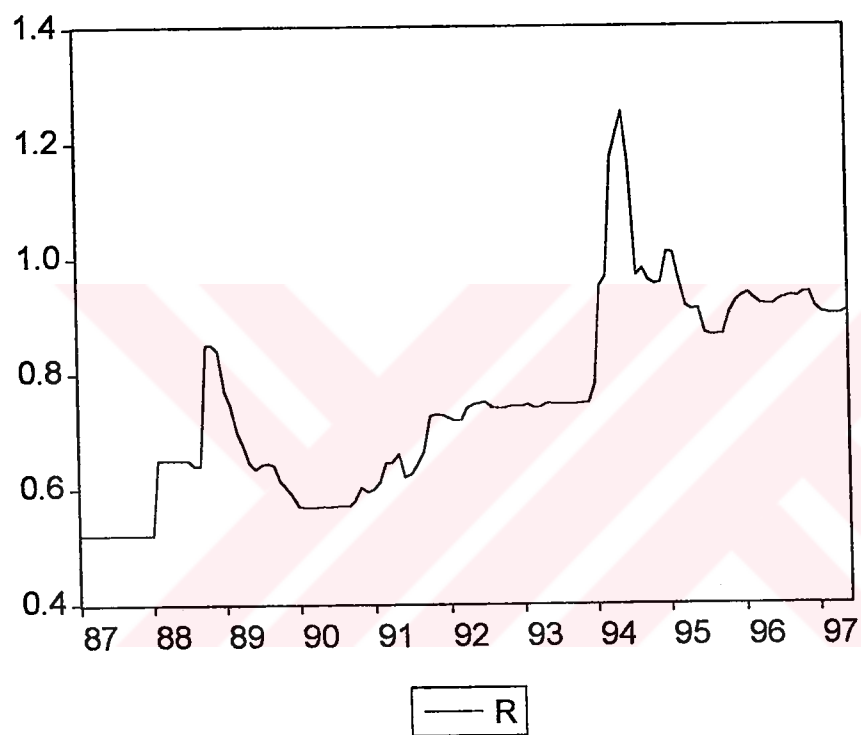
7

7

7

KAYNAKÇA

- Aghevli, Bijan and Mohsin Khan. "Inflationary Finance and the Dynamics of Inflation: Indonesia, 1951-1972, **American Economic Review**, Volume 67, 1977". (Beyhan Ataç. Maliye Politikası, Eskişehir: A.Ü. Basımevi, 1991, s.244'deki alıntı).
- _____. "Government Budget Deficits and Inflationary Process in Developing Countries, **IMF Staff Papers**, Volume 25, 1978" (Ataç, 1991, s.130'daki alıntı).
- Akalın, Güneri. **Kamu Kesimi Finansman Açıkları ve Ekonomik Dengeler Üzerine Etkileri**, X.Türkiye Maliye Sempozyumu'ndaki konuşması, Kemer/Antalya: 15 Mayıs 1994.
- Akdoğan, Abdurrahman. **Kamu Maliyesi**. Birinci basım. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1985.
- Aksoy, Şerafettin. **Kamu Maliyesi**. İkinci basım. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1994.
- Anand, Ritu and Sweder van Wijnbergen. "Inflation and the Financing of Government Expenditure: An Introductory Analysis with an Application to Turkey, **The World Bank Economic Review**, Volume 3, 1989" (Ayhan, Uysal. Türkiye'de Kamu Açıkları ve Senyoraj. Ankara: 1996, s.19'daki alıntı).
- Ataç, Beyhan. **Maliye Politikası**. İkinci basım. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi, 1991.
- Auernheimer, L. "The Honest Government's Guide to the Revenue from the Creation of Money, **Journal of Political Economy**, 1974", (Uysal, 1996, s.25'deki alıntı).
- Bailey, M.J. "The Welfare Cost of Inflationary Finance, **Journal of Political Economy**, 1956", (Uysal, 1996, s.24'deki alıntı)

Bali, B.Bülent. **Türkiye’de 1980 Sonrası Para Yaratma Gelirleri**. İstanbul: TÜGİAD Yayınları, 1996.

Cagan, Phillip. **The Monetary Dynamics of Hyperinflation, Studies in the Quantity Theory of Money**. University of Chicago Press, 1956

Calvo, G.A. and L.Leiderman. “Optimal Inflation Tax Under Precommitment Theory and Evidence, **American Economic Review**, Volume 81, 1992” (Uysal, 1996, s.42’deki alıntı).

Cuikerman, Alex. S. Edwards and G. Tabellini. “Seigniorage and Political Instability, **American Economic Review**, Volume 82, 1992” (Bali, 1996, s.45’deki alıntı).

Darıcı, Haldun. “Konsolide Bütçe Hedef ve Gerçekleşmeler”, **Maliye Dergisi**, Sayı no: 125, Mayıs-Ağustos 1997.

Duran, Mahmut. **Kamu Kesimi Finansman Açıkları**. X.Türkiye Maliye Sempozyumu’ndaki konuşması, Kemer/Antalya: 17 Mayıs 1994.

Erginay, Akif. **Kamu Maliyesi**. İkinci basım. Ankara: Turhan Kitabevi, 1985.

Ertek, Tümay. **Ekonometriye Giriş**. Birinci Basım. Ankara: Ekin Yayınları, 1982.

Ertuğrul, Ahmet. **Kamu Açıkları, Para Stoku ve Enflasyon**. İstanbul: Yapı ve Kredi Bankası Yayınları, 1982.

Girton, L. and D.Roper. “Theory and Implications of Currency Substitution, **Journal of Money Credit and Banking**, 1981” (Uysal, 1996, s.26’deki alıntı).

Goode, Richard. **Government Finance in Developing Countries**. Washington D.C., The Brooking Institutions, 1984.

Grilli, Vittorio. “**Seigniorage in Europe**, New York, Cambridge University Press, 1989” (Bali, 1996, s.37’deki alıntı).

Gürsoy, Bedri. **Kamusal Maliye 1**. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1978.

Herekman, Aykut. **Teoride ve Türkiye’de Parafiskal Gelirler**. Ankara: Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları no.99/155, Başnur Matbaası, 1972.

İnce, Macit. **Maliye Politikası Ders Notları**. Ankara: Olga Matbaası, 1980.

Judd, K. “**Optimal and Time Consistent Capital Taxation**, Hoover Institution, Mimeo, 1990” (Bali, 1996, s.38’deki alıntı).

Kırbaş, Sadık. **Devlet Malları**. İkinci basım. Ankara: Adım Yayınları, 1988.

Mankiw, Gregory. “The Optimal Collection of Seigniorage, **Journal of Monetary Economics**, 1987” (Uysal, 1996, s.38’deki alıntı).

Nadaroğlu, Halil. **Kamu Maliyesi Teorisi**. Beşinci basım. İstanbul: 1983.

Nemli, Melih. Mali Açığın Parasallaştırılmasından Elde Edilen Net Gelir: Türkiye’de Tanzi Etkisinin İncelenmesi. Yayınlanmamış İnceleme. İstanbul: HDTM Yayınları, 1990.

Neumann, M.J.M. “**Seigniorage in the United States**, Federal Reserve Bank of St.Louis, 1992” (Uysal, 1996, s.16’daki alıntı).

Orhan, Z. Osman. **Türkiye’de Bütçe ve Maliye Politikaları**. İstanbul: İTO Yayınları, Yayın no.1, 1994.

Orhaner, Emine. **Kamu Maliyesi**. Birinci basım. Ankara: 1992.

_____. Sosyal Güvenlik Fonlarının Verimlilik Açısından Değerlendirilmesi. Basılmamış Doktora Tezi. Ankara: 1987.

Önder, İzzettin. **Türkiye’de Kamu Harcamalarının Gelişimi**. Ankara: Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı Yayınları, 1989.

Öner, Erdoğan. **Kamu Maliyesi**. Ankara: I.Maliye ve Gümrük Bakanlığı APK Kurulu Yayın no.282, 1986.

_____. **Kamu Kesimi Gelir-Harcama ve Borçlanma Gereği: Genel Bir Değerlendirme**, X.Türkiye Maliye Sempozyumu’ndaki konuşması. Kemer/Antalya: 16 Mayıs 1994.

Özkazanç, Önder. **Ekonometriye Giriş**. İkinci basım. Eskişehir: A.Ü. Basımevi, 1997.

Parasız, İlker. **Para Banka ve Finansal Piyasalar**. Beşinci basım. Bursa: Ezgi Kitabevi, 1994.

Pehlivan, Osman ve Murat Çetin. “Enflasyon Vergisi Olgusunun Türkiye Açısından İncelenmesi”. **Vergi Dünyası Dergisi**, Sayı no: 198, 1998.

Poterba, J.M. ve J.J. Rotemberg. “Inflation and Taxation with Optimizing Governments, **Journal of Money Credit and Banking**, 1990” (Uysal, 1996, s.39’daki alıntı).

Sayar, Nihat. **Kamu Maliyesi**. Cilt.I, İstanbul: Sermet Matbaası, 1975.

Şıklar, İlyas. **Enflasyon Vergisi Üzerine Ders Notları**. Eskişehir: 1996.

_____. Türkiye’de Nakit İkamesi ve Senyoraj Gelirlerine Etkisi, Yayınlanmamış İnceleme. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İ.İ.B.F., 1997.

Tanzi, Vito. “Inflation, Real Tax Revenue and the Case for Inflationary Finance: Theory with an Application to Argentina”. **IMF Staff Papers**, Volume 25, 1978.

Turhan, Salih. **Vergi Teorisi**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, Yayın no.2913/480, Elektronik Ofset Matbaası, 1982.

Türk, İsmail. **Maliye Politikası**. Altıncı basım. Ankara: S Yayınları, 1985.

Uluatam, Özhan. **Kamu Maliyesi**. Dördüncü basım. Ankara: Savaş Yayınevi, 1991.

Uysal, Ayhan. **Türkiye’de Kamu Açıkları ve Senyoraj**. Uzmanlık Tezi. Ankara: 1996.

Ünsal N.; E.Nakipoğlu; O.Pazarcık. **Türkiye’de Dış Kredi Kullanımı**. Ankara: Produktivite Merkezi Yayınları no.380, 1989.

Yıldırım, Jülide. **Türkiye’de Para Yaratma Gelirleri**. T.C. Merkez Bankası. Tartışma Tebliği no.9303, Ankara: 1993.

Aylık Ekonomik Göstergeler, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, Ankara, 1997

Başlıca Ekonomik Göstergeler, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, 1997

Ekonomik Göstergeler, Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Ankara, 1997

Ekonomik Göstergeler, T.C. Merkez Bankası, Ankara, 1998

Government Finance, I.M.F. Statistics Yearbook, Washington D.C., 1988

Mali Yıl Bütçe Gerekçesi, Maliye Bakanlığı, Ankara, 1992